

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

**Sadoleto, Jacopo
[Francofurti], 1607**

Liber Tertivs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)

maiora, praestantioraq; cognouit, quo factus est illorū al-
 terum arcanorū magis particeps, hoc magis intelligens illā
 finitā diuinā mentis altitudinem nullis humanis cogitatio-
 nibus posse peruestigari, in eam prorumpit merito vocem, in
 eam & nos vna cum illo adorantes Deum prorumpamus, & ex-
 clamando admirandoq; dicamus:

*O altitudo diuitiarum, & sapientiae, & scientiae Dei, quam
 inuisibilia iudicia eius, & inuestigabiles viae eius? Quis enim
 cognouit mentem domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis
 dedit illi, & retribuetur ipsi? Quoniam ex illo, & per illum,
 & in illum omnia, ipsi gloria in secula. Amen.*

Hic Iulius: Ecce mi frater, inquit. Fons etenim est ipse omniū
 horum inexhaustus, & petennis, ante quem non est quicquam,
 nec post ipsum futurum est, omniaq; ex illo, & per illum sunt, atq;
 mouentur, ac ad eundem conuersa, atq; intenta sunt, cui iure, &
 merito omnis debetur gloria, neque praeterea cuiquam alij, in
 Christo Iesu domino nostro, & in Sancto spiritu. Amen. Nunc
 uocem facis huic diei datum est, surgamus deambulatum, quod
 hactenus faciemus animo, quod difficilissimis locis huius epi-
 stolae iam enodatis, atq; transactis crastinum diem laxiorem, & li-
 berorem habituri sumus, in quo de Christianis duntaxat mori-
 bus queretur. Recet admones, inquam. Cumq; surrexissimus, si-
 mus fecimus de his rebus disputandi, ac loquendi.

Finit libri secundū.

LIBER TERTIVS.

TERTIO huius à nobis institutae disputationis die cum
 bene mane surrexissimus ego, & Iulius frater, iamque
 ad rem diuinam essemus parati, nunciatum nobis su-
 bito à statore nostro est Augustinum Triultium Car-
 dinalium sancti Adriani, hominem summa nobilitate, summaque
 prudentia, tum autem his praeterea ornamentis ingenij, doctri-
 nae, humanitatis praeditum, ut ille honos, & fortunae decora, quae
 aliquo in illo permagna erant, minorem tamen partem in eo
 ornando obtinerent, cum ab ostio de nobis percontatus esset, au-
 stemus intus, aperta ianua in hortos ingressum esse, rectaque ad
 nos accedere, & esse vna cum eo Gulielmū Bellaium, quem Langeū
 cognomine vocabamus, legatum Francisci Christianissimi regis
 apud Pontificem maximum. Quod ille legationis munus atque
 officium

philosophorum fonte, sed ex illo caelesti manasse ac profu-
derintelligatur.

Quod vero, inquit ille, ad quaecunque venerim partes, & ad-
ventum gratulor. Sed tu Iuli nunquid bidui huius disputationem
preterire passus es, ut tota ea desaxerit: an si recte ego te noui,
potius habes notata omnia, atque descripta? quae mecum com-
munes, & in illis etiam differas interdum doctorum hominum
sententijs, quorum in pari tecum aetate, ac studio tua tamen vir-
tutis industriaeque excellit.

Hic ille paulum cum erubisset, erat enim ingentio pudore
notum, & singulari modestia praeditus, Facis tu quidem perhu-
militatem semper, inquit, Tullii optime, qui ceteros libenter, & pro-
prie laudat, tuamque istam praesertantem, atque eximiam gratita-
tem, & sapientiam, cuius eget semper ope, & praesidio republica,
cum decorandis hominibus impertis, si qui tibi videantur pau-
perioribus in bonis artibus insudare, quorum me esse de nume-
rosos inficior, verum maiore tamen labore, & studio, quam in-
fanti facilitate. Sed quod requiris ex me, num annotauerim, &
dixegerim, quae a fratre meo in disputando his diebus, exposita
sunt, non fuisse illa arbitror ex eo genere, quod contemni debue-
rent: utrem melius intelligas, scito me, cum diu, & saepe in
hac epistola, quae ad Romanos scripta est, scrutanda, atque
commendanda fuerim versatus, nunquam tamen ante hesternum di-
em, de modis tertius, in abstracta illius, & in tina sensa, atque con-
torta penetrare potuisset. Quod nunc nobis nostra ope si contigit
contingeret. Quid enim, ut fratre meo audiente, & hoc ferente a-
nimo dicam, sumus nos, qui audeamus ista nobismet ipsis
dicere? Sed contigit singulari Dei beneficio, qui nisi ipse lu-
men mentibus nostris praetulisset, nunquam in tantarum confi-
dentione rerum (quae amplitudine magis sua, quam obscuritate
caecum animis nostris offundunt, atque obijciunt,) aut in ue-
niculis oculis, aut stabili vestigio insistere potuissemus. Ac sunt
quidem omnia a me, quod petebas, nocturnum vigilijs scripta, atque
diligenter, tibi que cum voles, communicabuntur, nequaquam & cetera
hanc rerum studiosis, & amantibus viris. Verum illud tamen
alio te principijs non interfuisse, qui ad extrema accesseris.

Tu ille: Sane vellem affuisse, inquit, sed tamen haud nullum
fuerit tractate, quando est quidem, ut te audio dicere, vnde
accipere statim possimus. Quid inquit, LANGEVs, cum sol iam
extingueret, serenumque nobis, & splendidum hunc apporet
tempus, sumusne passari, bonas horas sic praeterire, ut non euesti-
mus, quae ab his in disceptando reliqua facta sunt, audire studeamus?
Ergo quidem cupiditate cognoscendi ita incensus sum, post-
quam intellexi Paulum, & Pauli scripta vobis in manibus esse, ut
tempus

tempus omne, quod intercedit, nimium longum iudicem. Primum enim, & sum huic vni summo Apostolorum, & maximo in hoc per additum, ut videat mihi plus ex huius doctoris lectione deo in us, quam ex assiduis, & diuturnis ceterorum omnium voluminibus, ac studiis opis mihi, atque praedicti ad beatam vitam comparare. Et reuera ita est, in hoc enim vno, praecipue scilicet, ut & ad cognoscendam vim diuinæ bonitatis, & ad nostram salutem in Deo constituendam maxime sunt appositae. Sed ut tempus cum in me intueretur, si quid etiam nunc est, quod per illud religioni sit tribuendum, quales id cito perfolo, ut quantum me nobis dedas, qui diuinæ rei quod satis sit, operam, quam interim opprobriamus inambulantes. Quod cum cogitauerim, quae ita factum esset, inerebescere iam die, atque, si non viderem contrulimus. **Hic ergo:** Deus, inquam humanissime. Tanti tibi Langec optime omnium creator, conditorque terrarum, & bonorum nobis author, cum mundum hunc ex nihilo videris esse fecisset, eumque varijs potissimum animantium frequentatissimis generibus, non alia profecto ratione magis adductus esse videtur, quam bonitate. Bonum enim quod non tam in ipso, quam ipsemet erat, communicare voluit, ut essent prima, quae ante ea erant: deinde eiusmodi ut essent, qualia potestate esse poterant, in genere suo, atque perfecta, nihil ut eis de se generaret, quod eorum capere natura, & sustinere potuissent, quoniam ipsum proprium est bonitatis. Sed hanc ille benignitatem, & gratiam, atque diffusam dispensationem sui boni, nos ex magno opere rebus impertiuit, quemadmodum vetus viderat philosophus, velle astruere. Sed certo quodam ex principio, & res, de temporibus in naturam ab eodem Deo producta sunt, alioquin non videtur eius libera, nec voluntaria bonitas: aut quoniam esse, & videtur cognata sunt, magnaque est coniunctio veritatis, & hanc illa certe via non fuisset. Cuius enim ille rerum perpetua deo dependentium, & à nullo primo ortu procurrentium, temporibus, & alias res habentium, non liberam potestatem esse videri debet, & fluunt, atque manant, sed necessitatis cuiusdam vinculis, & sine ulla dubitatione arguere videretur. Deus autem vult esse, & semper esse, & ante omnia esse conuenit soli, ubi, & vult esse simpliciter, hoc est, non ut hoc quidem modo ante esse, & minime dicendus sit, quasi natura quidem prius sit, postea tempore, sed omnino; & sine exceptione ante omnia esse, ut sit post illum principium etiam temporis. Verum haec, ut si sita reconditoria sint, & longiorem postulerent orationem, & uideat reijcienda sunt. De illis dicamus, quae nobis fecerunt magis sunt coniuncta. Nam cum Deus, ut exposere conuenit, & genera creasset animantium, eaque singula peccata, &

...atque officiis insignisset, cetera quidem omnia dimisit ab
 ...in stadium vitæ, tanquam in rectam lineam deducta, cur-
 ...sum agere iussit, cuius ad finem cū peruenissent, veluti trāsa-
 ...partibus, quarum causa in naturam venerant, ad nihilū tur-
 ...vociderent. Homini autem soli mentem, & rationem dedit,
 ...quam si ipse se respicere, & quid sui esset muneris, atq; officij
 ...mare recte vellet, non ad anteriora semper tenderet. Is enim
 ...atq; curus ut sine spatij in sese, sic & currentis interitū ha-
 ...necesse est. Sed volueretur potius in quendam quasi orbem, &
 ...per ad eundem Deum, vnde profectus esset, se reciperet, quod
 ...ra ratione agendi, & se mouendi, cū perpetuò agere, & mo-
 ...dicum est, tum vero immortalitas in eo, & beata vita conti-
 ...Et re vera si quis acutius inspicere conetur vim, & naturam
 ...ac rationis, aut si verbo ex Græco ducto magis vti placet,
 ...diciam, is intelliget orbem illam quendam esse, non ea figura,
 ...um oculus peripicere, sed quam intueri ratio ipsa possit. Quæ
 ...valentia sunt maxime, eademq; immortalia (de spiritualib.
 ...atq; his, quæ ab omni natura corporis secreta sunt) omnia
 ...eiusmodi, vt eorum formam, atq; essentiam nulla res corpo-
 ...deret alia, quam circuli imago possit. Itaq; & Deum summū,
 ...potentem, cœlestes globi, quos sphaeras Græci dicunt,
 ...referunt, vt qui illius infinitam naturam similitudine
 ...opis quodammodo infiniti, & perpetuam, ac nunquam desi-
 ...ntem vim gubernantis omnia, atq; regentis perpetuitate sui
 ...imitantur, & ratio ipsa nostra, atq; mens, tum ex sese maxi-
 ...atq; operatur, cum in circulum agitur & versatur.
 ...rei certum indicium, quod quæ vera sunt, & saluta-
 ...nisi consilia ea non aliud quippiam profectū sunt, quam
 ...rationis sic extra se tendentis, ad id, quod occurrerit,
 ...delibet, sine illud sibi suscipiendum, necue sit, quod ap-
 ...non tamen in eo statim acquiescat, sed circumeundo prius
 ...circumspiciendo redeat rursus ad sese, orbemque to-
 ...cum pleat. In quo deorsu toto, atque obitu si nil confra-
 ...aut infectum offenderit, tum libere animo, & cupiditati sine
 ...morem. Quæ quidem vna agendi, & consulendi ratio bo-
 ...est iudicij. & veræ prudentiæ propria, cum qui non ita agunt,
 ...primum ab se egressi sunt, in eo protinus, quod appeti-
 ...immorantur: hi aut leuitate ridiculi fiunt, aut affectionum
 ...effrenati, atque præcipites. Sed in hoc ipso mentis ope-
 ...officio, magni interest tamen, quo pacto orbis agatur.
 ...si mens ipsa ex sese orta sua tantum vi, & virtute nite-
 ...neque habet aliquid præstantius supra se, ad quod sibi co-
 ...param, & accommodum, cum se applicuisset, fieret ipsa quo-
 ...maior, atque præstantior: recte nimirum illa ipsam se finem
 rebꝯ

rebus constitueret, & cum sibi ipsi satisfecisset, ceteris effectus
 meros virtutis, & sapientiae probe consecuta. Quos in posterum
 iores illi veteres Italici, atque Romani antequam Dei, & Cae
 s r v m cognoscerent, maxime elaborauerunt, ad seipsum
 omnia referentes, cum dignitatis, & auctoritatis, & potentiae
 primam ducerent rationem, ceteris sic imperandam esse
 nibus existimauerunt, vt omnia commoda ex illis ad se
 reuerterentur. Atque haec vt dico, humane prudentiae
 tentiam, & gloriam apud homines spectes, habere speciem
 elam videri illustrem, atque amplam, & praestantissimam
 nimis, quam carere semper omnes maiorem in modum
 sunt, qui cum eadem assequi cuperent, non eodem ratiocin
 lio, nec tam excelso animo ad res gerendas se conuertunt. Sed
 si verum hominis bonum, & vera dignitas attendatur, conuen
 istiusmodi ratio sibi ipsa confidens, & vt tantum sua nisi
 summo bono, qui Deus est, auellit, & neque illum, vt pro
 pem sui boni recognoscit, neque ad eundem, vt ad finem suum
 filia refert, manca ea, & imperfecta imprimis constituitur, e
 dem mendacij magis, quam veritatis particeps, quae orbem
 dem agere, & circumducere videatur, cum à se extra, nihil
 sus ad se se: sed quae primam tamen, & potissimum sui boni. At
 sapientiae partem extra se relinquat, & neque vnde quiescit,
 in cipiatur circumagi, neque eò, quò maxime est operum, mouetur.
 Alterum est genus humanae mentis non tam superbum, quibus,
 neque tam insolens, quam hoc, quòd modo dixi, sed in
 ratione abiectionis, quòd item à Deo alienum, & profectum
 se, nullum tamen orbem ducere, nec in rebus appetendi, vt
 iam declinandis ad se rursus respicere laborat: verum se
 dit in terram, & in terrenis inquinamentis, ac fortibus
 prouoluit, & implicat, nihil omnino, neque ad dignitatem, nisi
 ad studium laudis referens, sed vt iam tantum spectes illius
 mi voluptatem, quo pacto cupiditates suas, quae cupit illius
 exfaturret, atque expleat. Quod genus simile brutorum esse
 magis quidem, quam hominum. Sed haec duo genera quae
 memorauimus non probanda, vt considerantibus conueniens
 pareat, à Deo ambo auulsa sunt, nullamque cum summo bene
 unt societatem. His porro contraria altera duo, iam facta sunt
 filio respiciunt ad summum Deum, sed inter se tamen paribus
 & dignitate differunt. Vnum est eorum, qui à Deo ipso
 res, & suorum ortus, principiaque bonorum illi reuerentia
 pra, decurrunt tamen rectam lineam, neque curant ad eam
 vnde profecti sunt, postea amplius reueri, sed velut vestigia
 se in aliam ciuitatem dediderunt, & alteram sibi generant
 sciuerit, tanquam è magna patris in ignobilem colorem

militia suarum fortunarum in terra constituitur; terreniq; ex
 cessibus effecti, habent quidem gratiam illam Deo, quod sibi
 donari, & donari illa existimant: ipsum tamen Deum ut sum-
 mum bonum, & suae finem atque extremum beatitudinis
 intellegunt. Qua in religione, & mente natio Iudaeorum fuit,
 Dei colens illa quidem, & sanctum illius nomen adorans, nō
 in circulo se ad eundem referens, neque ipsum, ut bonū suū,
 in aethorem sibi mortalium horum bonorum semper vene-
 rat. Neque illa tamen in hac Dei cognitione princeps, sed & qui
 primi naturae primordis, a creatore Deo primi producti sunt,
 neque post propius a generis humani origine abfuerit aliquot
 in ea mente consistit, ut a Deo peterent, quae sibi pe-
 tere arbitarentur, & accepta illi ferrent, quae adepti essent,
 illa tamen forent, quae concupiebant, terrena omnia, atque
 sensibilia. Post vero sensum, atque obscure hac varietate rerum tor-
 mentarum, quae aut oculis cernuntur, aut a sensibus ceteris
 in voluptate percipiuntur, animos, mentesque occupante, & v-
 luntatem hominem ad se abripiente, disunxisset se penitus a Deo
 humani generis, omnemque illius cultum, atque memoriam in
 se obliterasset, nisi admirabili suae sapientiae arcano prepo-
 situs Deus eximiam sibi retinisset Iudaeorum nationem, in qua
 tantum in materia rudi quidem adhuc, & impolita, sed tamen
 in parte quadam ex parte in cultu veri Dei, dolando ipse, & po-
 tere exprimeret aliquando illam absolutissimam, & perfectis-
 simam humanae mentis rationem, quae est in eo, ut a Deo egrede-
 rentur, & ad eandem Deum rursus nos converteremus, orbemque
 in se converteremus, in quo omnis virtus, & omnis sapientia, &
 omnium boni possessio continetur. Hic AUGUSTINUS: Præ-
 ceterum quidem, inquit, mihi ordiri Sadolete visus es, & initium
 sermonis a re magna ducere. Haec enim omnis oratio, si
 non recedat, eō tendit, ut hanc summam, & absolutam homi-
 nianam in fide Christi solam esse intelligamus. Quippe quae
 in se totum maxime reuocat, unde sumus profecti, atque ita in-
 ter se convertere orbem istum, quem tu apte nimium, atque apposite
 intellegis, ut quacunq; peragremus, aut peruagemur, in ipso tamē
 in se, eodemque fini, qui Deus est, semper voluntate, & pre-
 sentia maneamus. Sed tu cui tam alte exorsus sis, aucto seire ex te.
 ut enim haec ad mores pertinere videtur oratio, sed ad illa ar-
 cana, & profunda, atque mystica, de quibus heri inter vos fuitis lo-
 cuti. **QUA IN QVAM,** cum de eis moribus agendum sit, quorum est
 tractatio huius sententiae propria, praeposita ista oportuit, quae fa-
 ciliorem intelligentiam sequentiū faciliorem, & simul vobis ut expo-
 nitur **CHRISTI** mysterium, quo fidei nostrae perspicua veritas
 ostenditur, idcirco illa a me inducta sunt. Nunc, & de moribus

fic suscipere deberis, non esse mores nostros ex eis generatos
 ritum, quæ vel à philosophia traditæ, vel à ceteris. Atque
 viris in rebus gerendis antiquitus usurpatæ sunt. Ex
 CHRIS T I illam vim habet, ut eo non cognito, necesse
 fatis cognosci possint, quæ sunt ad fidem nobis, & ad
 di Dei necessitria: in cuius quidem sensum mysterij, in
 ligentiam nos nudius tertius inopinati venimus, cum ad
 ligentes, & seduli venatores exoptati boni odoratus reque,
 ipsum cubile repente divino munere incidissemus.

Atque porro, inquit ille, & ipsum hoc mysterium nobis
 namque operæ pretium quidem, ut te audio, fuerit vel cognoscere
 quo ad cognoscenda reliqua facilius aditus fiet. Pater autem
 dem, quoad potero, inquam, & eundem supplex Deum
 bor, ut qui nobis princeps ad incundam viam hanc fieri,
 deductor ad conficiendam. Sed tamen ad superius arguam
 redire nos oportet, ut contentiamus omnes, & contentiamus
 esse perfectum, nec sapiens, neque adeo reus, aut summi boni
 pos, quod non hoc orbe sit circumactum, ut exeat et sic
 rursus ad Deum redeat, totoque illo flexu, atque detorsione
 vltimum omnium suorum bonorum exoptet semper, ac
 perat ipsum Deum.

CONFITENDVM est, inquit, etenim quid dicitur
 AT QVI hæc veritas, inquam, ut commémoratum meo, ante
 aduentum, & mortem CHRIS T I ignorata omnino fuit, ut
 siquos Deus occulta suæ sapientiæ vi in hanc cogitationem
 temque iniecit, ut intelligerent huius virtutem mysterij, quæ
 que venturum præviderent, quod in patriarchis, & prophetis
 dimis fuisse factum. CREDIMVS, inquit, & certum est
 EST AVTE M, inquam, huius mysterij cotinis, & reprobis
 bem illum sic agere debemus, ut nihil in medio curis
 moretur, quod alio fini proposito detorqueat nos à summo
 no, atque impediatur, quo minus intenti semper, & ad
 ipsum contendamus, in quo vno vera nobis beata, &
 immortalia statuta sunt, reliqua omnia mundi oblecta
 ta sic debemus tanquam prætereuntes libere, acque
 vt ne in illis cura, aut studio animi aliquo simus vitæ, quæ
 quidem quantum in illis amoris, diligentiaque posita
 de illa beata cura detrahamus, deque diuino amore
 mus, in quo omnis nobis spes veræ, & sempiternæ
 reposita. Quod si etiam res asperæ, atque aduersæ nos
 lam nobis expeditiorem, & tutiorem viam ad beatitudinem
 perueniendi esse existimemus. Atque hoc coeleste, salutaris
 filium vitæ nobis mortalis in hunc modum agenda, ac
 ctandæ ex Deo immortalitatis non CHRIS T I nobis

sic de illo, ut de uno quodam homine, existimandum
 est, ut ore, & lingua locutus nobis fuerit Deus. Hoc enim &
 prophetas, & per quoslibet nuncios potuit effici. Sed CHRIS-
 TUS ipse totus oratio est Dei loquentis nobiscum, nosque ad-
 vocans, atque docentis, ut contemnamus bona mundi, atq; in
 ipsos nosmetipsos constitutum. Non enim latino sermone, neq;
 autem neque rursus Syria, aut Hebraica lingua loqui censendus
 est, sed illo modo loqui, qui tantae dignus auctoritatis, &
 auctoritatis sit, ut agendo potissimum, faciendq; loquatur, sitq; fi-
 des in illo & actio ipsa, & oratio. Atq; ut comparatione quadam
 nosmetipsam id, quod dico. Quemadmodum caeli nihil aliud
 officio quam administratio Dei sunt regentis & gubernantis il-
 luminati, vniuersa, quippe qui neque materiam vllam habe-
 re, nec alioquin essent corruptibiles, neq; rursus pura, & simplex for-
 ma, non enim moderentur, sed tantummodo sensibiles actus
 virtutis, & virtutis existant, nequaquam ipsi, cum aliud quid-
 am per se essent, ad hoc deinde officium gubernandi, munusque
 gerendi, sed quod illorum effectus, & natura ipsa est gubernatio:
 IESUS ipse vox & sermo est DEI patris omnipoten-
 tis, & quocumque homines ab hoc mortali seculo, & ad seipsum eos
 conuertentis, simulque illis demonstrantis tanquam verbo & o-
 racione sua sic dura illa, & laboriosa CHRISTI vita, eiusdemque
 acerbam cruce, atque morte ad omnium salutem, doctri-
 nam, & suscepta voluptates mundi, & vitae huius illecebras, ut quae
 sunt species boni, nobis obijciendo maxime a vero bono, & a
 bonis deducunt, a nobis esse praeter Deo contemnendas, solam
 vitam appetendam, quae cuiusmodi futura sit, in resur-
 rectione CHRISTI a mortuis nobis est patefactum, quae illis est
 populis, qui in hac agenda vita CHRISTVM imitari, hoc est
 Deo obtemperare voluerint, cuius voluntatis in nobis ac-
 tione baptismus professio est. Atque hoc nobis CHRISTVS
 tantam a Deo mysterium attulit, quam fuit ipse mysterium: sine
 quo ad Deum quicumque adiungere se cupiunt, illud se sibi met-
 ipso non tam Deum querere, quam spernere videantur. Etenim
 nobis ille respectus & reuerentia in summum Deum, quem in
 se habet, & duntaxat circumagi recte diximus, non est hærere in
 rebus, neq; ab illis nolle diuelli, sed in eo est, ut infirmus, & vr-
 gatus suscipere cursum, quo exoptatum ad finem veniamus,
 atq; Deo dederit se infirmus, atq; hi nihilominus mundum
 & sua bona complectantur, cum falluntur opinione sua, atq;
 cum repugnantia certe suscipiunt. Qui vero ita Deum, &
 bonum appetunt, ut sordet illis mundus, nulloq; amo-
 re eo tanquam glutino contineantur, his vel ignaris, atque
 ignorantibus per CHRISTVM & fidem CHRISTI accessus
 ad Deum

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ad Deum est. Agere enim hoc ipsum fides **C H R I S T I** est, quod omnino **C H R I S T V S** Dei est, hoc nos docent, & sic ut praeceptis oratio in vniuersi hominis ad hoc dicitur, quod quae instituti vita, atque morte, necnon & eiusdem resurrectione, in caelumque ascensione ad omnes homines, tanquam clarissima voce habita, atque prolata. In qua quidem **C H R I S T O**, & humanitatem simul, & diuinitatem agnoscimus, eumque non tam doctorem huius mysterij, quam in nobis ipsummet intelligimus. De quo Paulus ad Colossenses, gratiam datam mihi a Deo, in vos, inquit, vt confirmetis in vobis nomen Dei, mysterium reconditum a saeculis, & generatim, quod nunc patefactum est sanctis eius, quibus voluit fieri manifestum, quae sint diuitiae gloriae mysterij huius in gentibus, quod **C H R I S T V S**, in vobis spes gloriae. Sed quoniam de his rebus copiosius primo die actum, omnia quae tunc dicenda, atque dida, quae ad huius mysterij explanationem pertinent, quae se meus frater habere dicit relata in volumine, praeter praeter, peretis ab eo, siquid nunc à me, dum breuis vobis scriptum sit obsecrari. Hac quidem à me idcirco peractum, vt quoniam de Christianis moribus est dicendum, non per eos eorum disciplinam & tractationem, non et eo quod ab eis ab se in vno quoque, aut etiam in nationibus certum est, in thore **D E O** exoritur, atque egrediens in terram, non in thorem, sed in thorem est. Abiectum enim & sordidum impunitum, neque vlla in eo de moribus rectis, atque honestis, neque cogitatio continetur, neque rursus ex genere suo, quod quod progrediens ab se se, & ad seipsum reuertitur, quod quod, atque elatum est, nullamque potestatem datur, quod quod, & si specie quadam humane virtutis, atque prudentiae, quod quod, multo videretur, quam illud primum, hominumque, quod quod, summo bono est, vel potius Deo ipsi intellectum, atque, quod quod, gione constituit regem, qui se illi altissime potestati, quod quod, cuius voluntate, & nra condita sunt omnia. Atque, quod quod, stitit, rumensque superbia, quae & angelos primum de caelo, & saepe homines prosperis rebus corruptos in eandem, quod quod, trahit, qui quidem in ambitu honorum, & in mundanis, quod quod, dia, & spes suas collocauerunt. Quid ergo est? De his, quod quod, etaturus Paulus est, qui illi generi hominum committitur, quod quod, Deo natu rursus se recipit ad eundem Deum, qui ceteris, quod quod, celestisque sapientiae, nimirum **C H R I S T V S** est, quod quod, sus fuit à mundo, vt nihil inquam quod aut deleteret, quod quod,

moribus capiat, nō modo vixerit, aut detorserit illius men-
 sis ne voluntati quidem arriserit. Vique adeo intento ille
 & de fide in Deum animo ferebatur, sciens, vt Ioannes in-
 quod a Deo venit, & ad Deum vadit. Nobis quoque est fi-
 dei imitantibus conandum, vt quoad possumus, ab omni-
 bus mundi vitijs, & amore nimio rerum terrenarum ab-
 stinamus: sed si in eis dum pręgrauat caro, qua in nobis imbecil-
 itatem in CHRISTO vas fuit diuinitatis, si inquam, adigi-
 mus nunquam carnis vitio, vt labamur, atq; offendamus, ab-
 horre refugiamus maculis, quę animum ipsum inficiunt, pe-
 ccatę cum auertunt, atq; abstrahunt a summo Deo, vel er-
 rores Deum esse ferunt, atq; attollunt, quo quidem genere
 nihil lethalius oullum est, cuiusmodi superbia est, & nimia ani-
 miferentia. Hic Avcvstinvs, Etsi ad ea quę de mori-
 tando sunt, auido animo properabam, inquit, vt ad quas
 animas fortuito fueram appulsus: tamen facile te pe-
 nitentia solere totum diem hunc in his sermonibus consumere:
 enim animum commouet, atq; afficit, hoc quod abs te pro-
 ditur est CHRISTI mysterium, de quo a te dictum quidem est
 quod, quam tante rei magnitudo postulabat, veruntamen
 non nobis in pręsentia fuerit satis, pręsertim cum habeamus
 in futurum largius. Siquidem hæc Iulius scriptura se dili-
 gentius petentem esse dicit. Sed ego agnoscebam clementiam &
 misericordiam summi Dei, qui eorum mentes qui illum cum amo-
 re in maiore sui intelligentia semper refecit & illuminat,
 ut in te nunc incipio, quod antea pia tantummodo per-
 uentio credebam, sicut enim verbo ponebatur, ita accipiebatur
 quod, ipsam spem salutis esse per fidem CHRISTI in Deum
 esse, nunc liquido perspicio, certum id ita esse, vt contradic-
 tum nulli planam quę & perspicuam video esse veritatem, nem-
 in animo posse, nisi per fidem CHRISTI ad Deum se con-
 uertere, quandoquidem CHRISTVS ipse verbum Dei est, neq; eo
 verbo tantum, quo prædicat vetus scriptura factum esse verbum
 ad Micheam Prophetam, vel ad Hieremiam, vel ad Ioel, quo
 modo aliud est Dei verbum, aliud is, qui illud enunciat
 propheta. Sed CHRISTVS verbum Dei ipsummet est, Dei, in-
 quod hoc suo ore nos docentis, si salui, & beati esse volumus, ap-
 petenda esse sempiterna bona, & contemnenda mortalia, vt sit
 verbum Dei, idem quod ipse Deus, in quo quidem verbo & do-
 cetur simul sit, & actus, id est, vt id verbum, quod nos docet, idem
 cum deducat in immortalem vitam. Deducat autem, non vt
 instructor solum neque doctor: sed vt dicbas ipse, Paulum quę
 non recte adducebas, vt huius ipsius deductionis mysterium,
 quod quasi deductio, cum illius sanguine & morte consecuti si-

mus, ut natura hominis que antea à Deo auersa & illi in se
erat, in CHRISTO corpore fuerit cum eodem Deo reconciliata,
indeque tota defluerit humani generis redemptione, carnis enim
inimicitia cum Deo, que nos in terra fixos detinebat, rebellesque
& contumaces effiebat aduersus Deum, in CHRISTO carne
per obedientiam soluta est, qui carnem ipsam primum in se, & ex
se, deinde in omnibus à seruitute rerum terrenarum abstraxit
Deo penitus subiecit, sanguinemque & vitam suam factus Deo
vsque ad crucis mortem obediens, pro salute nostra effudit. Ve-
rum hanc mysterij tam sublimis veritatem nunc quidem tan-
quam in peristromare nobili quasi præteriens aspicio. Postremo
vbi dabitur spatium ista ipsa subtilius, accuratiusque contem-
plari spero omneis eius partes clare mihi, ac lucide sese ostendunt.
Nunc tu Sadolete pertexe reliqua, atque has meas interpretatio-
nes æquo animo patere. Quidni patiar, inquam, quibus præ-
sertim maiorem in modum delecter. Non enim me admodum
laboraturum intelligo ut vobis ea tradam, que in animo ipse
tutus habeo concepta, cum vos orationem penè meam intellige-
tia vestra antehabitis, quanquam hoc quidem ingenij tui ser-
per Triulii fuit, neque de Lango nostro secus esse intelligo. **Tu
ILLI.** Perge tu modo, inquit, nolique ex silentio meo conuolue
quid ego intelligentia assequar, & quid non illud scire placet me
comprobare ea, que abs te dicta sunt, maioraque suscipiam, quam
ut breui ista oratione possint exponi, tum vero expectare idem
ocium, atque tempus, quo cum Triulio, & Julio eodem ista ipsa
diligentiùs consideremus. **POSTOYAM** igitur, inquam, hoc
primum nostri fundamentum sermonis positum à nobis est,
CHRISTVM verbum esse Dei docentis nos, atque docentis et
ceteris posthabitis rebus omnibus, ad ipsum nos amore, cordis
adiungamus, spem que cunctam beatitudinis nostre in ipso
constituamus, illud quoque alterum substruendum vobis est, ut de
ipso amore erga nos præpotentis Dei, deque ea cura, quam pro
nobis ille, & pro salute nostra suscepit, aliquid commemoremus,
qui filium suum confortem secum diuinitatis, & in quo filius
ximè pater Deus placet, miserit è sinu suo, atque ex laudibus
virginis vtero, nullo virili coitu se admiscere, sed Spiritu sancto
eas gerente vices, humanam speciem suscipere & inducere volente
atque etiam mori, & cruci affigi sit passus, & carne illa in filio
perempta, que à peccato omni aliena semper fuit, nos redempta
in illo sanguine, & doctrinam Dei in CHRISTO imitantes, in
carne nostra peccatum interireremus, mundi que, & omni op-
parceremus coram Deo, Christo que à mortuis exurgente in vi-
tam simul cum eo non corporis adhuc quidem, & si ea quoque nos
bis mox immortalis aduentura est, sed in vitam modo resurrexerit.

Deo amicitia, ac cognationis excitaremur, cum vt tan-
 tos beneficiis acciperemus, quibus maiora esse amabo quæ
 sunt illis à parte nostra meritis, vel potius male ipsi de Deo
 sentis, sola eiusdem Dei bonitate, atque clementia & de erro-
 ribus misericordia, sumus affecti. **SANE** ita est, Langeus
 probris miseris cordia, sumus affecti. **SANE** ita est, Langeus
 & ea re quidem plurimum illi debemus, vt si non impij
 & inhumani velimus esse, gratiam nostram, & tanti me-
 riti nullam vnquam obsecrare debeat obliuio. **ATQVE**
 cum, ne aliam quidem ipse gratiam à nobis repetit, quam vt
 suo erga nos mutua ipsi voluntate respondeamus, quod
 nobis etiam est emolumento, atque bono. Itaque Paulus
 enarratis **CHRISTI**, & fidei mysterijs, de
 hoc vobis hoc à nobis est disputatum, huc nunc conuertitur,
 quæquam docuit, quid de Deo, & fidei mysterio sentiendum
 debeat etiam deinceps, quo pacto erga Deum, & propter
 Deum inter nos nobis sit agendum, cuius tempus esse iam
 in verba audiantur.

*Exhortor igitur vos fratres per miserationes Dei, vt sistatis
 in vestra viuente, sanctam, beneplacitam Deo,
 cultum vestrum, & ne configuremini seculo huic,
 transformemini renouatione mentis vestre in explorando
 quod sit, quod velit Deus bonum, & beneplacitum, & per-*

MYSTICIS ad moralia transiturus, fratrumque imprimis
 exhortationes ante oculos habens, quæ præcipue ex Iudæis ad
CHRISTI fidem conuersis, & tamen quæstum etiam vel ambi-
 tiosum spectantibus oriebantur, etenim docere alios omnes,
 illi sibi auctoritatem magistrorum arrogare, legemque sem-
 per proponere, & quodammodo cæteris dominari meditaban-
 tur, quod quidem erat, non Deo, & **CHRISTO**, sed mundo sese
 commendare, ac dedere: huic primum malo mederi vult, præci-
 pite, & monitis erga eos agit: Dei misericordias, hoc est, quo-
 rumque eius benignitates ad ignoscendum peccatoribus secum
 accipiens, per quas & prius illi salui in **CHRISTO** facti, & quo-
 rum habent ex omni facinore, & culpa paratum in Dei clemen-
 tiæ & bonitate per fugium. Per eas igitur obtestatus vt gratos
 Deo esse beneficijs se ostendentes, rationalem, & verum cultum
 exhibeant eidem Deo, non autem hunc fucatum, & studium ma-
 gnam quam Dei in se contineantem. Quanquam hanc alte-
 ram partem obiurgatricem eorum culpæ, ne eos palam coargue-
 ruderetur, reticuit Apostolus, dissimulataq; vitij mentione eos
 in parte bona cohortatus est. Et quonia hi, ad quos scribe-
 bat, bona pars Iudæi, aut institutis Iudæorū pleriq; imbuti erant

iecit eos docens, & admonens per computationem quandam
 priorum ex lege sacrificiorum ad sanctum, & immaculatum Deo
 praestandum sacrificium illos hortatur. Nam in Moyse lege vi-
 ctima, quae Deo offerebatur, ut munda esset, & integra, omnia ab
 illis, qui illam offerebant, diligentia adhibebatur, primam ve-
 ro corpore esset sana, non scabie aut impetigine, aut simili ali-
 quo morbo infecta, deinde ut non auribus mutila, non cauda de-
 curtata, non aliqua infecta notabili macula esset, talesque illi
 hostiam sanctam, & mundam, & Deo acceptam arbitrabantur,
 atque in corporeo illo sacrificio Dei sibi veniam, & gratiam reco-
 ciliare meditabantur. Nos vero qui omne sacrum, quod Deo of-
 ferimus, abducimus a corporeis, & ad veritatem, spiritumque
 transferimus, illis extenuis victimis omittis, nos in corpore Deo po-
 tissimum dedicamus. Hortatur igitur Apostolus ut sicut corpo-
 ra sua, non aliena, hoc est non hircorum, aut vitulorum hostiam
 viventem, non morti addictam, quod in illis vultus & Molochi
 facris fiebat, sed vite meliori, & vegetiori paratam, quod quidem
 in Christo po sacrificio iure evenit. Item si tunc in aliena morte
 vitam sibi quisque ex misericordia Dei procurabat, quanto magis
 nunc semetipsum hostiam sibi dendo, atque offerendo in honore
 Dei misericordia vivet? cum propius, atque interiori altari
 corporis sui parati in vnoquoque sibi a Deo vitam, quam possit
 distincta, & aliena oblati, eos eandem in illo vitam regunt. Sed
 hanc hostiam, quam offerimus Deo, corpus nostrum videlicet,
 quamquam eam viventem, & victuram nos, Iudei in vultu, &
 artibus corpore mortuam sibi habebant, carere tamen rebus simi-
 liter atque apud illos accuratam, & selectam esse convenit, ut san-
 cta sit, & ut Deo bene accepta, quod coniungit, ut in sua omni
 parte integram, atque mundam, licet & ab eis vitiis, quae totum
 hominem occupant, & ab eis, quae in parte aliqua sustinentur,
 immunem, ac mundam Deo offeramus. Arque ut offendat, quoniam
 interualum sit inter sacrificia Iudeorum, & nostra, subin-
 git brevis hostiae nostrae conditionem rationalem esse cultum
 Dei, non corporalem. Quae enim illi in corporibus mundis, &
 nitidis offerebant, nos in spiritu, & veritate sanctitatis Deo of-
 feramus. Itaque illa saepe facta, & illas victimas aspernabatur Deus,
 nostrum autem sacrificium nunquam aspernatus est. Talem igitur
 hostiam suadet nos offerre, quae sit cultus Dei rationalis, non
 corporeus, quod rite fiet, si nostra ratio in colendo Deo non ad
 mundum spectaverit, sed ad ipsum Deum. Nam qui in ipsa ter-
 ra que sacrificijs, & cultibus omnipotentis Dei ad mundum con-
 versus sunt, laudemque humanam ex religionis studio occupant,
 hi maxime impio, & detestabili scelere veritate in simulationem
 quaerit convertere, seculoque illi maxime configurantur. Hoc est,
 figuram

in quodam
 latum Deo
 ysi lege
 a, omnia ab
 mion ve
 e simili au
 cauda de
 lem que
 tra bene
 iam reco
 ed Deo of
 ritate
 os Deo po
 ant corpo
 m holium
 Me fici
 id quidem
 iena p
 iano ma
 lo iustice
 ta obli
 ampolic
 ente. Sed
 indice
 mit, aut
 bus simi
 it, et la
 in con
 urorum
 ipuntur
 at, qua
 i, facin
 e cultum
 andis, de
 Deo esse
 tur Deo
 alem ig
 palis, con
 e, non ad
 pte quo
 um con
 pparatur
 ationem
 Hoc est
 figuram

huius seculi in se accipiunt, fallacem, infidam, variam,
 intractabilem, & opinionibus feruente, qua cum eadem
 intractabilis, transcatq; figura, & figmenti modo, nos quoque se
 ma in eundem fluxum corripit, falsiq; bonis illectos, & ca
 ut veluti fluctu super fluctum, sic super merorem voluptate, &
 contenta super voluptatem vicissitudinibus varijs ante obruit,
 non potuerimus, quid verum nobis bonum sit, aut in quo por
 tano consistamus, experiundo cognoscere. Etenim quid aliud
 quod ait scriptura, in imagine pertransit omnis homo. Et
 transierunt somnum suum: quodque alio loco Paulus. (Transit
 huius mundi huius) nisi cum hi, qui huic seculo configurantur,
 somnum suam atate in simulacro & imagine, debere nos mei
 ore nouatione transformari, vt vitam nostram collocemus
 in bono stabili, & in veritate, qui est ipse Deus? Nouari enim
 vitam nostram recte dicitur, cum omisso hoc iam trito, & vetusto
 mundani gressus, in quo omnia ficta, & fucata transeunt, in
 inuoluntate, & adoratione Dei vera voluntas, & verum studij po
 tate, de hinc praecepta tamen memoratis antea C H R I S T I
 in hinc apta, & congruentia. Quid enim aliud fides nobis
 C H R I S T I imperat, qua vt deposito vetere homine, qui secun
 dum mundum, & seculum hoc factus est, nouum alterum homi
 nem Deo natum, & in veritate factum induamus? Sed hac ado
 ratione, & cultus vnius Dei non semper vere ab hominibus, sed non
 in eadem specie falsa usurpatur, quod duobus ferme modis
 huius enim qui terrena ista magni aestimantes, qua seculi huius
 in hinc denotantur, & in quibus opum, & potestatum, nec non
 in hinc cupiditatum, & certaminum strepitus ingens est, &
 in hinc sonora quaedam oculos feriens, auribusq; eadem tinniens,
 in hinc iijlem ad visibilem Dei cultum, & venerationem conuer
 tentes, transierunt eundem mundi forum, atq; eandem pompam
 in hinc sanctum nomen invocandum, atq; adorandum, ac cum
 in hinc ipse Deus sui quoque nominis celebratam esse coniun
 ctam volunt, popularemq; ambiunt admirationem, vt existimen
 tur in eadem Deo opulenti imprimis esse, & perliberales, quod
 in hinc cultus, & sacrificij ab illa Iudaea religione non est dissimi
 le. Etenim in externis quoq; ritibus, & sacrificijs oculos ma
 gis & sensus hominum, quam corda ipsa feriebant, neq; in obla
 tione hostiarum, tam ipsi Deo, quam legi, & ceremonijs quare
 ante facere. Alij longe contraria, & deteriore ratione ipsum
 in hinc humilem cultum praeferebant, atq; se a mundo disunctos
 in hinc simulantes, nihilominus ficta illa religione quae sibi, aut
 in hinc oculos ab hominibus suffragantur, quod genus in societate
 in hinc inuisibile, & morosum est. Etenim hi sunt, qui cum se
 in hinc inuoluntate, & inuoluntate haberi velint, caeteros ipsi non desunt

quacunq; de causa accusare & reprehendere, dantiq; consilium non rogati, suamq; doctrinam & authoritatem pallim ingerunt: & si non continuò sibi pareatur, scelus magnum clamantes, contentionem inter fratres, & dissidia nituntur conserere. Quos omnes hortatur, & monet Apostolus, ut ne conligentur huic seculo, sed transformentur renouatione mentis in explorando, quid Deo maximè acceptum sit, qui ceterè illud vult quod & ab ipso profectū est, & ad eundem tendit, hoc est, ut in eo quocunq; agitur, aut suscipitur, non aliud genus boni viliū spectetur, nisi id, quod probatū Deo, & eidem gratum intelligatur neq; acceptum, hoc est, iterum ut interpretemur, ut in omnibus, quæ agimus, quæq; conlectamur, semper nobis ante oculos propotus sit Deus, nusquamq; ab eius nutu, & voluntate deflectamus. Illud enim verum est bonū, & vere placitū Deo, quod in eo ipso, ut sine, & solo bono consistit, neq; est labe vlla mundi adiuuata pollutum, & inquinatū, quod est proprie, ut alibi Paulus ait, sanctificatio nostra. Eam potid assequi non possumus, nisi mentem nostram in aliam formam nouemus, quæ ab huius seculi figura longe remota sit, totamq; ex ipso Deo formemus, & ex veritate, & spiritu sancto. Sicut in Psalmo scriptū est: Et spiritum rectum innoua in visceribus meis. Hoc enim ita si egerimus, statim intelliget ipsa mens nostra semet esse debere, quæ scriptam delictæ Deo, quæ sese illi offerat, vota que, & sacra, & dona Deo debita intra seipsum contineat omnia, neque hoc solum, sed omne etiam suæ pietatis præmium, omnem rationem boni sui, in uo ipso Deo collocet, atque constituat. Hoc enim est mente reuocari, quod in fide CHRIS T I torum positum est, veterem hominem exuere, & nouum fieri, formam que nouam spiritus & veritatis induere, quæ antiquis seculis fuit ignorata, & defecere à veris, quæ mundana, & corporea scilicet sunt. Inuenerat enim quæ sunt corporis, atque quod alibi Paulus, hoc est in nouitate spiritus, non in veritate literæ ambulare.

Dico enim per gratiam datam mihi, cuiusq; existenti in vobis, ne plus sapiat præter id, quod oportet sapere: sed sapiat ad temperantiam, sicut vnicuiq; Deus impartit mensuram suam. Quem admodum enim in vno corpore membra multa habemus, membra autem omnia non eandem habent actionem: similitè vnum corpus sumus in Christo, singuli autem inter nos membra.

Quo modo commonuit, ut ne configurarentur huic seculo, id nunc loquitur expressius ab eo fratres errore reuocans, in quæ nonnullos eorum lapsos intelligebat, qui religionem CHRIS T I & professionem Christianæ humilitatis ad ambitionem trans-

... ad elationem animi conferbant, quoque maiores ipsi
 ... eminentiores inter fratres viderentur, cum pollicebantur
 ... se de plura, quam prestare poterant, tum autem ad suam pote-
 ... statem, suumque iudicium contemptis ceteris regimen, & ad-
 ... mirationem rerum mirebantur reuocare, quorum duo hæc
 ... vitiis infesta præcipue consensio, atque concordia, ostentatio-
 ... nis, & alterum ambitus duabus præclaris rationibus Pau-
 ... lus castigaturus, ne in id ipse incidere arrogantiae vitium, quod
 ... illis, reprehensus videatur, primum agit cum eis leuissi-
 ... me, deinde proponit se hoc docendi, monendique officium
 ... suscipere non temere, nec propter arrogantiam, sed per gratiam,
 ... qua sibi data sit, nempe Apostolatus, & legationis à summo Deo,
 ... ne se ipse cum vniuersi CHRIS TI mysterij, tum eorum mori,
 ... tum Christianæ fidei conueniunt, omnibus hominibus, & prædi-
 ... catur, & doctor. Præcipit ergo ut ne quis sapere contendat plus
 ... quam oportet, sed vnusquisque hæctenus sapiat, ut ne prætereat
 ... temperamentum, quod quidem temperamentum sibi quisque
 ... gratioris animi fiducia admittatur, quam impartiuit illi Deus.
 ... hinc enim hic pro fiducia posuit profectò Apostolus, quod
 ... non infra facturus est, quæ dicit, omne quod ex fide non est,
 ... peccatum esse, id est, omne quo quis magis se ostentat quam
 ... modestus ipse sit posse a se præstari, id peccatum esse: quippe quod
 ... vitiis in se continet, semper quidem mendacij, saepe auari-
 ... tæ, nonnunquam etiam ambitionis. Verùm hæc fiducia animi,
 ... nonnisi que conscientia, quæ se penumero propter ignorantiam,
 ... simplicitatem eorum, inter quos versamur, efficere, & conse-
 ... quuta multa possit non sua vi, neque veritate freta, sed illorum
 ... inobscillare, qui facile inducerentur, quo quidem casu non fi-
 ... ducia esset, sed fraus, atque astutia, hæc, inquam, fiducia tunc
 ... verum vera rectaque est, & veram mensuram accipit, si eam ac-
 ... cipit à summo Deo, & sese illi approbet, ipsumque præ mentis
 ... oculis habeat. Fidere ergo nostrum, sanctum, verumque in eo
 ... præstitum exiit, cum illa fiducia à Deo vniciuique dimensa
 ... est, cum est nixa veritate, cum non ex errore hominum se meti-
 ... tur, sed sui ipsius bene conscientia tota ad Deum conuersa est, ha-
 ... bereque cum sibi finem propositum, in quo humilitas animi cer-
 ... nitur, & illa modestiæ, ac temperantiæ virtus, quæ solis nobis,
 ... CHRIS TV credimus, planè nota, animaduersaq; est,
 ... à hominibus verò, qui sunt mundi, penitus ignoratur. Mundus
 ... enim qui in eo totus est, ut videatur res esse, non veritas, tan-
 ... tum quæ quæ postulat ingerere se, atque agere, quantum ceteris
 ... persuadere potis est, siue eos fallere, atque inducere arte valeat,
 ... hæc etiam cogere, vimque afferre, semperque illi mundi opinio-
 ... nibus magnis, & præstantes viri existimari sunt, qui ut superiores
 ... carce

carteris essent, quoquo modo vincere, atque efficere valerent.
 At non hoc à nobis postulat aut expectat Deus, sed omnia eius
 diuina ratio, & CHRIS TI Iesu Domini nostri actio, atque ad-
 monitio ad humilitatem animi, & ad pauperatem spiritus con-
 uerit, vt summissè semper, & modicè de nobis ipsi sentiantur,
 sic & nos docet in Euangelio CHRIS TVS vsque ad eò de nobis
 nihil clarè sapere, vt cum omnia rectè, ritèque egerimus, nihil
 minus inuisiles nos seruos tum quoque confiteamur. Et in more
 rursus ad discipulos verba faciens, beatos eos imprimis vocat,
 qui sunt pauperes spiritu, neque ipse tamen ea adfectione animi
 esse nos vult, vt non audeamus talentum nobis creditum cre-
 dere. Ignauia enim id crimen, atque desidia, non humilitas
 est, neque moderationis studium, sed vt caueamus ac serua-
 quod decet, & quod oportet, & indultiam nostram & operam
 studeamus extollere. Sapere ergo oportet ad temperantiam quod
 duobus modis fit, vno modo cum in eo, quod profitemur, pe-
 quaquam plus promittimus, quam quod prestare cum integritate
 possimus, sed tantum, quantum fides conscientie noscitur, & ex
 Deo ducta, dimensaq; fiducia suppeditat. Altero, cum in auctori-
 munere, officioq; insistimus, neq; alienas curationes inuadimus,
 atq; usurpamus. Hoc enim vbi fit, graues ibi, acerbaq; querela-
 nis & assidua inter fratres excitantur contentiones, quod in
 Ecclesia discinditur, quod ad humani corporis similitudinem
 CHRIS TI spiritu vegetatum, & alitum habet tanquam mem-
 bra quidem varias in se operantium facultates, sed in se
 distinctas, vt in diuisis singulorum actionibus vna omnino com-
 munis procuretur salus. Quod si membrum vnum aliquod ali-
 ram sibi membrorum functiones usurpare contemdat, iam con-
 fusio in corpore & ordinis, & societatis fiat perturbatio. Quod
 admodum ipse ad Corinthios scribit: Si totum corpus oculus
 vbi auditus? si totum auditus? vbi olfactus? aut si esset omnia
 vnum membrum, vbi corpus? Malus ergo, & sediciosus homo ille
 est, qui in societate & cœtu omnia ad se, & ad suam auctoritatem
 conatur attrahere, carterisq; antecellere vult, etiam in quo min-
 imè est officio à Deo ipse delectus, neq; ille seruit CHRIS TVS
 ad mundum prapostera quadam ambitione reuoluitur, ne-
 lamq; suae facultatis non ex Deo meretur, neque ex conscientia,
 sed ex errore reliquorū, & elatione animi sua, à quo vixito ma-
 ximè velint abesse, fratres suos admonet, & obtestatur Paulus.

*Habentes autem dona secundum gratiam datam nobis
 ferentia, siue prophetiam secundum portionem fidei, siue mini-
 sterium, in ministerio, siue qui docet in doctrina, siue qui hor-
 tatur, in hortatione.*

Hæc sine dubio dona omnia sunt Dei. Ut enim quis a-
 que idoneus ad quamque rem magnam, præclaram que
 Dei totum benignitati, & gratiæ ascribitur. Et dantur qui-
 bus ita à Deo, exercentur autem à nobis pro portione concilii-
 tate, quantum quisque ex Deo fidei, aptumque se & commo-
 ditate ad exercenda illa intelligit. Siue ergo prophetiæ donum à
 Deo obtinuerimus, in illa nos exercemus, sed usque eò, quo-
 ad concilij nobis sumus à Deo fuisse impartitum, nèue falsos
 Prophetas veteres imitemur, qui captandæ humanæ glo-
 riæ causa, ea prædicebant, quæ sibi incognita esse, nec ipsi qui-
 dem nesciebant. De quibus veri Prophetæ in scripturis tam
 patet conqueuntur. Quod si prophetiam sic accipimus, ut
 declarationem obscuriorum in scriptura locorum, id est, abdito-
 rum mysteriorum revelationem, cuiusmodi quibusdam in locis
 videtur accipere Paulus: in omnibus tamen eadem fidei, hoc est
 constantiæ mensura adhibenda est, ut ne plus polliceamur,
 quam concilij nobis sumus, posse nos præstare. Sic etiam in mi-
 nisterio regula eadem teneatur, præclara autem sermone est etiam
 ministerio ministerij, ut fuit eleemosynis, cibisque dispartien-
 tis Stephano, & Nicanori, & aliis quinque, ut Paulo, & Timo-
 theo in ferendis ad sanctos Hierusalem Græcorum, Macedo-
 numque donis, atque subsidiis, ut Petro, & Ioanni per concilii
 Apostolorum missis ad Samaritas. Nam & egregiam comi-
 tatem eiusmodi administratio requirit, & insignem prudentiam,
 ut qua tamen quisque tantum se exhibeat, quantum ferre ido-
 neus est, sic & in docendo, & in exhortando fines eos quisque
 teneat, intra quos posse veri, nèue plus se ostentando in vitium
 arrogantia, ambitionisque procurrat, idemque in suo, non in a-
 lioo vertetur munere, atque officio. Atque hæc, ut diximus, do-
 na omnino Dei sunt. Spirituales enim sunt virtutes, quæ autem
 deponuntur, partem in se habent nostræ etiam voluntatis, animi-
 que inductionis.

*Qui impertit in simplicitate, qui patrocinatur in diligen-
 tia, qui miseretur in hilaritate, dilectio non simulata: odio ha-
 dentes, quod prauum est, Agglutinati bono, fraternæ dilectione
 inter vos amantes, honore alius alium antecedentes, studio im-
 pugnæ, spiritu seruientes, Domino seruientes, spe gaudentes, in
 angustia tolerantes, in oratione perseverantes, necessitatibus
 paucorum communicantes, hospitalitatem sectantes.*

Qui partem dat, hoc est, qui alium secum participem facit,
 qui rem aut consilium, aut operam suam proximo impertit, at-
 que communicat, id agat simpliciter, & liberaliter, nèue manti-

animūque restringat, neque astute ad se aliquid referat, sed illius tantum causa, quem ope sua subleuat, ad commendandum illi, & ad ferendum auxilium adducatur, neque spectet in eo quam minima opera, aut impensa facere id possit, sed ut quam optime illi consulat. Hoc enim est communicare, & participem facere simplicitate, quod ea simplex, & mens est, & manus, quae optima est. In quo genere communicandi, & impetrandi maxime ingenium, & come est, pertinetque imprimis ad simplicitatem in communicare te alteri, ut non eo quod illum adiuues, velle maior, sed quod per illum tibi occasio benigne facienda obtineat, gratiam quandam tu illi debere videre. Qui vero patrocinatur, diligentiam adhibeat, ut curam suscepti muneris non solum corpore, sed studio etiam animi strenue exequatur, sicutque suam praestet, siue ille sponte suscepto negotio pupillis, & orietur curandis adit, aegrotisque curandis, siue etiam suffragio caritatorum simili officio alicui, aut muneri sic praestatur. Sic enim omnis curatio, omnisque patrocinatio Christiano homini Deoque rite seruienti gerenda est, non ut ea domesticum ad commodum, sed ut ad salutem & utilitatem eorum quibus moderata, prorsus tota conferatur. Misereri autem in hilaritate, effectum misericordiae iucundae, hilarisque praestare, qui tantum habitus cum adest miserentibus, non modo hi non inquam miserendi tempora, sed appetunt etiam videri ea, acque inderunt. Quod si ne apud gentiles quidem illa pietas probabatur, quae coacta erat, & incerta, ut etiam vulgariorum procerum circumferretur, neminem, qui pietatem cauere, esse pauperem, quod magis nobis haec terrena bona libenter commutantes, ut in caelo multiplicata alia, & longe praestantiora consequamur, conuenit cum voluptate, ac laetitia hanc metem commutare, subuenireque egestatibus aliorum, ut caelestibus ipsi diuitiis redamur affluentiores. Itaque & alibi Paulus: Non extrinsecus, inquit, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. Et in Euangelio Dominus: Beati misericordes, inquit, quoniam misericordiam consequentur, & beatum eum vocat David, qui respicit super egenum, & pauperem, quoniam etiam mala liberabit eum Dominus. Et verè si volumus existimare, illa maxime in dando, subueniendoque hilaritas regni nobis constituta est conciliatrix. Nullum enim graue facinus, nullam iniquitatem delictum haerere posse videtur in natura eiusmodi, quae benignitatem, & ad misericordiam erga pauperes propensio sit, nec verò alia re magis ad imitationem Dei propè accedimus, quam miserendo, benigneque faciendo. Haec est virtus maxime Christiani nominis propria, haec vna nos cum Deo praeceptum coniungit, haec facit, ut verè fidem adepti, & veram ex fide salutem

Deo consecuti esse videamur. Etenim quoniam alius fuit introitus, aut quod principium beneficentiae, & bonitatis Dei organum, simul ut sperare in eo, & confidere per IESUM Christum capimus, quam misericordia, & per misericordiam diuinorum precorum effuse nobis, & liberaliter facta largiti? Nos vero quod modo eandem Dei benignitatem, & iustitiam in nosmetipsos transferimus, & ex eadem diuinæ bonitatis forma carum indigni, si non efficiamur & ipsi misericordes? Quæ deprece virtus, quod institutum vitæ, quæ actio in illo summo, seorsumque iudicio in regnum, & partem electorum Dei nos introductura est, nisi quod egenarium & calamitosorum in hac vita mereremur miserum? At non cuncti diuites sumus, nec qui queamus aliorum difficultatibus subsidio esse, ne perturbare animo, afflictum tuum Deus accipit, de facultatibus verè existimat, & simul in memoriam redi anis illius ex Euangelio, quæ cum duos annos minutos in templum contulisset, facile omnium opes, & domus superauit. Nulla est virtus, quæ quidem Christiana sit, quæ non omnibus sit communis. Nam neque Deus ipse, qui est vnus vnica virtus, cuiusquam est proprius Deus, sed omnium communis, quicumque cum appetunt, voluntque. Verum & si tantum hominæ Christiano misericordia, ut ipsa introitus quodam modo, & vestibulum ad imitandum verè Deum esse videatur, tamen & ea ipsa virtus, & cæteræ omnes in principe virtutum charitate continentur. Porro est charitas dilectio non simulata, neque tamen hoc fati. Potest enim esse etiam in malis dilectio, sed dilectio dilectio in bonis non simulata. Itaque adiungit ad dilectionem huiusmodi, ut odio habeant prauum, non id tantum eueniant & agglutinati sint bono, non solum id sectentur, hoc eueniuntquam accedant ad malum, a bono nunquam recedant, illique ut fraterno amore inter se diligant, quandoquidem fratres iam sunt, non ex voluntate carnis, neque ex voluntate vitæ, quæ quidem ratione, etiam disuncti longissime inter se, atque alieni esse possunt, sed ex eodem patre Deo renati, & progeniti, quod est sanctissimum, & maximum veræ germanitatis vinculum. Quo autem fraterna hæc necessitudinis inter eos coniunctio firmior habeatur, sapiens & salutare dat documentum, ut alium alius in honorando antecedit, quæ est concordia, & pacis æquæ connexio. Namque existimare honorem sibi potius deberi, quam alteri præstandum esse, nequaquam Christianum, neque ad eorum fraternum est. Habet enim fraternitas summam æqualitatem, quam euellit turbar, atque infringit, qui sibi plus arrogat, quam alteri ipsi paratus sit deferre. Et tamē ista superbia, & fastus quasi fundamenta prima sunt, appetere honorem ab altero libentius, quam alteri habere, quibus a CHRISTI fide nihil est alienius.

Sequitur.

Sequitur ut studio impigri esse debeamus, spiritu feruente, que sunt certa indicia firmati iam in bona parte habitus nostri, cum quod agimus rectum, cum voluptate id agimus, ex qua deinde quidem voluptate, ad libentius, sepius, studiosiusque id agendum nostra excitatur, accenditurque voluntas. Sed vix in omnibus Domino seruiamus, non nos ita videlicet vilitate, neque glorie, sed ad Dominum Deum omnia referamus, quod si ad nos quoque aliquid referendum sit, id ex eo genere bonorum sit, que sperare tantummodo in hac vita, assequi vero in illo pacto, nisi sola sperandi letitia & voluptate valeamus, immo bona sunt cœlestia, & sempiterna, qua hereditate patris nostri Dei in futuro seculo sumus adepturi. Ex omnibus igitur huius operationibusque nostris, quas propter Deum illius amorem, & nomini inseruientes suscipimus nihil omnino ad nos quod profens bonum afferat, sed tantummodo bonorum spes bonorum, & ex ea spes gaudium quidem præsens ac letitiam consequemur. Hanc porro spem consequitur tolerantia rerum durissimæ, cum aut fortuitis casibus, aut hominum iniuriis oppressi, atque vexati, eadem futurorum bonorum spe, quorum periculum iniurias eripi nobis adeptio non potest, noluerit nos consolari, in quo alternis quodammodo administratis, & patientia ipsam magis confirmat, & spes fulcit, corroboratque patientiam. Nam & supra dixit, quod patientia probationem conficit, & certam spem. Firmius enim tunc certe speramus, cum factio in nobis aduersis nostri periculo, hic quoque intelligimus Deum operari nobis, atque auxilium ad tolerandum fortiter aduersitiam non desisse. Atque ex his, que iam nobis præbuit, ad ea, que restant inueniuntur ac largienda, ob fidem cum nobis suam beneuolentiam, voluntatemque dedisse. Et quoniam qui spe suffulto gaudent, illa mentem in animo volutant, quibus sperandis, cogitandisque tantantur: ideo comitem huius quoque spei, & ex spe letitiam addidit orationem, in qua perseverantes sunt, qui illa recta bonorum, & eorum auctorem bonorum Deum adiuuauerunt. Sepe enim colloqui cum eo, & desideria sua exponere illi, quem quis magis iucundum imprimis, & optabile est, & est hæc maxime cœlestis, ac continens oratio. Neque solum ferre nos, & tolerare cœlestia, sed in illis etiam communicare cum sanctis virtus horumque admonet, quasi si immunes ipsi esse possimus, nolimus id committere, sed præoptemus magis in societate sanctorum seruantes omnia perpeti, quam separatim liberi, & pacati vivere, quod non tantummodo affectu, sed etiam re ipsa, & opere præstare debemus. Hæc faciebant, qui sua omnia venundantes, pretia ad pedes Apostolorum deferrebant, qui vinculos, & male vexatos fideles Christi sui, sua cura, & ope, & obsequio subleuabant, cœcitas, & per-

mentibus comites se adiungebant, qui illos denique certate
in errore pro CHRIS TI nomine cum viderent, vltro se quo-
suppi in idem certamen susceperunt, atque offerebant. Iam hospi-
tialis amor, diligensque sectatio ceteris ante dictis virtuti-
bus confidentia est. In qua Lot, & Abraam egregium studium
habuerunt. Abraam quidem vsque eo, vt non modo venientes
sepius hilare exciperet, verum etiam ad diuertendum, & ad
commorandum precibus obtestationibusque cogeret, cuius
idem humanitatis vterque eorum dignum à Deo premium
consecutus. Atque omnes quidem adhuc commemorata vir-
tutes cum praeclarae sunt, & Christianae, & hac professione dignae,
tamen tantum studium, & immortalitatis suscipit, nulli autem
certa cura, neque interituræ rei est affixa, tum verò, quæ fe-
rentur etiam magis ex intimo sacrario fidei, & religionis no-
mine de prompte sunt, nullamq; omnino habent cum vilitatis ho-
minum virtutibus communionem.

*Benedicite in seculis antibus vos, benedicite, & ne execramini
eorum cum gaudentibus, & flere cum stentibus: idem aliis
humilissimè sentientes: non alta spirantes, sed humilibus si-
miliumati. Ne estote sapientes apud vosmetipsos. Neminus
quam pro malo reddentes: procurantes honesta coram omni-
bus hominibus. Si fieri potest, quantum est in vobis, cum omni-
bus hominibus pacem seruantes. Non vosmetipsi vlciscentes di-
cite, sed date locum ira: scriptum est enim, Mihi vltio, ego re-
tribui, dicit Dominus. Si ergo esurit inimicus tuus, pascere eum:
non enim agens, carbonis ignis acervabis in caput eius. Ne vin-
deas in malo, sed vince in bono malum.*

Idem benedicere maledicentibus, & benignum esse aduersus
eos qui te infestentur, commodeque de illis, & ad illos loqui,
est non bona omnia optare iis, qui tibi mala inferant. Rursus
quæ à gratia tua, & merore ita ad aliorum affectus accommo-
dat, & deest, vt ex illorum conuersionibus animorum, atque
salutaria tua pendeat affectio, quodque communius est, & tan-
tum vultus dictum eodem erga proximum affectum animo
est, quo ipse erga semet proximus affectus sit, propriae Christia-
nae omnis virtutes sunt prioribus non vsquequaque intellectæ
sententias, quas illa per fidem CHRIS TI nobis ex Deo insinuata,
ad imitationem eius suscepta iustitia palam proposuit, & de-
clarauit. Neque earum vltim, & cognitionem iustitia legis
comprehendere potuit, quam adumbrare. Nam & illa dixit, si in-
teris in bouem inimici tui, aut asinum errantem, reducito eum,
ad sub onere succumbentem aspexeris, subleuato. Ac humani-
tatis

Kkk

tatis quidem officium illa inimico exhiberi voluit, ut esset ad ostendendas inimicitias occasio, virtus verò Christiana est, nullum omnino habere inimicum, sed ut ita consociemus tot nostris cum corde proximi, ut in vnum quasi cum eo sensum cocumque participem virtus illud mysterium fidei, & CHRIS TI nosterque sequitur. Etenim cum eorum, quæ ex hoc mundo sunt, omnino nostra magni interesse patemur, solæ illa iustitiam, & expetamus bona, quæ nobis à Deo in altera vita propoliamur, nulla ex his rebus cupiditate immoderata, nullo impetu animi perturbamur, quò minus piam, atq; inuisolatam patemur cum proximo, & fraternæ charitatem necessariis iudicis teneamus, ut ne possimus iniurias insectantium placate ferre, & illis loqui, ut optare bona, qui nos afflictos, & oppressos velant, quod nihil nobis auferre possunt eorum bonorū, quæ sola nostra sunt, & quæ vnicè appetendâ ducimus, quinimò eos ante expemus ipsi respicere, & sanam illis mentem à Domino Deo uti precamur. Ac ferre quidem conuicia, & iniurias in solentiam horum, atq; inimicorum etiam Philosophorum non animam esse reddere autem pro conuitiis laudationes, & beneficium solentiam compensare, hoc non cuiusvis iam, sed Christiani tantummodo & animi, & instituti esse potest. Ita & in Mattheo dicitur, diligite inimicos vestros, & orate pro persecuentibus, & calumniantibus vos. Cum autem gaudemus cum gaudentibus, & laniantibus, omnem funditus inuorem, & malevolentiam animam ejiciamus, ut inuideamus omnino nemini, qui hæret, & aduocet, siue virtutis laude, siue etiã opibus, & apud homines meritoritate, atq; fama. In quo enim maximè rationem bene possidet, in eum si velimus à nemine posse superari. Nec verè ipsam locutionem nobis solis appetimus, sed cupimus ceteros quoque, omnem illius nobiscum esse æque participes. Atq; ut animam inuorem ab inuidiæ labe retinemus, facileq; eodem gaudio cum gaudentibus communicamus, sic ad miseriam aliorum animo frangimur, meroremq; nostrum, & lachrymas cum merentibus conuicimus, etenim hæc affectio imprimis naturalis est, neq; Deo aliena, sed animis digna misericordibus, qui ad subvertendum, & opitulandum calamitoso propen si sunt, qui tunc verè Christiani sunt, verèq; fideles, si quas ipsi calamitates, hominumq; malicia, corporis morbos, fortunarum amissiones foriter, & constantè in se ferunt, eas in proximo suo nequeunt immoto animo ferre, sed ad conspectum, & sensum hominum calamitosorum misericordia collabuntur. Et sanè gaudere cum gaudentibus, piosum, & pulchrum, sanctumque est, animiq; ab omni labe, & calumiamiento malevolentia puri, mundique proprium. Hæc autem

in sensibus perhumanum, & mite. Oporteret autem nos si hanc
 recte, & consequi omnia volumus, fingere animos non
 et aliorum voluntatibus, atq; animis: cumque affectione
 ipsi propter nosmetipsos percurbemur, ex alienis tamen a-
 ctionum perturbationibus affici, ut idem vicissim inter nos sentia-
 tur, & proximorum vnusquisque prosperitates, atq; ærumnas,
 illi de suis interim laborans, reputet suas. Sic enim & læticias
 vicinorum gratulando simul cum illis, lætandoq; augebimus,
 & admitemus, ac subleuabimus meritos condolendo. Quod
 hoc fiet, ut ex affectibus aliorum, non ex nostris afficiamur, o-
 mnibus aliis perturbationibus ex animo nostro excisis, atq; cie-
 litas, duobus tantum motibus impellemur. Lætitia ex proximi re-
 sulcandis, & ex infestis misericordia. Irasci enim & inuidere, &
 non habere, & cupiditate adigi, affectus sunt eorum, qui sibi ipsi
 afficiuntur, non proximo. Sequitur, ut ne alia nobis proponamus,
 ne ad magna, quæ mundi sunt, aspiremus, ne administrationes
 vniuersales, ne magistratus, honores, imperia, ne gloriam
 appetamus: sed in paruis, & obscuris, & ignobilibus mundi liben-
 ter consistamus, nec solum extra debemus esse humiles, sed no-
 stram ipsi & intus exigui. Est enim hoc illi finitimum, & sumi-
 ma quo caute nos admonet, ut nec sumus nobis ipsis sapientes:
 sed, ne ita ipsi nobis placeamus, ut egere nos minime aliorum
 iudicio arbitremur. De his & alio loco scriptura, Væ iis, qui sibi
 ipsi sapiant, & coram se ipsis sunt scientes. Hos & grauius incre-
 pata respicit Salomon, Vidistine, inquit, virum sapientem in
 ciuitate suis? spes de insano maior, quam de eo est. Et nimirum pu-
 blicani omnes, & molesti imprimis sunt, ac in cætu, & conuentu
 cæcos fastidientes, quod præcipue vitium confessionem au-
 tem, & concordiam de Ecclesia. Non enim isti membrum se esse
 putant, sed caput, vel potius ex sese corpus aliud conantur
 facere. Ita & pauperes ut essemus spiritu, nos hortatus est CHRIS-
 TUS. Nemini malum pro malo ut reddamus, in quo lex contra-
 hit, que oculum pro oculo & dentem pro dente rependi iubet:
 sed, ea non est ad veram Dei iustitiam, quam postea fides CHRIS-
 TI consecuta est, suo munere peruecta. Nihil quidem huius-
 modi omnino in Evangelio est, ut procuremus honesta coram
 hominibus, ut neminem exemplo malo lædamus, & exemplo
 bono cunctos ad virtutem, & ad iustitiam pronocemus, ut ha-
 beamus pacem cum omnibus, quantum in nobis est, hoc est, ut
 neque excitandis, neque alendis contentionibus, & discordiis vl-
 la nobis ansa, vllus fomes præbeat. Cum omnibus verò tam
 iustis, quam etiam infidelibus, quod idem ad Corinthios, sine
 ostensione estote Iudeis, & gentibus, & Ecclesie Dei. Et quonia
 hoc fortasse facilius factu sit, non præbere causam, neq; iniuria
 iræ,

ira, fugereq; irixandi, & altercandi occasiones, illud esse de diffi-
 cilius, nominatim interdicit, vt neq; enim laefferi iurata de
 provocati de vlciscendo cogitemus. Saepe enim vlti venit, vt qui
 discordiis causam non dederunt, offensione tam en primo acco-
 pia iram deinde, & odium diutius ipsi foucant, naturam de in-
 dia, qua alij inculerunt. Sed vt non esse authorem discordiarum
 vulgaris prudentiae est, sic acceptam iniuriam non perferre, et
 nentioris virtutis. Dare igitur spatium ira nos faceret, de coactis
 illos animi motus primo cohibere, deinde in totum peruenire
 Deo, qui iustissimus vltor est eorum, qui iniuria laesi sunt. De eorum
 tanta quenquam esse constantia, & firmitate animi, vt iniuria non
 moueatur, maximum videri possit. Addit tamen alius motus de
 multo admirabilis, vt eos ipsos inimicos nostros, qui nos detur-
 runt, qui damnis & ignominis nos vt afficerent, operam nostram
 impenderunt, inopia & necessitatibus opprellos operam nobis
 leuemus, vt pascamus famelicos, vt sitientes potum receremus, vt
 praestemus denique illis in egestate eorum, & peruenimus ad
 micorum, & benevolentium hominum. Quo quid monentem
 te iam diuinius? Atque haec sunt non docum eam solum Chris-
 tianae fidei, sed monumenta etiam in nobis Dei bonitatis, quibus
 ad tanta, & tam praecellente virtutis cognitionem oportet
 illo donante sublati sumus, quanquam est hoc praecipuum tra-
 didum idem a Salomone: & toridem penes verbis ad Apulum re-
 latum, vt esurientem pascamus inimicum, sicque in eum vitam
 prius acervemus. Quid ergo interest, quales sint alij, si de
 ge quoque praeccepta huiusmodi habentur, aut quomodo haec
 erunt Christianae fidei propria? Illud nimirum, quod ad ter-
 lis sunt ad terrenam pacatius traducendam vitam, nihil ad
 immortalem alteram illam acquirendam, & apud illos ratio-
 nem quandam prudentiae humanae; sapientiae committunt, vt
 nos diuinae virtutis, & bonitatis. Vt enim diximus, nos non in-
 mico tantum commodare (id enim iubet etiam in eorum lae-
 sed inimicum vltro diligere iubemus, quod nobis, qui tantam
 nullam agnoscimus, perfacile est. Illis vero mundi bonae fidei
 tibus prorsus difficilimum. Et tamen in ipsa quoque terra legi
 quadam interdum existunt scintilla, tanquam Cap. 11. 17. 18.
 & Evangelium patefacere volente. Sed reuocet ex, & impo-
 cta, vt hoc ipsum, quod de pascendo inimico prouult Salomon,
 Christianum plane videretur, nisi finis in eo apparet, non re-
 sequium, & gratificatio erga Deum, sed ipsius inimici totius, et
 que confusio, qua est ratio ab Apostolo quoque per secula
 nem inductae autoritatis posita est, no tamen veterum laetitia
 ci, vt finis ab eo, sed quod placitum sit Deo praecipue ipse dicitur
 Igitur haec plena, & propria fidei nostrae praeccepta sunt, quae tunc

...solum percepta, sed omnibus animi sensibus comprehensum, si vere CHRISTO sumus dediti, & fideles. Quæ quisquam quæso inuenit Philosophus? aut quæ animis hominum sensibus insinuauit, quæ præca litera, qui mores, quæ rerum, aut rerum conuersio huiusmodi genus prudentiæ, huiusmodi clementiæ, humanitatis, liberalitatis, temperantiæ, aut usque ad præceptis, legibusque monstrauit, ut statueremus omnia, & fidelesque nostras inimicis æque nostris ac coniunctis & inimicis debere esse paratas? Et tamen si vere existimare uolueris, hæc una ratione maxime tolluntur discordiæ ex societate, & inuicem odia placantur, firma, & fidelis consensus constituitur, animo ab hisce perturbationibus vacuo, atque soluto hæc placet in Deo nostra mens, & frui beato gaudio illius suauissimi, & longe nobilissimi contemplationis permittitur. Nam quod addit Paulus eos, qui sic fecerint, ut pascant, & alant esurientes inimicum, prunas ignis in caput illius aceruaturos, eò pertinet, ut futurus ille sit sui ipsius obiurgator acerrimus, qui iniquitatem suam cæci humanitate cognouerit remunerari. Itaque rursus, & conscientia, & morsu animi perurgebitur, maioresque iudicet & se poenas erroris sui, quam ad irati inimici arbitrium seque per soluturus, quod quidem illi cedere poterit ad correctionem, emendationemque prioris sententiæ, uobis uero si qui ita egerint, insignem ea res apud Deum gratiam, & singulare solamen illam perfectæ in uobis fidei erga Deum allatura est, ad hoc item ualeat quod sequitur, ut ne vincamur à malo, sed vincamur bono malum, quod quidem maiorem semper boni, quam mali esse potentiam indicat, cum possit quidem ab alterius malo bonum nostrum non uinci, nunquam autem possit hoc, ad eum hortamur, bonum non alienum malum uincere.

Hic Langeus, Præclara nimirum, inquit, & egregia morum documenta præbet nobis Paulus. Atque ut tu modo adolere dicobas, non cum aliorum legibus, institutisque communia, sed propria nostre fidei, atque ex sanctissimis deprompta Christianæ religionis adytis, in quibus hoc uideo ab ipso præcipue dari, ut omnium nostrorum consiliorum, atque factorum confians, & solida ratio, quæ ex solo Deo, & ex interiore cuique conscientia iudicio spectanda est, ad mundi opiniones, & studie ne prolatur. Nam quemadmodum flumen cum peruenit in mare, amissio fluminis nomine, & natura, naturam illam accipit, qua cum peruenit in mare, atque confusum est, ipsamque simul maris subit appellationem, sic mihi uideretur uereri Paulus, ne si uera uirtus, & ea, quæ ex Deo suscepta est, ostentare se instituerit, & opiniones hominum & studia aucupari, proprium statim uirtutis nomen amittat, siquæ non amplius Christiana uirtus, sed popularis. Ita

que illam ipsam tanquam castissimam virginem ad omni ter-
 lis aspectibusque femotam sedere domi in intimis penetralibus
 iubet, sua ipsam veritate, conscientiaque contentam. Denique illi
 vnum, & semper proponentem, cui placere solum, & se probare
 deat. Omnem autem ab hominibus famam, omnem extera
 commendationem laudis sedulo deuitantem, ne si forte oculis
 monibusque se dederit, a Deo paulatim segregata, & ex integritate
 sua deducta corrumpatur. Sanctum hoc consilium, a sanctae
 sententia profectum est, vti ita semper in veritate maneat, ut
 opinionibus vanis auferatur. Sed si est libere discendum, quod
 sentio, non vitalem in nobis virtutem instituire videtur. Primum
 sed virginalem quandam potius, & timidam omnis offensa-
 cipitas, & omnia vndique pericula metuentem, quae si hanc
 di sit, sibi quidem forsitan illa facis faciat, & sic se ipsa contenta,
 ad commodam autem, & utilitatem aliorum parum fractus, & con-
 lumentum afferre videatur. Atque ut quemadmodum ego nunc
 ego, apertius vobis sententiam meam exponam. Cum duo sint ho-
 minum genera, quae Deo recte seruire student, vnum est
 qui in solitudinibus, aut in locis ad hanc ipsam rem factis
 ei ab usu, & familiaritatibus multorum placatam sibi, & tran-
 quam eligunt vitam, suosque sermones, & consilia non cum ho-
 minibus, sed cum Deo ipso conferunt. Alterum, quorum nihil
 est animus, & ad omnis fructus rerum humanarum intendit,
 ac sustinendos aliquando fortior, qui se cum ceteris hominibus
 dedunt, qui in populo versantur, qui instrumentum illius, qui
 a Deo acceperunt virtutum, non domi in seclusum conseruant, sed
 proferunt ad usum, vtilitatemque communem, & in saepe
 temporibus, atque periculis, saepe iracundis aliorum, saepe calu-
 mniis, saepe improbitatibus, saepe ignominiosis, damnisque cruciatibus
 horum inquam, duorum generum, & si vtrumque. Sanctum est
 que rite seruans, nempe ego tamē magis hoc probentem, quod
 caelestes illas ex Deo opes, quas possidet, non se potius sibi
 sed cunctorum vsui, & commodo vult esse propositas. Etenim
 mihi quidem hic videtur propius se ad Deum illum ipsam
 endo, imitandoque adtingere. Poterit ipse Dei cum bonitate
 sit, ut ea in se primum inimita & immensa in omnium vtilitate
 miam, atque rerum salutem, vtilitatem, commodamque distribu-
 tur: sic qui bonum suum reliquis impartitur, hi minus vtiliter
 diuinam illam bonitatem apta quadam inter homines inueniunt
 similitudine melius referre. Atque hos ego, ut longe alius
 no, sic non contemno ne illos quidem, qui se in silentium, & in
 solitudinem abdidit, remotique ab omni iactatione populari,
 & tanquam in portum ex fluctibus delati, quietam, & securam
 ducunt vitam, in eius quem vnum praecipue adamauerunt

platione Dei perpetuo inherentes, tuta hac & beata ratio
 vitæ, ac toto sue ætatis decursu pacatior longè, atque
 sedit: sed quam tamen celebritate nimia illam appetentium
 mentari non expedit. Etenim quid ceteris fiet, si omnes qui
 eorum stantem se conferre, illud vnum iter, & illam ad co-
 cunctis peccandi viam fuerint ingressi: quis populum reliquum
 auctor regeri quis vulgo moderabitur? quo pastore vigi-
 la, & delicti custodientur oves? quis aut certare pro iustitia, aut
 aspernitatem, aut iniquitati obulam ire, aut rueri inno-
 centiam conabitur: sint sancti isti, qui ab communis vitæ stre-
 pitu, & concursu se iuncti sunt, qui ab mundo se abalienauerunt,
 & ad Deum vni mente animoq; conuersi, sint beati, sint ipsis
 operamodum angelis, ut dicitur, pares, ego hos nimirum illis præ-
 sentem, qui veritatem æqualiter cum reliquis constituerunt, qui mo-
 dum illam præcipue secuti sunt, quem à quotidiana consuetudi-
 ne & auctoritate approbari, & cum externis cultus corporis, ordinem
 vitæ suis finibus atq; ceteri suscipere, ac sectantur, in
 parte tamē, & integritate animi, & in ipso Deo præter ceteros
 manifestant. Nec verò **C H R I S T V S** Dominus hoc præcipue
 vitæ, & hanc sectam hominum se communi vitæ dederunt,
 & accommodantium non maiore aliquanto honore est profes-
 sionis, qui cum Petrum antecellit Joanni, usq; eximia illi aucto-
 ritate, & curam, rectionemq; ouium suarum attribuit, satis palam
 ostendit negotiosam se, & laboriosam vitam, huic tranquillæ,
 & pacatæ præferre. At enim labi isti facilius, & offendere pericu-
 losius, & sic pius abduci ab optimis institutis queunt fateor, sed
 cui est sibi: pie tam confidens, aut tam fortiter de ceteris auda-
 cius existimans, qui statuat hominem quocumq; è genere vitæ
 efferentem, alienum à prolapsionibus, & ab offensionibus esse: fra-
 gile est natura nostra, & voluntas infirma, ut quam non solum im-
 petus, & turbines externarum rerum, sed tacita ipsa sepe cogita-
 tio querant, atq; peruclant, quæ tamen dum in fini ipso cõ-
 sistant hercat, hoc est ad Deum semper, & ad primum bonum sit
 directæ, in cursu ipso interdum si prolatur, nequaquam hoc illi
 expedit: frangi esse debet, nam aliter, ubi, quandocumque erit diuina
 misericordiarum locus? An verò ista virtus misericordiarum tanta, & tam
 nimia iners penitus in Deo, & vacua censenda est? Iam qua illo
 parte, aut sibi melior, potentiorq; est, aut nobis commodior,
 aut communior? cum si misericors ipse non sit, nos salui esse ne-
 queamus, sin autem nos perpetuo innocentes, illius inanis videat
 esse misericordia. At ea illi præcipuam gloriam, nobis autem
 salutem semper præbuit, quibus non integritate, & inno-
 centia nostra, sed Dei clemètia semper magis est nitendum. Quam-
 obrem nemo quidem me ab hac vita occupata, & populari illa ra-
 tione detrueat, quod eam dicat lapsionibus, & periculis magis

expositam esse, ve enim hoc ita sit, tum fructus quidem ea cetera
 se fert in aliorum salute procuranda vberiores, tum ipsa disciplina
 Dei praesidio munita est. Nam & vim illam recte agendi, recte
 sentiendi hoc magis accipit ab summo Deo, quo ad difficultates
 multo res, & ad duriora vitae impedimenta dimittenda comen-
 sa est: & siquid aliquando titubaverit in cursu, errandoque deli-
 querit, per eiusdem Dei misericordiam purgata, atque abstergi in
 splendidior, quam vlla humana acuratione aut diligentia possi-
 sset splendescere. Quod si ita est, neque ego fecus esse existimam,
 qualeso quanam ratione Paulus, & tu cum Paulo Sadoletum con-
 ticiens, omnem paulo ante Dei omnipotentis cultum ita adige-
 rum, & ad mentem redigebatis, vt nihil profus extrinsecus ornati-
 nis, nihil oculis, nec auribus, nihil communibus hominum sensu-
 bus reliquum faceretis: an omnis omnino religio, omnia adorandi,
 venerandiq; Dei cerimonia in ipsis intus, absque cogitationibus,
 & in tacita sola voluntate consistenda est, nec essentia
 signum aliquod, indiciumque proferendum quod locum iustitiam
 pietatem erga Deum, ad oculos spectantium tradat, &
 deferat: Quid sibi ergo templa ista volunt, quae tanto, & cum ma-
 gnifico opere vbiq; ferè gentium, qua Christianum nomen in ho-
 nore est facta, atq; ornata extant? Quid assidue in illis Deum per-
 sonantium, & pro populo rogantium sacerdotum processiones, quae
 ipsi ordines, gradusq; sacerdotiorum? quid ara, quid ignis, quid
 vestes luculentae, & varia, atq; (vt poeta inquit) aure, albaq; ro-
 gentes: quas dum ad sacrificandum Deo se apparant, non solum
 nisi, atq; prisco induere sacerdotes solent, neq; putant: sed facillime
 in mysticis sacris tractandis Deo se offerre. Cantus vni, & voces,
 & tibiae, & symphoniam chori celebrantes, tum autem maiorum
 maioribus assurrectiones, inter pares mutuae ceterisq; inter eos
 amplexus, cōprecationes, pacis oscula, qua cuncta & cōmuni Ec-
 clesia non adscita modo, atq; recepta: verum etiam praecipua, &
 que instituta omnibus sunt, nōne perspicue indicant cultum & re-
 ligionē in summum Deum, non solum in spiritibus, & in
 adorationibus, verum etiam externis in ceremoniis saluē, & ad-
 hiberi oportere? Nam illud quidem credi nullo modo potest,
 quae spiritu Dei catholica Ecclesia regatur, tam ad haec agenda,
 atq; instituenda nullo bono consilio, sed inani, & irrita ratione
 fuisse motam. Ita ego nouos hosce haereticos, qui nuper exortu
 omnia perturbauerunt, non alio magis nomine esse detestandos
 censeo, quam quod ritū hunc omnem, & cōmunem Ecclesiae
 sententis ceremoniā, quae in ordine quodam, & in pulcherrimo
 more sita est, suo quidq; loco, & suo tempore agendi, nec non ad
 agendum sic se vnumquemque vtilegibus praescripsi est, apparant,
 atq; apparandi, miscere penitus, & confundere sunt conati, vt ea
 hoc

et ceterum nostre pietatis testimonium sustulissent, seque ea ra-
 tione ad hominum oculis, & animaduersionibus quasi in occul-
 tis, & aditum recepissent, tum demum licentius gererent se er-
 rantem, atque intestinae voluntatis arbitrium, quod iam a populi
 iudiciis absconditum esset, ad quas vellet, tunc cupiditates
 emergeret, atque ij tamen haec Pauli verba nos ad interiores cul-
 tas Dei semper reuocantis, & ab externis ostentationibus auocan-
 tis merito merarijs opinionibus praetendunt, quae equidem verba
 recte intelligantur, cum magnam ea profecto perturbatio-
 nem mortuum solennium, & vfitatorum in Christiano populo pa-
 rera fuit, lenius, & consideratius interpretanda censeo, rursus &
 in loco, quae praecipit Paulus, vt ne sapiamus plus quam oportet,
 sed sapiamus ad temperamentum, neque de nobis plus, aut de fa-
 cultatibus nostris proficemur, quam quantum conscij sumus
 posse a nobis praestari, atque vt hanc ipsam conscientiam, non opi-
 nione elata, atque inani, sed diuina veritate metiamur, habet nimi-
 rum illa praecipio rationem illustrem & splendidam, quod hoc
 praecipit, & imprimis prouidet Apostolus, ne ad ostentatione no-
 stram, & ad aucupandam populi famam delabamur, omissoque vero
 in eadem in imaginibus vanis, atque vmbis insistamus. Sed tamen
 in verbo positum est, ita nude intelligatur, multa accidere neces-
 saria, quae sint societati hominum, & recte institutis costibus, con-
 uentibusque damnosa. Quod sic mecum quaeo considerate. Ac pi-
 nitorum huius Pauli sententiae accipere ambiguitate, etenim
 in quo, quam metiri iubemur ex Deo facultatu nostrarum con-
 scientiam, vtrum eam vt comparatam cum Deo ipso metiamur, an vt
 ab homines conuersam? Si vt erga Deum, obsecro quis nostrorum
 esse cunctorum omnino hominum, modo is a mente sua, & a bo-
 no consilio penitus non sit derelictus, cui possit coram Deo ali-
 quod suae facultatis, & purae, integraeque conscientiae vestigium reli-
 quum videri: qui non in illa infinita vi, atque virtute, si seipsum ad-
 uersus illam spectet, atque expendat omnes suos sensus, omnes
 fluctantes animi cogitationes disperdi longe sentiat, & obrui, v-
 naque cum psalmo exclamet, atque profertur? Ego sum vermis, &
 non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis? Non enim
 coram est in oculis Dei sibi iure placendi, aut de se bene existi-
 mandi locus, quod vt aduersus solem omne lumen tenebrae sunt:
 sic nosmetipsos Deo si comparemus, omnis veritas humana
 mendacium est, & vitium, atque labes omnis nostra integritas, in
 tanto enim intervallo, quantum inter nostram, & Dei bonitatem
 interest, quod profecto immensum, & imperagrabile est, quae tar-
 sare a Deo, & tam longe discedit ratio, ea non amplius in se i-
 pla consistere, sed ad contrariam rationem adiungere se videtur.
 Quare nemini est erga Deum de facultatibus suis, & de conscien-
 tia

tate fiducia quicquam existimandum, aut confidendum. In ali-
 tem ut ad homines nos conuertimus, & nolimus possit verbi-
 mus, ita debemus esse cauti, ne plus de nobis alijs pollicemur
 quam quantum idonei sumus prestare, neque falsas in videri
 bis opiniones excitemus, sed fiduciam nostram suscipere ali-
 quid, aut promittendi ex Deo, & ex veritate conscientie men-
 mur. Quod magis sentire velle videtur Paulus, ne sic quidem
 hi videtur ista ratio simpliciter, & vniuersè accepta posse con-
 fere, etenim multa saepe vsu veniunt necessario, in quibus & videri
 ri meliores quam sumus, & plus ostentare, ac proficere, quam so-
 lemus, & virtuti nostrae, & bono mori, & communi vtilitati im-
 ducit, atque expedit. Ut verbi causa, in magistratu si quis constitu-
 tus sit, siue eum honoris gradum is obtineat, ex quo praerogati-
 rantum modo, atque exemplo populum docere, & in vana verba
 luris inducere iubeatur, quales feruntur curatores Ecclesiasti-
 cae, atque potestates, siue etiam ius & auctoritatem habere videri
 candi in improbos, & terrore, ac metu hominum vita. & fructu-
 ra comprimendi, cui est potestati gladius vindicæ delictorum ab
 ipsis legibus datus. Quare ego à vobis, si virtusque imperium &
 hoc leuiter, atque vehemens, & illud moderatim, ac mitis horum
 regula, & ad conscientiam interioris veritatem dirigere omnia, at-
 que agere instituerit, num nam multa non videatis in vobis
 dampna, & detrimenta Reipublicae? Primum qui in Ecclesiastico
 ordine constitutus, aliqua se macula, & labe delicti afflicti
 ferit, quo ore audebit ceteros monere, atque horari, nisi se
 gros praebere Deo, & sacrificium iustitiae illi si videat offerre, quam
 ipse ad conscientiam suam respiciens minus se idoneum deso-
 rem vilius esse virtutis cognouerit? quis libidine aliqua con-
 minatus, ad castitatem, quis amore pecuniae rictuans, ad abstinen-
 tiam, quis elatior, ad humilitatem, contumacior, ad facilitatem,
 iracundior, ad lenitatem alterum recte poterit horari? aut detra-
 que, quoniam rarum omnino, & penè inauditum est hominem
 quemquam existere, qui non peccat aliquo proprio libere, &
 ad suum, ac peculiare quoddam vitium non sit propensus, qui
 reperietur tanta animi confidentia praeditus, si idem Paulo alteri
 tici voluerit, atque auctore, qui audeat partem viliam, quam
 suscipere docendi ceteros, atque instituenti? cum etiam si
 illi is culpe grauioris conscius sibi ipse sit, communem tamen con-
 ditionem infirmitatis humanae horreat, atque extimescat, ut
 est, illamque grauiissimam offensionem reformidet, quae ipsum quod
 Paulum sollicitum imprimis habebat, ne cum alijs praedicaret,
 improbus ipse reperietur. Quod si ita sit, & haec est Apostoli in
 hunc modum accipienda sententia, mitto reliquos gradus
 diuersosque Ecclesiasticos, quibus Ecclesia tota distincta, ornataque
 est.

tam uti omnes quidem illud exemplum, doctrinamque bene
 gerere, & ad vnius Dei studium dirigenda vitæ populo cuncto
 populati sunt. Sed tamē mitto ceteros, Episcopatum ipsum spe-
 ciatim innocentie, normam totius virtutis, magisterium fidei,
 veritatis, religionis, quifquam erit omnium tam impudens, tam
 incautus, tam confidentia, temeritateque proiectus, qui aut ipse sibi
 nocere, aut alij gerendum, administrandumque offerre, & suadere
 velit? quod quidem munus, & quæ curatio tanquam non ex
 hominibus numero is sit, qui illam gerit, atque exerceat, sed tanquam
 deus, qui securus periculorum suorum, alienæ salutis custodem
 proponitur, ita ceteris consilium intendit, quasi qui ea prædurus
 ab omni ipse cura, & solitudine de se vacuus, id solum cura
 debeat, vt alienis morbis, & offensionibus medeat. Ac si il-
 lud tamen reliquum factum fuisset, vt quoniam quorum flagitia
 aperta, manifesta que sunt, horum in monendo, atque arguendo
 alicuius est autoritas, illis saltem liceret, fasque esset, qui labes
 huius occultas continere potuissent, aliorum perpicuas, & notas
 coercere, atque in docendo, ac reprehendendo, tales foris se osten-
 derent, quales profecto intus non essent, vt grauioribus auctoritas sci-
 entiarum, & meliores esse, quam reuera existerent, populo viderentur,
 ceterum quoque exemplo & monitioni, & doctrinæ superiorum
 inferioribus aliquis relictus locus. Nunc vero, cum omnis hu-
 iusmodi actio, omnisque professio ad interioris conscientie fi-
 dem, & regulam redacta sit, quis erit, cui non expediat, atque ad-
 eam non necesse sit de seipso tantum laborare, de ceteris nul-
 lam curam gerere omnino? quod si fiat, & sibi priuatim omnes
 consulant, Reipublicæ autem nemo, sublati statim ordo de vita
 & temeritatis vindex magistratum auctoritas preempra peni-
 tentiæ, ex quo necesse sit omnium legum, atque morum interitum,
 & perturbationem magnam sequi. Quod si non licitum est Chri-
 stiano homini plus de se foris ostendere, quam quantum intus se
 valere intelligat, primum cur Episcopis, & ceteris Christianæ
 religionis antistitibus adiuncta est iurisdictio, cum episcopatus
 ipse humilitatem, & pietatem, & cultum vnius Dei, iurisdictio
 severitatem, & ex severitate metum improbis, nocentibusque re-
 quirit. Metus porro vt afferatur hominibus maleficis, facinora-
 que coëteantur, sæpe necesse sit maiore quodam strepitu, & ap-
 paratu, quam quanta sit nostræ potestatis vis oculos spectantium,
 & sensus reliquos perstringere, atque occupare. Quod maxime
 in prophanis imperijs inueni licet, quæ factum, & auctoritatem
 suam externis insignibus, atque ornamentis maxime adaugent,
 vt rideantur hominibus formidabiliores, quibus si lex ista impo-
 natur, vt ne se ostendent populis, nēue maiores, & robustiores,
 quam reuera sint, apparere ceteris studeant, sæpe numero eueniat
 profecto

profecio, vt malorum hominum vis nullo metu coeetente con-
gregata, atq. collecta, confensione bonorum, & vi magis inuicem
efficiatur potentior. Sed quid ego ista sigillatim colligo, cum il-
leceat mihi vno in loco simul complecti omnia, atque proferte si
illud dicam, quod necesse est dici, simulationem, & dissimulationem
nem in omni vita tantam vim obtinere, vt sine illa nec agi que-
quam recte, neque ordine administrari gubernatio vlla possit. Ac
de dissimulando quidem video mihi ab omnibus concele, etiam
qui sacris doctrinis instituti, & praeceptis Dei obediunt, etiam
Nam cum erimina hi sua tegere, occultareque iubentur, & quae
forte ab sese clam suscepta sunt, ea re quidem, vt ne proximum
suum, quem simulata foris bonitate in officio continent, si dissi-
mulationem deponant, delinquendi, malo exemplo insuperlar-
dant atque corrumpant. Tum vero qui egregijs virtutibus con-
totos se intelligunt, suntque innocentia, & integritate indiget,
contra tamen ipsi de se loqui, & veras a ceteris laudes suscipi
coguntur, vt ne incidant in elationis vitium, & populari gloria
plurquam satis opus sit, ducantur: ex quo & illud Esopaeum
recte se habere visum est, quo monemur à Domino, vt cum etiam
omnia sedulo impleuerimus, dicamus tamen de nobis ipse, quod
serui sumus inutiles. Simulatio vero ad singulas penes res non
adhibeatur, quid est tandem omnium rerum, quod potest ad
operatum exitum, finemque perducere? Nullum est vix commercium
commercium, nullum pactum conuentum, nulla communita-
tio, nullum belli, pacisque foedus, nullum consilium. Nec vero
amicitia, societatis, connubij conciliatio est vlla, quae si simula-
tio penitus absit, excludi rite queat aut confici. Multa enim ver-
bis simulare oportet, multa etiam factis, si ad nostrorum cen-
liorum rationes, & exitus cupimus peruenire. Atque vix in con-
buis conciliandis, quoniam de his modo mentio facta est, eos qui
interpretes sunt sponsalium paciscendorum multa auertere ca-
tro, vltroque oportet, quae ad mouendam, & persuadendam sunt
idonea, vt de sponso, & de sponsa omnia bona loquantur, & ver-
rumque virtutes in maius praedicando augeant. Vitiis vero si qua
existunt, extenuent vehementer, aut si patiantur res, dissimulat
penitus, atque tegant. Cui etiam rei munditia, elegantia, cultus,
vestitusque corporis seruiunt, & lenocinantur, idque praecipue
agunt, vt videantur omnia venustiora esse, & pulchriora prae-
ctio, quam reapse sint: sic omnis tractatio, & communicatio
tae, hominumque inter ipsos conuictus, & participatio veluti ma-
ptiarum, conciliatio quaedam est simulationum, & dissimulatio-
num inuolucris quibusdam, & tanquam lenocinijis facta, atque
illita, quae si ad circumueniendum proximum intenta essent, equi-
dem haud negarim improba esse, & ab ipsis legibus, in quibus
bosque

agere vindicanda. Verum cum nil confici probe, neque ex ho-
 minum usu & communis vitæ commodo trahi apte queat, si
 in silentio omnis ablit, & dissimulatio, sitque tota personata fere
 in vultu, & gestu, & omni corporis habitu de se ipsa
 ostendens, quam quantum intus gerat, atque possideat virtutum, &
 potentiarum, nequaquam ego putarim vitio dari debere, si quis fa-
 ctus plus studeat ad populum, & inter ceteros, quam fortasse fa-
 ctus tibi, vimque, & potestatem suam maiorem foris ostendat,
 quam reuera illa sit, atque id tamen agat cum ad salutem bono-
 rum, cum ad terrorem, & pœnam improborum, nisi Paulus nimi-
 um hanc modestiam, temperantiamque animi, & fugam totius
 ostentationis illis tantum hominibus præscribat, qui aut soli, aut
 cum paucis in aliquem conclusum, & secretum locum se confe-
 runt, ubi, separati à populo, & ab hac vitæ agitatione communi
 soluti, Deo vni in pace, silentioque deseruiunt. In his enim pla-
 ceat contineat hæc instrumenta ciuilibus, & negotiosa vitæ, quæ in
 tractando & dissimulando sita sunt, superuacanea penitus, & in-
 uitæ esse. Quod idem de externis cœlesco cœrimonijs, atque his
 ostentationibus, ac ritibus, qui in Ecclesia palàm adhibentur,
 tamto quidem his talibus hominibus, quos Græco vocabulo
 monachos, eremitasque appellamus, quorum quondam sancti-
 tate, & frequentia Ægyptus imprimis enituisse dicitur, cum Deo
 in quiete solam sit, qui puram tantummodo, & sinceram postu-
 lentiam, omneque quod præterea est, inane, & vacuum esse
 sentiat. Nobis vero in turba, populoque versantibus illa est vitæ
 ostentatio de qua suscipienda ratio, ut quoniam homines sensibus
 boni magis, quam intelligentia, mentisque mouentur, ea inter eos
 gerendarum instrumenta nobis aduocemus, quæ ad sua-
 dendum, & dissuadendum maiore quandam ostentationem foris
 præferant, quam contineant intus veritatem, si modo oculis
 hominum seruire & proprium recte agendi, ordineque viuendi
 nosmetipsos & tenere ipsi volumus, & ceteris tradere, atque insinuare.
QUE CVM DIXISSET Langeus: tum Triultius qui attentif-
 simo animo omnem exceperat illius orationem, ad me conuer-
 sit. Quam diserte, & copiose Langeus, inquit, ea de quibus dubi-
 taueram in Paulo, oratione persecutus est, nec vero ego aliter de eo
 inquam existimaui, semperque ita sensi, qui quid hic dicere in-
 stitueret, eum non modo id fortiter, atque prudenter, verum etiam
 ornate, doctèque esse dicturum. Noui enim excellens huius
 ingenium, Noui etiam studium. Quamquam hæc quidem laus
 cum fratribus ipsius communis est. Sunt enim omnes ex eadem
 disciplina ad omnem virtutis excellentiam instructi. Ex quibus
 multo a te plurimum Sadoletæ diligi, maximoque opere probari
 vides, qui mihi quoque, & omnibus mirifice probatus est, Ioan-
 nem

nem Bellaium Episcopum Baionæ, cuius præstantissimi ingenium, & virtus, & fidelitas apud regem magno iam in honore est, estque illi aditus ad omnem amplissimam dignitatem merito præfatus. Sed ut de hominibus loqui omitteremus, veniamus ad ea, quæ ab isto dicta sunt. Duo enim video Langeæ re fuisse potius, vnum quod cultum hunc omnipotentis Dei, & obseruationem sanctæ religionis non in spiritu tantum, & veritate, quæ admodum semper velle videtur Paulus, sed in externis quoque ritibus, & ceremonijs recte adhiberi putas, in quo ego tibi ammirari sentior, istaque signa, & indicia Christianæ pietatis, quæ ab infestina veritate egressa oculos, & sensus hominum foris impellunt, in communem Ecclesiæ morem inducta vehementissime pro, audaciamque, & temeritatem horum hereticorum coarctare ista perturbare, confundereque sunt conati. Alterum illud cuius est, quod cum Paulus neminem sinat in suscipiendo aliquo, aut in pollicendo plus de se profiteri, quam præfatur sit talentem, vultque ut vnusquisque a conscientie suæ lege, atque fide in tantulum quidem discedat, tu simulationem, & dissimulationem in vita non modo commodam, atque sanctam, verum etiam necessariam esse affirmasti, quippe sine qua (sic enim es loquens) necgeri, aut administrari vnquam recte, nec ad optimos exitus perducere vlla res possit, quod videri cuiquam fortasse possit Pauli esse verbis, sententiæque contrarium, quæ anquam de isto posse videtur. Nunc de externis cultibus, ceremonijsque dicamus, quæ ad rem putamus pertinere. Non enim necesse sumus vnquam hæc locorum Paulum ita conuellerè, elidereque ceremonias, etiam illam omnino partem in pietate colendam, nullum eis locum reliquere videatur. Nam & Moysis legem semper infringit, & obicit, quæ tota ferme est in cultibus, & ritibus ceremoniarum occupata, & totos illos mores facrorum, holocausta victimarum, conatum templorum, ac sacerdotum, cætera quoque in lege scripta, atque præscripta, cuncta propemodum rejicit, quæ quidem sunt hominum sensibus, aspectibusque exposita, euulsi modo circumferuntur, & sabbatorum obseruatio, & ciborum, dierumque distinctio, & que ita rejicit, ut in vno illo cultu & conuersu ad Iamum Dei, quo se effectori tantum suo applicat interior, & rationis homo, omnem fidem esse ostendat veram aduersus Deum religionem, atque fidem. Non ignoro, inquam, ista, Paulum que veterem athletam maxime contra legem decertasse intelligo, veritas auctoritate deiecta, alibi quæ in templo, & legis ceremonijs collocens, & metuens homo suam esse salutem locatam intelligeret. Sed nos hanc rationem sic exponamus, ac primum illud dicamus, quod & maxime verum est, & imprimis necessarium esse hunc cultum omnipotentis Dei totam pietatis vim, ac religionem

per quam homo cum Deo reuera coniunctus est, & illius nu-
 mero ac maiestati deditus, in mente, & spiritu, & in ipsa intestina
 unitate consistere. Etenim si hæc ipsa sola satis est, quæ nos cum
 Deo copulet, atque coniungat, cætera autem, quæ extra sunt, si ab
 mente, & voluntate deserantur, nihil omnino sunt omnia,
 quæ quæquam, quod vilius sit momenti afferunt ad promeren-
 dam gratiam, & misericordiam summi Dei, quis dubitet, quorū
 sum idoneum per se ad agendum aliquid, & conficiendum, al-
 tum vero sine isto ad eandem rem præstandam nullam vim ha-
 bere, genitum, quod oporteat agi tota vis, & potestas posita in eo
 sit, quod solum per se ad id efficiendum est accommodum? Ne-
 cessè Paulus solum in hoc spiritu semper, & in hac veritate mentis
 habitat. Sed & Samaritanæ mulieri Dominus diligenter percu-
 rantis ito potius in loco adorare Deum contemneret, in montē
 vero, in quo præci adorauerant patres, an in templo Hierosoly-
 tanæ respōdit neutro amplius Deum adorari oportere, sed ven-
 turos adoratores, qui adoraturi eum essent in spiritu, & veritate.
 Quæ responsio planè ostendit sibi nō esse cordi locorum religio-
 nis, neque rituum ceremonias, sed mentis, cordisque affectum,
 quæ mentis sibi ipse, & simulando suscipi non potest, ab se præci-
 pi quæri. Cui ergo rei, dixerit quispiam, ceremoniæ istæ sunt,
 præcipue ordinum, & cæteris templorum, & genuum flexiones,
 & symphonie in templis, & thuribula, aut quem pietatis fructum
 efficiant, si sunt à Domino, & à præcone Domini Paulo repudia-
 tas? abiecta? hoc enim esse arbitror, quod turbatores Eccle-
 siæ turbant in fraudem, vel potius fraudi illorum, & temeritati
 vitam præbuit, quam nacti ipsi sibi visi sunt, non tam ceremonias
 (quæ enim hæc ita grauitè oderunt) quam Ecclesiam Catholi-
 cam, cui sunt inimicissimi, ornatas ceremonijs, & sese in illis in-
 teriores exhibentem posse enertere, ad nihilumque redigere.
 Quibus nos dicamus, Quod cum mens, & ratio in hoc nobil-
 issimo corpore simul conclusa sit, atque ita diuino numine co-
 pulata, ut quoad Deum idem, qui nos effecit, & condidit, hanc
 seque animæ, corporisque iunctionem diremerit, vinculum
 quæ mortalitatis vitæ dissoluerit, debeat ea interea totam hominis
 vitam regere, & sustinere, illamque secum, in quam ipsa cunque
 partem se vertent, trahere, atque conuertere, nequaquam esse
 obstruens, neque alienas piæ, ac religiose menti habendas ceri-
 monias, quibus dominam suam rationem corpus tendentem ad
 Deum, & ad illum propius applicare se cupientem, suis & ipsum
 occasionibus, suis compositionibus, & figuris, suo habitu, gestu
 atque conetur, quippe quod capiti, & duci suo obsecundans
 ad impetum illius præsto sit paratumque se exhibeat. Quod
 hæc nada esset ipsa in sese, & nullo membrorum inuolucro
 irretita.

irretita, aut etiam si iuncta, & implicata cum corpore, solummodo
 agere per se, & sine corporis adminiculo moneri, ac mirari ad sum-
 mum Deum pollet, essent fortassis externæ corporis gestiones ad
 colendum, & venerandum Deum minus necessariæ. Cum ventri-
 lis imaginibus rerum corporearum, quæ per ventos, & alia
 ma impressæ corporeæ semper menti, & cogitationi saltem in-
 gerunt natu: am, ratio ipsa ita vitatur, ut quam diu in horum
 his tanquam fundamentis, & gradibus sublata, sic demum des-
 dere in cœlum, & se constituere in summo bono possideret,
 cumque illæ ipsæ imagines, quæ menti Deum contentum præ-
 ferunt, eadem sint corporis, & membrorum domine ad hoc
 dum illud, atque spectandum, in quam visum fuerit, parum quæ
 est tam aequalis à vero, qui has in corpore, & motu corporis
 monias, mentis iudicio, & voluntati parentes, illi quoque ver-
 tem, & sinceritatem consequentes, alienas esse à pietate debent
 dicere? cum præsertim eadem veritas, quæ animum, & volun-
 tem erga Deum commouit, corpus vna cum voluntate, potius
 motu impellat, vnamque ac inter se connectam secundum
 riam, & mentis Deo se submittentis, & corporis mentis
 quam dominam sequentis. Quod si in omnibus placet, gen-
 tractandis, considerandisque rebus corporis contentis, de-
 sterio animus vitur, num in adorando, & venerando Deum
 tantum rejiciet societatem, contentumque nihil dicit? Quæ
 vna in re agenda duntaxat ab illo se segregabit? Qui enim
 Dominus ipse corporis est creatus, corpus tamen ab omni
 thore factum, atque compactum, socium se cum esse habet
 tatis, & erga Deum obseruantia non debet repudiare, nec
 nos, neque id natura solum, sed consilio etiam peccato vna
 tum metris, motionibus corporis assequimur, ut sine animo per-
 cati, & culpæ conscis prosterнат se, atque abijcet coram Deo
 corpus eundem gestum, eundemque actum subeat, ut que
 ciat, siue agendis pro accepto beneficio gratijs mentis ad Deum
 cogitationemque tollamus, eandem ad Deum sublata mem-
 tus, oculi, manusque sequantur, siue quid quoquo modo
 animus, atque decernat repente, tanquam in speculo iuris
 poris motu, illad intestinum animi consilium, voluntasque
 natur. Iam illæ pectorum percussiones, capitum inclinationes,
 genuum inflexiones, quæ passim in communi Ecclesia obser-
 tur, imitationes sunt, & simulacra animi varios in se affectus
 Deum suscipientis, quæ si fallō, & per simulationem vituper-
 tur, essentque e mentis, atque ficta, maximum nimirum
 men, & neitaria improbitas conscelerata mentis existere. Sed
 ita habet se intus res, si est voluntas conuerſa rite ad Deum,
 mens tota in ipſo Deo vere collocata est, cui repellamus corpus

etatis huius, atque aduersus Deum uenerationis consortio?
 quod præsertim huic rei factum natumque est, ut præceptionibus
 æmuli, & imperijs, eius opera, & ministratio semper parata sit?
 hoc enim & ipsum in partem gloriæ, & immortalitatis venturum
 quando apud Deum sit, non in hac uita cupiditatem quoque
 cui rei suam aliquibus signis præferet? Non gratias ager con-
 ditori suo? non illum colet, quibus poterit modis, ac venerabi-
 ter? Non est profecto ne corporis quidem ipsius humilitas, ac
 ueneratione Deo ipsi ingrata, qui se ita coli, atque appeti ab omni-
 bus creatis rebus uult, quantum est in vnaquaque re nature ad id
 faciendum, & facultatis, in quo tamen genere corpus præsertim
 humanum naturis cæteris antecellit, ut quod etiam si ipsum ra-
 tionos sit, domestica: tamen ratione, atque mente regatur, ac
 moueatur. Itaque ipsum iure spiritus sancti templum appellat
 uolens, idemque cum assiduas preces, obsecrationesque exigit, ut
 cum tempore fundamus ad summum Deum, nõnne mentem in
 illis precibus è suis peneralibus sedibus egressam in uocem, & in
 uisibilem progredi? corporisque sibi usum, & ministerium aduo-
 care? Nam quod detecto capite uitos, uelata coma mulieres in
 ecclesia uult esse, num non ad externas iam id pertinet cerimo-
 nias? Ieiunium uero, & decimarum Deo dicatio, percussioque pe-
 ctoris, necnon deiectus oculorum in terram, orisque demissio, quæ
 in ecclesia in publicano illo ueniam sibi à Deo deprecante per
 Dominum Iesum CHRISTUM exposita & comprobata, nõnne
 in corpore testimonia sunt animi cum Deo rationes suas pie con-
 ferentis? Quamquam quid ego singula colligo potius, quam il-
 lud ueneritum proloquor, cultum & uenerationem summi Dei
 in anima, & in corde uere susceptus sit, etiam in corpore pro-
 priæ uenerationis suscipi: tum quia corpus animam, tanquam imago
 semper sequitur, tum quoniam æquum, rectumque est, ut tota no-
 stra creatio, quæ à Deo simul effecta, compactaque est, simul et-
 iam auctori suo & conditori agat gratias, cum præsertim, si
 ueritas ea, quæ animum in Deum commouit, eadem & corpus
 ad affectum animi imitandos moueat, non queat extraneum, ne-
 que alienum dici, quod ductum ab animo, & eadem cum illo ue-
 nate constat in unam, atque eandem conuenit operationem.
 Sed de his corporis gestibus, & ceremonijs, quæ sunt animi moti-
 uibus, & uoluntatibus adiunctiores, non tam acris fortasse apud
 singulos homines quaestio fit, & si heretici profus eas omnes
 repudiasse uisi sunt, cultumque & studium omnipotentis Dei, in
 tantum fidei professione posuisse: Veruntamen nõ tam forte
 illis in his obijciendis insistant. Ille sunt ab illis in contemptum,
 atque inuisionem ceremoniarum præcipue uocata, quæ longius etiam
 in corpore progredientes, in sacramentis Ecclesiasticis, in ordi-

num distributionibus, in apparatu, in tempore, in cultu, & ornatu corporum, deniq; in toto isto ordine, quid, & quo, quo tempore, quòve pacto suscipi, agi, tractariq; conveniat, politè, & constituta sunt. De quibus si velim singula enucleate persequi, haec me deficiat. Nam & honorum gradus omnes hi sollicitè, ut non parem solum sacerdotem Episcopo, sed Christianum hominem quemlibet sacerdoti esse constituerint. Ex quo omnino non modo distinctio ordinum, sed ratio etiam, religiose venerandæ, per quam varijs modis, & ritibus ipsi ordines distinctur, habentque diuisas in se se, & separatas potestates, generosè pudiatæ est, & id, quod maxime nirtur, & quod præcipue solent, regale summi pontificatus sacerdotum ex Catholice Ecclesiæ conati sunt auferre, qua mente, & quo consilio ista ipsi se indicant, qui leuibus quibusdam argumentis, & ratiocinationibus, cum graues aliorum, & solidas rationes audire non poterant, ea temeritate, vesaniaq; feruntur, ut ingerendis edocionibus, clamoreque profundendo malevolentiam manus exponant suam. Nihil enim, neq; euidentiùs est à CHRISTO Iesu Domino nostro, nec populis fidelibus saluatiùs constitutum, quam ut vnus dux, & vnus caput communis Ecclesiæ sit. Quòs publici cõmodi ratio est ducenda, ceteros omnes in hunc modum, & veritate, & bono ordine continet, cum id quidem altissimo modo rectè fieri, sed omnino fieri nec possit. Si verò altissimo mysterij attendenda est, quemadmodum corpus velut in tantis in hoc seculo, & quasi peregrinantis Ecclesiæ illius, que in cœlesti patria triumphat, imitationem, atq; formam dicitur, ornatumq; est, quod legitur Moyse Deum præcipere, & apparatus ad tabernaculum, omnemq; ornatam tabernaculi, & apparatus ad exemplum formæ illius efficeret, quæ fuerat illi in monte dei monstrata, quemadmodum, inquam, hæc quæ in terris est Ecclesiæ cœlestem illam Ecclesiæ imaginem, & simulacrum in ceteris partibus refert, sic in hac caput aliq; quod, quod illius caput necesse est dandum. Non enim aliter integra, neq; ad hunc sit similitudo. Vt vero aut corpus hoc velut truncum sine capite, aut illud in cœlo caput duorum corporum idem, atq; vnusq; possit, vtrunq; horum non solum incongruum, ab hoc officio, sed monstri etiam simile. Nihil autem conuenit esse diuisum in partibus constituendis, atq; ornandis virtute, bonitate, perfectioneque perfectius. Nam quòd idem, qui caput est Ecclesiæ, & qui CHRISTVS, terrenæ etiam huius consuetudinem, atq; hanc esse possit, vnaque, & eadem opera, & triumphator simul, & in via, & in patria esse intelligatur, ne concipi quidem cogitatione vlla potest. Sed nos sigillarim ista non excutimus, sed vniuerso genere ceteroniarum huiusmodi loquimur, quæ etiam à his non

sunt remotiores, & à corpore quoque disjunctæ, ut iam ali-
 quæ extraneæ iure vocari posse videantur, nec vllam præfere-
 re illi fidem, & perspicuam ad Deum se adiungendi, & illius
 iuræ deferendi necessitatem, tamen in illa semper ratio-
 nis sententia positæ fuerunt, ut per eas rudiorum hominum, &
 magis, quam ratione se mouentium mentes in animaduert-
 tum summi Dei, & ad studium colendæ pietatis adducerentur.
 Ita duplex ordo rituum, ac ceremoniarum inductus est. Sunt
 enim quæ a veritate mentis profectæ ceremoniæ in corpore ipso
 continuo, & in his, quæ iuncta sunt corpori suscipiantur, quas
 non semper pias, semper sanctas, & salutas esse dicimus. Quod
 præter preces, Dei quæ invocationes sunt, & sublationes, deie-
 ctionesque vultuum, & oculorum, & capitis, corporis, genium
 flexiones, in quibus summum bonum est veritas, summum sce-
 leris simulatio. Sunt item è contrario, quæ non magis à veritate
 profectæ, quàm aspirant, & contendunt ipsæ ad veritatem,
 simulæque istæ iam existunt exteriores, quæ in templis, ornatu-
 que templorum in varietate ordinum, in ritu quorundam sa-
 cramentum, in cantibus, in vestibus, in festorum dierum celebratio-
 nibus hæc sunt, quarum omnis tractatio, & actio ad doctrinam,
 & eruditionem populi sumpta, atque instituta est. Sunt enim
 veterique homines profecto, atque vti non maxima multo
 hominum pars, qui cum suis cogitationibus excitati, atque ad-
 huc ad Deum agnoscendum, & ad illius eximiam benignitatem
 explorandam, gratiasque illi pro facultate agendas
 precantur, his externis rebus, atque exemplis, quæ in oculos in-
 terueniunt, quæ sensibus offeruntur, pulsati sepius, & admoniti, cu-
 ram, & meditationem aliquam suscipiant Christiano homine di-
 gitam. Quorum in animos, intimasque mentes hæc simulaera fi-
 ent, ac pietatis, tanquam à foribus sensuum infarcienda sunt, ut
 possit deinde in illis vera aliquando fides, & pietas aduersus Deum
 lectum sibi, & locum domicilio constitueret. Hæc si me quispiam,
 num ad salutem necessaria, interroget, distinguam, & respon-
 debo, aut de homine eo agi, qui suo ipse iudicio Dei veneratio-
 nis se deditus, & hunc hominem fatebor, etiam si nunquam in
 celebritate vixerit, etiam si nil horum vnquam fuerit conspicua,
 in quantumvis deserta regione, in solo loco amabilem Deo,
 & gratum effici possit. Aut si de populo mentio habeatur, & de
 genere hominum, quod sanè plurimum, & frequentissimum
 est, quod affectionibus animi magis regitur, quàm consilijs, ha-
 bereque sibi non quomodo rectè Deum colat, sed quemadmo-
 dum licenter, & suo arbitratu viuat præcipue, propositum: huic
 ego hominum generi instabo, & contendam non solum vti-
 litati, sed necessaria etiam huiusmodi esse ceremoniarum docu-
 menta,

menta, quae per auditum, & visum animos spectantium commo-
 ueant, ut Dei esse velint studiosi, ac colentes, quod vel imperita
 formae, & simulacra diuorum ex marmore, aut ex aere ducta, aut
 in tabulis, parietibusque depicta facere intelliguntur, in quibus
 pij homines eo intemperantius, furiosiusque debaciantur, cum
 ea è templis, atque delubris, è locis sacris, prophetae, &
 eijcerent, & abolerent, quo per illa acius admonerentur
 continentia, & innocentia, necnon omnis patientia & in-
 teritatis vellent esse memores. Sancte igitur & sapienter hoc
 à communi Ecclesia indidit, obseruataque esse dico. In
 Christiana proprium est pietatis non quinquam velie ad
 regnum Dei quaerere, sed cupere reliquos omnes cultus
 cum boni esse participes. Hereticosque qui illa peritura, &
 violare ausi sunt, non modo reprehensione, verum etiam
 dignos iudico, qui praesertim quoridianum quoque rei diuinae
 sacrificium commutauerunt, sublati ex illo solebant iam partem
 quibusdam, alijsque indolis, in quo mirari satis non quomodo
 nam ab illis fuerit spectatū. Cerimonias deperuerunt? Cur
 ipsi ritum, & modum alium cerimonijs statuerent? An im-
 perant, quae à Romanis Pontificibus statuta, & à fidelibus obser-
 uata ante fuerant? quae ista tanta fuit audacia, quae temeritas?
 Quis illis hoc dedit negocij? quis potestatem, & auctoritatem
 tribuit? Nonne patet, perpicuumque est consilia eiusdem
 à Deo, neque ab amore Dei, sed à libidine esse, & ab impetibus
 profecta? Quod si passim licitum fuerit ad sumum cultum
 confundere omnia, & permiscere, nonne otiose scribitur, & in-
 quatis, ac conuulsis legibus omnibus, non in hoc mundo, & in
 uentum hominum, sed inter feras degere satius multo heret. Non
 quod sacramenta Ecclesiae unicuique, conficere liberum esse voluerit,
 nonne sustulerunt omnes gradus? Considerent omnes uolunt
 Cur ergo non omnibus omnia conficere erit licitum? quod
 fiat, ubi dispersita sunt dona spiritus sancti? Vbi erit ecclesia
 corpore, si totum sit manus? aut ubi caput, si totum erit
 corpus? Verum nos ab illorum iam abeamus reprehendere, qui
 nec ratio inquam vlla edocuit, nec castigatio fecit meliores
 has de quibus sermo nobis est, cerimonias reuerentiam. Quae
 maxima semper fuit apud Iudeos, & instituentiarum accuratam
 & obseruatio institutarum. De illis loquor, quae ad Deum referuntur,
 & meliusque colendum, tanquam ad finem referuntur,
 atque ab externis sensibus in animum ingreſſae. Dei in
 ritas, & cogitationes aliquas excitant. Haec enim sunt diuinae
 praeterita, adiciturque à Iudaeis in Ecclesiam nostram transmissa
 eadem apud illos monstrante Deo inuenta, atque praecipua, quae
 si haberentur inutiles, nequaquam illa profecto tam auctore

doctoris quantus Deus est, ad constringendos hominum re-
 pte animos comprobata fuissent. Itaq; & in sacris literis spi-
 ritus sanctus per Davidem nos Deum laudare iubet, neque eum
 solo duntaxat, & in diuinis virtutibus eius, rebusq; omnibus ab
 ipso creatis: sed & in sono tube laudare eum, inquit, & in Pla-
 stro, ac cithara, & in tympano ac choro, in sordibus, & tibijs, in
 organis lacticis, atque ad extremum, Omnis spiritus laudato
 rem, inquit. At eum quid ita eas tantopere refellit Paulus,
 quibusque modis illarum vsum, obseruantiamque infestat, ut
 oportet? Videnda est nobis Apostoli mens, & consilium
 huius hominis ratione altius. Ac cum illud quidem dici potest,
 quod saepenumero & a multis est dictum, idcirco argui a Paulo
 ceremonias, quod homines veritatis & Dei rite colendi penitus
 operantur in spiritali illa, ineffinabile adoratione, sed in his,
 quae extra posita sunt, sacrificijs, mundicijs, purgationibus, to-
 tum illius cultum & pietatem veram positam esse arbitrabantur,
 non ille ab errore retrahere cum cuperet, contrariam ipse viam
 aditorem est ingressus, ut penitus despiceret, abiceretque ceri-
 monias, & religionis, ac fidei erga Deum veritatem in vna ipsa
 mente, ac voluntate constitueret. Et reuera in quibus est hic er-
 ro, ut placare, & conciliare sibi Deum his externis rebus, & ritu-
 bus arbitrentur, non est in his huiusmodi religio magistra pieta-
 tis, sed iustitiam potius criminis. Licere enim huiusmodi isti putat
 utpote circumvenire proximum, & spoliare hospitem, & suis
 rebus cupiditatis indulgere, qui iram Dei forte aliqua re con-
 uincitatem non mœtore cordis, neq; penitentia repudia-
 tioneque peccati, sed paruo sumptu victimæ, aut aspersione ci-
 neres considerant se redempturos, quales è numero nostrorum ne-
 cessarij sunt, qui posteaquam notos omnes atque vicinos fo-
 re expulauerunt, remque vndeunque quacunque ratione co-
 acervauerunt, si heredem demum iusserint sacellum aliquod inadi-
 scere, hincq; in eo preces & sacrificia Deo consistere, pur-
 gatione, & mundos ex hac discedere vita arbitrantur. Hac ergo
 ratione etiam de causa ritus legis, & ceremonias aspernabatur
 Paulus, sed erat ratio alia subtilior, eademq; magis efficax, quam
 ob id hoc illi faciendum necessario esset. Etenim si illa iudaico-
 rum ceremoniarum ex eo erant genere, quod non ab ineffinabile
 veritate, sed ipsam menti veritatem potius insinuat,
 hincq; illi genti præcipue ob eam rem data, atque præcepta,
 quod illi suapte natura durior, & terreno sensu præditus,
 hincq; paulatim tanquam in manu atq; illis figuris, significatio-
 nibusque erudiretur, quod aduentante postea Dei filio, & perspi-
 cuum omnibus salutem, ac pietatem veram erga Deum afferen-
 te, intelligeretur Ratim diuinum consilium, atq; admitteretur.

Siquidem finis legis CHRISTVS & ritus illi, obferuatiōe
 dæorum tanquam imagines erant futura veritatis, quæ ueritas
 facta, & contumax illis ceremonijs imbuta, & alluefacta, nihil
 lacris transeundum ad veritatem, & in fini ipso conuersione
 fuit, renuit eò transdaci, quò toto illo cursu imperitiam
 rum, apparatusque ceremoniarum contendit uiderent, quæ
 Paulus cupientissimus illorum saluis, & prauam ignorantiam
 neris sui egregerens, omni opè infrigit, labefactatque
 nias. Quippe quas intuetur non adiumento illis ad ueritatem
 tendam ueritatem, sed ad eandem ueritatem & cognoscendam
 accipiendam maximo potius impedimento esse, quòd ueritatem
 dem sapiens Dei, & salutare in ipsis erudiendis ceu flum. Inhab
 titia, pertiniaciãque peruerterent. Hæc Paulo cauda, & ueritatem
 ciliarum aduersus legis ceremonias fuit, cum eas intrare uol
 gere, atque deijcere, quæ aditum CHRISTO & finem C
 S T I intercludebant. Quam etiam amentiam Iudeorum, ac
 eiratem illi confirmabant, qui pseudo Apostoli CHRISTI
 dicantes eam aiebant cum ceremonijs legis iungi oportere, quæ
 contra ubique quidem acriter, sed in epistola ad Galatas præ
 pue inuehitur Paulus: ostendens si circumcisio, & legis obser
 mitrantur, inanem ad salutem fore CHRISTVM. Et licet
 v. si uia aliqua inita sit, qua perueniatur in oppidum, atque ad
 moenia, portasque accesseris, retro rursum te reuertere, quòd
 nere faciundo, non in eo, quòd accedebas oppidi faciem ueritatem
 rum, ad quem contendebas, existimes, istius uiam inuenire
 monitione, si leuis, aut conuictio etiam, si pertinet, ad ueritatem
 dus, sic qui ceremonijs tanquam itineribus ad CHRISTVM
 cebantur, cum iam uenissent ad ultimum, CHRISTVM, quæ ueritatem
 bus haberent, repente auersi & ad eandem se ceremonias ueritatem
 tes graniter a Paulo fuerunt oburgandi, illaque ebullit, & in
 spicienda cerimonia, qua se Iudeis duces ad ueritatem præ
 maiore illos in errore constituebant. Hoc ego uere, &
 hoc Trinitati abs te dictum est, ubique ego uelementer ueritatem
 legis ceremonias ex genere eo fuisse, quòd cum tendere ad ueritatem
 rem, inuenta mox ueritate inane factum sit. Et eum illa ueritatem
 modi ceremoniarum non ad Deum primo, neque postmodum ad
 CHRISTVM contendeant, ut cum in illo se terminant, & ueritatem
 sumptæque essent, tum ueriores deinde in eo, & ueritatem
 Deum se conuerterent. Nostra uero ex eo sunt genere, quæ
 flexu aliquo, sed curriculo recta ad Deum nos de ducit, quæ
 tamen deductione indigeant, quæ certè pars multo maiore est
 Quapropter de illis sic statuo, de eis loquor ceremonias, quæ
 in ueritatem tantum modo pietatem in rudes animos & conuersionem
 ni Ecclesia constituta sunt, cuiusmodi uarietas symptomatum

et de tantis in templis altior, & diuitia, ornatusque sanorum, oblectatum, has ob eam rem potissimum inuentas, vt qua rationatione suamens ad intelligendum Deum, pieq; cum colendum minus adducitur, eadem hinc rebus, ac sententiis veluti ornatus pullata, & admonita, ad benignitate summi Dei suauiter illo animaduertendam sperandamq; salutem fiat aptior, vt certe cum edocta est, amplius harum rerum non egeret, si non maximam semper multitudinem his rebus doceri, erudiri, & esse necesse, quamquam ne illud quidem non proficit eruditio, vt quibus adminiculis in sanctas cogitationes sublatis sunt, vt eadem subsidia, & veluti firmamenta in illis contineantur. Quod legitur vnusquisque in optima mente erga Deum vel potius est, vel retinendus, iure ysum huiusmodi cerimoniarum semper coluit, & nunc diligenter tueret Ecclesia. Equidem reuocatur haud ita multis annis cum duo doctissimi & sapientissimi viri Thomas Caietanus, & Aegidius Viterbiensis tecum vnà de senatu, & in istum amplissimum Cardinalium ordinem cooptati essent, suamque pristinam dignitatem, quam quemadmodum reuere scis, laudibus doctrinae, & integritatis insignem obtulerant, hoc etiam honore illustriorem fecissent, me ad eos gratularum tunc accessisse, sermonemque inter nos protinus inuentum fuisse, quid purpura ista, & amictus, & comitum stipatio valeret, & ad causam religionis valeret, in quo videbam illos contentos, hanc ipsa ornamenta status, & dignitatis, siquis illos tantum spectet, quibus commissa sunt, inania ad pietatis fructum cultere. Si vero multitudinis, & eorum, qui vt in officio continentur, superiorum indigent cura, ratio ducenda sit, ad communem religionem conferuandam vehementer esse vtilia. Quamquam illorum sententiam, & quae praeterea de communi genere cerimoniarum, ac de illis Iudaicis quoque ritibus ab illis dicta sunt, vobis tunc me probare memini. Etenim cum tales ambo sint, vt ratio nullam sui dicti redderent, autoritate tamen quaeuis commouere possent, tum his utebantur rationibus, & argumentis, quae abs te modo Triulti exposita plane ad probandum valida esse & firma intellego. Illud abs te praeterea subditum cognoui dictum, quod non iudicio solum, sed stomacho etiam quodam sancto, atque iusto adductus Paulus grauius contra legis cerimonias inuectus esset, quod illarum cultus, & obseruantias apud obstinatos Iudaeorum animos intelligente fidei, & communi gentium saluti non parum intelligente obfistat. **AT QVI INQVIT ILLE,** si haec vera sunt, vt certe licet, aliquidque suscipi recte licet, quod in seipso minus syncretum, atque verum, ceteris tamen ad veram, & sanctam conuincat vtilitatem, soluta iam altera Langei quaestio est, qua

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ille simulationem, & dissimulationem in vita tanquam necessariam ad plurimas res gerendas esse admittendam existimare, quod tamen Paulo videatur esse contrarium. Sapere enim videtur, quod quae tantum, quantum solum oportet, nec plus suscipere curam, aut negotij, quam quod probare fidei, & conscientiae sua possit, quae quidem ipsa conscientia ex Deo etiam, non ex animi studio cuiusque sit dimittenda. Ad id ego praecipue existimo pertinere, ut non aliorum utilitatem, quae simulando sepe, & dissimulando a rectoribus probis, & prudentibus curanda est, sed propria cuiusque auiditatem gloriae, & ambitionem sese ostentandi, atque in gerendi hoc Pauli praecipuo putem esse repressam, quod eodem hoc ambitiosa cupiditatis genere nihil Christianae humilitati, & inter fratres concordiae, ac confessioni possit esse in salutem. Nam quae ad commodum, & fructum aliorum suscipitur simulatione, siue ea ad inducendum hominum mentes in fructum sanctae, & rectae religionis, siue ad eosdem ab aliquo crimine, & vitio inducendum suscepta sit, siue eadem ob rem illam, causamque sumatur, ut occultatis proprijs cuique, & peculiaribus peccatis, ac aliquo malo exemplo ceteri ad peccandum prouocentur, siue quoquo modo quis simulat, ut simulatione ea reliqui meliores, praudentioresque efficiantur. Nihil autem ex ea simulatione ad illam ipsum qui simulat, aduentitiae gloriae, utilitatisque rebus, sed sit totum illud consilium simulandi, aut dissimulandi ad aliquam, ad bonum, ad commodum ceterorum, ad laudem, gratiamque Dei intentum, atque susceptum, nunquam ego simulationem cuiusmodi, aut ab Apostolo interdictam, aut Deo, & conscientiae aduersariam confitebor, quippe quam video plane non participem esse vanitatis, sed in iustitia potius & comitem veritatis. Est enim in progrediendo ea, & in agendo contrahat forsitan aliquando extrinsecus fucatae apparitionis, quo perfringat animos incertum, eosque habere possit in potestate: tamen cum ab optima profecta animo, ad optimum item, & ceteris elucet comodat finem, quae in extremo & primo proba est, ne in medio eadem degenerare est existimanda. Nec vero quicquam seras egrotum falsum ex animo, aut reprehendendum potest, quod saepe in terra sanctum sit. Sed nihil sanctius est, nihil in omni genere Christianae virtutis praestabilius, quam procuratio alienae salutis, & enim charitas est & cum Deo maxima necessitudo, & beatissimae cognatio. Quae ergo ad hanc aliorum curam amantem promouendam suscepta interdum simulatio est, non illa ex mendaciosa ducta, sed ex veritate orta esse intelligatur. Non igitur semper malum est simulare, sed tunc simulare malum est, & peccatum, & fugiendum, cum ipsa simulatio nequaquam alterum, sed suum eodem modo respicit, quod est ferre cum alterius damno, iustitiamque

non sum. Itaque & Dominus Iesus natura hominis assumpta, virtutis vim nonnunquam dissimulavit, & Petrus cum se a gentium convictu abduxit, ne ex Iudaea hospites in ipso offenderent: Paulus quoque noster cum Timotheum iussit circumcidi, cumque ipse ante templi ingressionem legitimis illis purificationibus se expiavit, simulauerunt omnes isti profectò, aliud quod, & opere promptu habuerunt, quam in animo gererent, in conscientia, sed simularunt in alienum, non in suum com- modum. Idcirco neque illorum simulationi repugnauit veritas, consilium iuuandi, ac confirmandi ceteros approbatio in il- los conscientia est consecuta. Quia quod agere instituerant, vt conuincerent ceteros, in eo simulare, aut dissimulare aliquid ne- cessarium à Deo alienum esse duxerunt. Quare tibi assentior, neque simulationem interdum, & dissimulationem in vita te- neri possit. Illud quoque difficilius operæ, & maioris la- boris esset diiudicare, vtra sit Deo gratior, & ad hominis felici- tatem accommodatior, vira pacatane, & Deo in solitudine, ac silentio seruientis: an quæ in negotiis occupata est, & districta, non huius ea de re agere statuo esse temporis. Est enim maximis illa illa simplicitate difficultatibus, multosque habet ex vtraque parte peritos, quorum nunc controuersias disceptare longum foret. Nam quòd tu factum Domini in proponendo ceteris A- postolis Petro tecum facere arbitraris, alius tibi dictum Domi- num esse, & tanquam decretum facile opponeret, quo is Mar- cia de Maria sorore conuerenti, quòd se in cura, & labore ap- prehendendi hospitiij illa deseruisset, tantumque in audiendo Domi- ni noster occupata: Respondit sororem eius Mariam optimam esse sibi partem, quæ illi nunquam adimenda esset. Sed, vt di- cimus in crabo altius, neque hunc diem Paulo destinatum in a- liud genus disputationis conuertam, hocque libentius sermo- nem hunc relinquam, quòd spero hunc eum ipsum (sic autem lo- quatur me intuens) aliquando tempus, ociumque caputurum, cum vobis separatim de ista ipsa re quid sentiat ipse, vel disputan- tes, vel in scriptis tradat, acque demonstrat. Quam obrem nunc quidem Sadolete reuertitor ad Paulum, & quæ iam dudum exor- tus est, ea nobis porrò pertextito. EGO VERÒ, inquam, ita fa- ctum, ac libens. Vestris enim istis sermonibus tanquam bono- rum, ac bene condito recreatus, ad omnem nunc laborem exur- gum paratior. Ac primum vobis illud proponam, Paulum tan- quam dispensatorem bonum, & corpus totum Ecclesie concors, acque vnum retinere cupientem, suppeditantem partibus singi- lis, quæ cuique congrua sunt, primo fecisse verba de his, qui in societate fratrum, & in æqualium cœtu pares inter se sunt, quo- rum nemo quidem debet plus quam ab aliis concessum sibi sit.

aut in curatione, aut in consilio dando velle sibi appetere, ne aut curiosus & molestus, aut etiam sectator inanis gloriae esse videatur. Nunc verò etiam de iis, qui inferiores sunt, quo pacto gerere se debeant erga maiores, necnon quemadmodum maiores, & potentiores ipsi imbecillioribus se dedant, idonea praecepta tradere. Nunc lege tu, quod sequitur.

Omnia anima potestatibus excellentibus subiecta esse. Nihil enim est potestas nisi à Deo. Quae autem sunt potestates, à Deo ordinate sunt. Quare oppositis potestati, Dei ordinationi obstant. Qui autem obstituerunt, sibi ipsi iudicium capiunt. Principes enim non sunt terror honorum operum, sed malorum. Non enim formidare potestatem: bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum: Si verò malum facias, formida. Non enim frustra gladium portat. Dei enim minister est vindex in iram malum agentis. Ideo necesse subire, non solum propter iram: sed & propter conscientiam. Propter conscientiam & velligalia penditis. Ministri enim Dei sunt in bonis insistentes.

OMNEM à Deo ordinatam, & constitutam potestatem vix ipsa demonstrat, quae si non ordinibus his, & gradibus distincta esset, ut subessent alij, alij verò praesent, nec legi videretur, nec bono mori esset locus, omniaque confusa, & perturbata haberent. Porro omnis ordo, & omnis bona ratio à Deo est. Sunt igitur à Deo principatus, & potestates. Atque hic de ipsius potestatibus, non de principibus est sermo. Omnis enim sancta, & commoda potestas est, non omnis princeps commodus. Nam multi quidem ad principatum per scelus, nefasque perueniunt, & in eo, quod malè sunt adepti, flagitiosius etiam veritantur. Quis ergo? Num malo principi subiecti esse debemus? Debemus enim mirum, ut feramus patienter illius insolentiam, non autem ut acriter parere illi debeamus. Etsi enim princeps improbus est, tamen sancta est potestas. Ex quo quis novos hocce haeretico conatus coarguendos esse intelligat, qui hoc caput Pauli cum opinantur, cum ceteras quidem humanas potestates, tum velle illam, quae praecipue ex Deo est, pontificatus summi auctoritatem infringere sunt conati? Si enim potestas omnis à Deo est, non ista sit, quae ab illo nominatim Petro fuit commissa. Aut igitur negent Petro quicquam peculiariter à Deo fuisse commendatum, & traditum, aut si inficiari hoc non possunt, pontificatum summum fateantur potestatem esse institutam à Deo.

erim si quid Deus Petro commisit, ipsi vni commisit, successio-
 nem autem eiusmodi commissionis ad posteros nullam vo-
 luntate. Quae ergo ista est potestas, quae in vno homine, &
 terminata est? aut quam huiusmodi potestatem, quae
 cognoscit vita? Saulem regem primum post iudices
 regem creavit D e u s, neque mentionem successio-
 nis fecit, respondit vnus homo rex duntaxat nominatus est: an regnum
 illi constitutum, & factum, in quo qui successerunt, ean-
 dem quam Saul potestatem omnes sunt adepti. Quod si quis re-
 gis male, aut pontificatum vnus sit, omnino Christiana fuit pie-
 tate, atque perferte, aliorumque malitiam, vt sua virtutis
 operationem accipere. Sed tamen si reclamandum fuit, & resi-
 standum, homines erant notandi, non ipse labefactanda, euer-
 sioque potestates. Vtinam quidem omnes, qui ad hunc sa-
 crum, sanctumque honorem à Deo sunt sublati, nosse vellent,
 quae animaduertere, quid sui muneris officijque sit. Ipsum qui-
 dem munus, atque officium nos institutum à Deo, & credimus,
 veneramus, quod is, qui nunc gerit optimus certe Pontifex,
 Religionis ac pietate erga D e u m praeditus, difficillimè, vt vi-
 detur, potest sustinere, quando superiorum errata grauius Pon-
 tificum molem hanc male haerentis Ecclesiae, quam ipsi labe-
 factant, & cuius ipsi fundamenta conuellerunt, in huius in-
 uentissimi caput cogunt preceumbere. Ita omnia vbi que sunt
 in domesticis dissensionibus pessimisque voluntatibus, cum
 illis, atque armis violata, atque rupta: quodque dolentius
 deplorandum est, tanta facta est legum, & honorum morum
 vitas, vt omne prope iam fidei Religionisque in Christiana
 veritate vestigium oppressum, aut deletum esse videatur. H i e
 l i o s i u r e i s t a, inquit, deploras Sadolete, quae hac nostra
 aetate cuncta sermè in deterius lapsa sunt, nec dum malorum
 horum cernimus. Regem quidem nostrum saepe audio loqui, quo-
 rum de his haereticis sermo est, non se videre, cui rei, aut cui ho-
 norum vilitati ista noua factio e- r t a s i t. Nam ceteros autè, qui
 aetate aliquas opiniones, & sectas in Ecclesia Dei intulerunt,
 hinc moratos ipsos, atque castos, modestiam quandam, & tem-
 perantiam pra se tulisse, atque aliquid omnino in commune attru-
 lisse, quod ad correctionem vitae pertineret. Hos vero, qui & conta-
 minatis moribus viuere, & ea, quae in fide C h r i s t i, ac creduli-
 tate posita sunt nefarias, & prauis, sepeque antea damnatis opinio-
 nibus peruerterent, nullo modo esse seruos. Itaque acriter illos edi-
 carat. Insequitur, nec in tanta amplitudine regionu, quan-
 tum ipsius imperio scitis esse subiectas, vllū patitur istoru scelere &
 impietatis vestigiū remanere. Nam quod ceteros in genus mores
 tenet, nulli omnino retrari arbitror Gallia nostra, neque acqui-
 rate

rate inter suos, nec humanitate aduersus hospites, nec pietate
 erga Deum pietate, ac religione concedere. **M**axima enim
 ista est laus, cum totius gentis, tum imprimis Christianissimae
 gentis nostri Francisci, cuius ego quoque imperio, & potestate
 rector sum. Namque, quemadmodum ambo notis, Capen-
 taeste urbs in Gallia prouincia, cuius quidem curam, potestate
 que ciuitatis, quod ad spiritualem prouidentiam attinet, **P**ater
 Max. uoluit me gerere, ipsa quidem pontificia ditionis est, re-
 cicerque sub tutela ecclesiastica mansuetudinis ac quietis, sed
 habet suae dioeceseos partem in Gallia regno constitutam, qua
 occasione, quoque iure ipsi quoque regi fidelitatis iuramento
 sum obstrictus, gaudeoque plurimum mihi ita contigisse, rebus
 duobus optimis, & clementissimis principibus illa iudicata, &
 administratio spiritualis muneris gerenda sit. Non enim uentis
 tantis praesidiis munitus, quin meum mihi certe chatholice
 dilectissimum gregem ab incurfione, in fideiisque lapsum facili-
 tutari possim, praesertim cum Regis iustitia, & prouidentia, ut
 te memorare audio Langeo, itemque omnium communi
 gentia fertur, in ingenuis, & rectis moribus Gallia perme-
 at. Ex quo illam sapientissimi hominis uocem uere proba-
 ti ab omnibus intelligo, **Q**uales in rebus publicis principum
 ipsi regesque sint, tales ferè reliquos ciues esse solere. Ex uis
 uobis, ut confitear, amicissimis mihi hominibus, immo ipse est
 cum ego nihil appeto, cupioque ardentius, quam meam meam
 conferre Ecclesiam, atque in ea Deo perpetuò deservire, prae-
 dem etiam uestra ista tranquillitate mi Langeo, & hanc
 Gallia persequat. Ex qua quidem regione cum te omnia, & cum
 insigni morum elegantia praeditum esse conspicio, facile de pro-
 nere ueruefca amplè, honesteque existimo. **Q**uare quam curam
 alios quoque compluris illinc habeo cognitos egregios & pro-
 stantes viros, de quibus saepe, & libenter loqui soleo, sum uerò
 uum habeo semper in ore, quem maxime admittor, **A**ntonium
 Pratum summi senatus in Gallia principem, qui nunc Scythiam
 Archiepiscopus est. Quo homine quid ualeo maius aut admiro-
 bilius dici, aut profecti potest? Ac mirro doctrinam in eo, nam
 ciuilit scientiam, in qua est est maximus: summam tamen lo-
 dem aliunde sibi, atque ex eo potius peperit, quod est ingenium,
 quod prudentia, quod integritate eximus, quod illius cura &
 prouidentia optimo rege sic uolente leges, & iura in Gallia
 capite uigent, locusque fraudibus, atque inuicis angheribus
 licitus. Sed ego habeo aliud in eo, quod me maiore admittore
 tione afficiat. Homo enim prouectiore iam aetate, grauius
 diu curis, & tantis laboribus perfructus, quantos uideat adfer-
 re potest amplissimi regni, & tantarum rerum procuratoris

quam adhuc tamen neq; labori succumbit, nec oneri. Quod
 mobile videri possit, nisi si quis ingenij eius, atq; animi vim,
 etiamque cognoscat, que ea, que difficilima sunt, redigit
 facilia. Regis quidem sapientiam summopere laudo, qui tam
 virosam opera arque industria libenter vitur. Hoc enim
 precipuum semper visum est imperij firmamentum, vt ij
 omnes adhibeantur ad gerendas, & communicandas res, qui
 eorum, ac fidem in vita esse primariam putent. Sed vt dice-
 mus, venit profecto illa dies, & aliquando dabitur illud tem-
 pus, quo me ex his curis, negotiisque euolutum pacata, & tran-
 quilla excipiet vita, licebitque optam omnem impendere opta-
 tum studijs, tuncque inquirere, & videre vtra vita sit presta-
 tur, que in silentio, & quiete posita est, an que in turba,
 & negotio. Quod ego exquisitius fortasse potero discere,
 utriusque, quod non tam doctrina quidem, quam vtriusque
 ut vti fuero edoctus. Et quidem huic Pontifici optimo, ac
 modestissimo libentissimè inferuo. Quid enim illo est probius?
 an mansuetius? quid dignius? quod ametur ab omnibus, atq;
 timetur? Verumtamen meum hinc discessum, & hanc relictionem
 me alienarum, ad meumque gregem accessum, & profectio-
 nem meam a me officij ratio, & Deus, & conscientia ipsa vehemen-
 ter flagitat. **TVM TRIVLTIVS,** Ecquid animaduertis, in-
 que, Paulum affirmare omnem oportere animam subiectam
 potestatis excellentibus? Cur igitur de ta mittendo, aut
 concedendo non Pontificis fuerit potestas? Et tamen non te de-
 corat, quin adiuuabo etiam, vt quod tantopere expetis, id tibi
 factu sit, ex tuaque sententia eueniat. Spero enim si in oculis
 contuleris, aliquid per te effectum iri, quando tantopere stu-
 dium laudus es, quod nobis quoque amantibus tui magnis li-
 teris, & spatisque distinctis & incunditati, & emolu-
 mento esse possit. Nec Pontificem ipsum arbitror in alia futurum
 esse voluntate, qui vt humanissimus est, & liberalibus studiis e-
 grege fauens, animum istum tuum boni conuulset, & in optima
 parte accipiet partem. Illud tibi confirmo, si te in Galliam, & ad
 Galliam tuam contuleris, futurum vt nec provincie te, nec
 locum hominum peniteat: Regi quidem optimo, & prestan-
 tissimo principi tuam etiam quietem, & tranquillitatem curae
 me non dubito. Sed redeamus iam, vnde sumus digressi. **R-
 TUS ADMONES,** inquam, & cernis quidem Paulum in paucis
 literis cum obedientiam, & studium parendi in subiectis,
 vt etiam in principe modum, & rationem potestatis exprime-
 re, vt se presidem, & curatorem intelligat, confirmatum esse a
 deo ad salutem, pacemque bonorum, & ad terrorem ac metum
 improborum. Potestas autem varia est, & multiplex. Vel enim vt
 paren-

parentis in filios, vel ut regis est in subiectos, quantum ad potestatem quidem potestate regia illa videtur initium, originem, & fluxisse. In eo certè differunt inter se, quòd pater, quæ per potestatem facienda sunt, ut qui ab eo reguntur, probi, rectique erudiant, in iis acius se, diligentiusque exerceat: Rex vero in iis que per potestatem, & timorem Domini quoque in seruos imperii certum est, atq; in discipulos magistri, qui tamen sponte illi se subijciunt. Virorum porò in feminas naturalis quædam est potestas. Nam seniores iunioribus non imperant, sed ab illis honore habiti, & ob ætatis reuerentiam culti has quoddam modò ritatis, & doctrinæ in illos videntur obtinere. Has potestates legitimas, atque sanctas, à Deoque institutas qui pervertunt, vel labefactant, vel detrectando aliorum imperia, inordinatè repugnando, vel illas ipsi in se præue, pernicioseque gerendo, omnes hi Dei sunt hostes, magnoque suo cum damno, ætè aded exitio opponunt se ordini, & instituto summi Dei. Etenim planè princeps Dei minister ad insudandum, & vigilandum, ut ius teneatur, & omnium ordine constituta vita sit. Atque ob eam causam & vectigal illi penditur, & tributa persoluntur, quæ principi, & regi libenter reddenda sunt. Nam quòd sit non debere principibus esse subiectos, non solum prospectum, sed etiam propter conscientiam: Alterum dictum est, ut nullum ex iracundia contempti regis vitemus, alterum, ut vitium à boni moris sumus participes, quod atque querimus, si non esset iracundus, ac repugnantes, sed tanquam edocti esse in principis publicam utilitatem constitutam, sponte illis, & libenter subijciemur.

Reddite igitur cunctis id, quod debetur: cuiusmodi, vobis gal: cui tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quippiam debeatis, nisi ut diligamini mutuo. Qui enim diligit alterum, legem impleuit. Etenim non aliter abis, Non occides, Non furaberis, Non pro testimonio iuraueris, Non concupisces: Et si quod aliud præceptum est, in hoc sermone comprehenditur, qui est, Diligas proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximo malum non operatur. Complacitum igitur legis est dilectio.

REDDITE dixit, quoniam debentur ista, non donantur, & omnia ad principes, ac potestates relata sunt, quorum respectu neatur imperium, & authoritas, vectigalia necellaria sunt, quæ sunt certa, & annua emolumenta Reipub. Tributum vero est ordinaria coactio pecuniarum est ex aliqua causa, & à iustitia ratione indicta, cum proportione opum, & facultatum con-

queque contribuit. Timor autem, atque honor eidem principi
 debentur. Et sanè expediebat nos docere Christianos, non
 de illis libertatem, & legum conuertendam. Redduntur il-
 lis, quæ eorum sunt, iubet, nihilque quod cuiquam debeat
 necesse, præter vnum, quod eiusmodi est, vt & reddatur semper,
 & debeat, quod est, vt diligamus inter nos. Mutuæ enim be-
 nivolentiæ est hoc proprium, vt se acuat semper, vegetetque al-
 terius amor, neque illud, quod intercurrit mutuum, refrigeret
 & extinguat, aut extinguat sinat. Et certè qui hanc proximo be-
 nivolentiæ impendant, legem totam obseruant, quatenus illa
 prohibendas iniurias, & offensiones lata est. Non adulterabis
 coniugem, Non occides, Non facies furtum, Non in alterius iactu-
 rum mendicare: Nihil denique alienum, & non tuum concupisces.
 Proximum tuum tanquam te ipsum amabis. Itaque summa
 omnium huiusmodi præceptorum proximi dilectio est, in eaque
 complectitur imperium legis, quoniam qui propter amorem, bene-
 uolentiæ alteri operatur, non quemadmodum illum ledat, sed quo pa-
 reat illi utilis, & commodus, agere potius semper & cogitabit.

Et hoc cum sciatis temporis opportunitatem, quoniam hora
 est & somno excitari. Nunc enim propius est nostra salus,
 quam quando credidimus. Nox præcessit, dies autem appro-
 pinquat. Deponamus ergo opera tenebrarum, & induamur
 opera lucis: sicut in die honestè ambulemus. Non comessatio-
 num, & ebrietatibus: non cubilibus, & petulantibus: non con-
 uitiis, & obreftatione: sed induamini Dominum IESUM

Christum: & carnis procuratorem ne facite in concupiscentiis.
 TANTO, inquit, studiosius mutua inter vos charitate ametis,
 quanto acceditis propius ad vitam alteram, in qua est nobis salus,
 & beata vita reposita. Est enim tempus nunc maximè aptum, atque
 opportunum, iamque instat hora, vt debeamus exurgere ex so-
 pno, quando fides nostra ad exitum huius mortalitatis est pro-
 pinqua, quam tunc cum initio suscepta est. Etenim hoc loco so-
 pno atque nox vitæ adhuc remissiori, & in terrenis rebus impli-
 ce comparatur, in qua somnia, & tenebræ omnia optata no-
 ta sunt. Vt etiam si à turpibus actionibus remouit aliquam bono-
 rum rationem sine CHRISTO tamen ducamus, somnia esse ista
 intelligamus, quemadmodum Iudeis illa legis vmbraæ cerimon-
 iæque fuerunt. Nam vera, & sola virtus in CHRISTO, & per
 CHRISTUM est. Sin autem omnia dimissa virtutum, & bono-
 rum morum cura, in turpitudine, & in flagitiis viuamus, in no-
 xis, tenebrisque vegilamus. Nam dies, & lux in eodem tantum

CHRISTO

CHRISTO est. Iubemur ergo si quid etiam nunc remanet in nobis noctis, & somniorum, excutere id totum, atque abijcere, fugereque velut oriente die, id est, appropinquante tempore vite beatoris, cum Deum non in enigmate amplius, neque his involueris, sed toto intuitu nostro contemplari mori sinat. Cui luci & diei hæc comparata vita, non quidem nox est, si bonis, & sanctis operibus traducatur, sed diluculum potius, & errora prima illa prægressio diem nondum afferentis, sed annunciantis, cum qua nos excitati, ac consurgentes nosmetipsos componimus, atque adornamus, ut honestiores, ac decentiores ingrediamur. Huius enim compositionis curam dies a nobis postulat, nox remittit. Atque hic videndum est, cum Apostolus inter fidei nostræ in CHRISTVM credulitatisque initium, inter finem, exitumque vita, nos tanquam in operibus carnis, & concupiscentiæ adhuc positos ad modestiam, & continentiam, & ad CHRISTVM ipsum reuocet, falsam esse illorum sententiam, qui existimauerunt, & si qui in eadem nunc opiniolescent, post acceptam fidem CHRISTI, & post baptismum nullam amplius peccatum, quod committatur, ventam, aut pacem apud Deum inuenire. Ecce enim diserte hoc loco, & palam homines cogit, & ad seito iam fidei mysterio in comellationibus, & in contentionibus implicitos excitat rursus Apostolus, & proponat ad induendum CHRISTVM: quod profectum non faceret, si esset spes veniæ & misericordiæ post erimum nouationem peccatoribus penitus interempta. Non is est CHRISTVS fenerator noster, qui tam seuerè, & asperè nobiscum agat. Non talis in eo erga nos amor, neque tam infirma, & fragilis ad opprobrium nobis diuina voluntas. Venit ille in mundum, ut saluaret omnibus esset, neque semel hoc effecit, ut fraternam suam erga nos ostenderet charitatem. Non facit autem quotidie, imò diebus omnibus, neque diebus solùm, sed & horis, atque punctis, quos punitet criminum suorum, hos de integro amplectitur, & conuictos secum paterni regni nominat. Cuius tantam humanitatem, tam excellentem, & singulare nostræ salutis studium iniqui fastidimus, si non agnoscamus, si non omnis illi gratia, omnis beneuolentiæ, omnis officij ac studij fateamur nos debitores, nec tantum fateamur, sed quoad possumus, id quod debemus, acriter persoluamus. Non enim principi, & proximo inuenit reddere, quod debirum sit, & non reddemus Deo? Verum Nouariiani, qui huius sententiæ dicuntur fuisse authores, quæ potissimum in Deo virtutem benignitatis, & misericordiæ inuoluerunt, studuerunt, penitentiamque superuacaneam in nobis, & sine fructu veniæ inanem constituere, piè, & sapienter ab Imperatore Constantino illusi sunt, cum is iussisset illos qui talia præ-

...scalam capere ipsos, si possent, & in cælum solos ascen-
...Nos verò cum Paulo, & cum veritate sentiamus, quo magis
...viam accedimus, & quo lumini melioris vitæ efficiunt
...hoc nobis studiosius esse, enixiusque curandum, vt de
...nocturno habitu carnalium appetituum, diè, Jarque lucis
...reddamur, tanquam in conspectum hominum prodi-
...Quòd si per vrbem interdiu ambulantes vestimenta ea ge-
...quibus membra nostra ab oculis intuentium obtegantur,
...in ea re, & honestatis rationem summam habemus,
...oblecto vestimenta sumemus, quæ oculis Dei nos oculi-
...qui quoniam intrus, & in ipso corde nos cernit, nulla alia ve-
...tegere, & velare nos valemus, quæ arecat illius conspectû
...nihil nobis nostris, præterquam pudore, & continentia, i-
...que veritate, qui est CHRISTVS. Hunc igitur ipsium depo-
...de relictis illis carnis vestibus, quæ non corporis superficiem
...nunt, sed hominem totum tegunt, atque obnubunt, comel-
...videlicet, & perulantius, & rixis, induere penitus debe-
...tanquam vestimentum ciuilismodi, quod nullam corporis, a-
...que partem, expertem honoris, & venustatis esse sinat. Quo
...pro nobis, quoniam & nos quoque cum illo commor-
...peccati esse debemus, idque in baptismo, & fidei sacra-
...sumus professi, carnis curam vllam ne geramus, quare-
...ad concupiscentiam illa propensa est, hoc est, nihil illi in-
...præter id, quod deberur, nec auiditati illius intem-
...que seruiamus, sed tantùm ea suppeditemus, quæ ad ob-
...munus communis vitæ sunt necessaria.

*Imbecillum autem fide suscipite, non in disceptationes dispu-
...tationum. Hic quidem fidei vesci omnibus. Imbecillum verò ole-
...vescitur. Qui vescitur, non vespentem ne aspernetur. & qui
...vescitur, vespentem ne iudicet: Deus enim eum suscepit. Tu
...es, qui iudicas alienum famulum? Proprio Domino stat, vel
...stat: statnetur autem. Potens enim est Deus statuere ipsum.
...quidem iudicat diem ad diem: hic autem iudicat omnem
...diem. Vnusquisque in proprio sensu sibi satisfaciat. Considerans
...Domino considerat: & non considerans diem, Domino
...considerat. Qui vescitur, Domino vescitur: gratias enim
...Deo. Et qui non vescitur, Domino non vescitur, & gratias
...Deo.*

Verò horum Pauli verborum communem hanc doctorum
...interpretationem esse, quòd cum fides CHRISTI iugum illud
...Molice laxasse videretur, & onus subleuasse, quod vt Apo-
...M m m m

fol 1281

stus Petrus in actis, inquit, etiam antiqui patres ferre non pe-
 tuerant, essentque illæ observationes & differentie dierum ci-
 borumque sublatæ, vt CHRISTVM iam sectantibus nihil in-
 mundum, neque aspernabile videretur esse eorum, quæ etiam
 Deus, contingebat, vt hæc persuasio, quæ est nil habere dicitur
 Deo, neque discreti, neque in tempore, neque in cibo à multis sus-
 ciperetur, & re, atque factis vsurparetur, quam aliqui è conu-
 rio tanquam ex Iudaismo, & ab illis multis observationibus ad-
 huc recentes exhorrescebant, duplici quidem de causa hinc
 res. Primum quia longa illa opinione imbuti per huiusmodi in-
 nentias & observationes iustitiam, & virtutis habitum ad Deum
 rectius colendum acquiri, nondum ab illa voce legis, illiusque
 imperio animum suum vacuum liberumque habebant. Deinde
 quod diuturno iam vsu quiddam naturæ simile contraxerant, vt
 à cæterorum esculentorum consuetudine, atque eorum non pos-
 sent non abhorre. Ac prior quidem ille legis timor ad inbecilli-
 litatem fidei pertinebat, hoc autem posterius quorundam cibo-
 rum fastidium ad carnis infirmitatem, quæ tamen poterat ali-
 quo modo excusari. Nam metus ille legis in noua Christiana
 vita, reprehensione vera non carebat. Fiebat autem vt in hac vo-
 luntarum, & consuetudinum disparitate aliquæ inter eos differe-
 siones existerent. Cùm qui esculenta omnia ad vesendum ad-
 mitterent, tanquam nihil in his rebus esset, quod ad diuinæ gra-
 tiæ adeptionem alterutram in partem momentum aliquod ad-
 ferret, neque in obseruationibus & discriminibus dierum, aut ci-
 borum salus nostra, sed solum in vera fide erga Deum per Iesum
 Christum esset posita, illos contemnerent, qui in eadem cura
 essent occupati, vt cibos, diesque alios susciperent, alios asperna-
 rentur, idque inbecillitati, & inconstantie illorum fidei ascribo-
 rent. Illi verò è contrario hos, qui omnia passim admitterebant,
 nullamque distinguendo rationem ducebant, neque ciborum, ne-
 temporum, intemperantes, & irreligiosos esse arbitrabantur. Hinc
 illorum dissidia præmetuens Apostolus, ne ad dedecus illa Chri-
 stianæ fidei, & ad detrimentum pacis, charitatisque eorum veniret,
 huic malo mederi nititur, atque hoc ostendere non in his obser-
 uationibus, neque in obseruantis ciborum, & dierum, sed in chari-
 tate, & pace, Dei regnum consistere. Atque ipse qui deum illa
 res magis amplectitur, qui in meditationibus spiritualibus
 fidei exercentes hæc exteriora ne animaduertebant quidem, et
 demque, & paria omnia esse ducebant. Hi enim cùm & obseruantes
 & fortiores erant, profectò tum in virtute fidei multò firmiores.
 Sed tamen conueniebat, vt qui iam in fide robustiores erant, in-
 becillorum & lapsantium potius misererentur, quam per repro-
 bationes, & iurgia illis molesti essent. Quin etiam cùm reprobos

illa in se suspicione offendi, quod communem ciborum
 vram magis ad intemperantiam vite, quam ad fidei ro-
 busti putarent pertinere, causam illius offensionis iis adimit
 tibus, & hos firmiores hortatur, docetque æquius esse, vt
 accedat, & accommodent ad alienam infirmitatem, deq; illa
 libere libertate aliquid remittant, quam insistendo in ea
 se fecis causam male de se sentiendi, grauiterque suspicandi.
 quod quidem, inquit, regnū Dei non potus est, neq; cibus, sed
 caritas, & inter fratres charitas. Hæc est monitio Pauli ad robustos,
 & debiles altera. Ne de his ipsi, qui omnia vt munda susci-
 piunt, autumq; faciunt discrimen aut dierum, aut ciborum, tan-
 tum de incontinentibus, & intemperatis audeant iudicare, cum
 Dominus in numerum seruorum ire recepti sint, & Domini
 iudicatio, nō autem nostra. Quod si & qui cunctis
 abstinent, vt caratur Domino, agatq; illi gratias, & qui pleriq; absti-
 nent, vt Dominus item abstinere, hoc est, si vterq; vtrumq; in hono-
 rem Domini agat, & in illius gratiam, laudemq; moueatur, non
 inueniendum est, neq; in vscendo, sed in inseruendo Deo vera
 religio. Hæc mens verborum esse Pauli existimatur, & ad hunc fi-
 nem hæc suscepta monitio, ac cohortatio, perspicue quidem
 ostendat omnia munda mundis, latentius autem, vt etiam il-
 licite legis regulas, & interdictiones de esculentis observa-
 tasque temporum nullius ad salutem momenti existere,
 modo salus quidem in spiritu, & fide in Deū per Iē s v m Chri-
 stum, tantum reposita est. Sed ego in hac potius sententia sum,
 non de abstinentiis, & oblationibus legis fit sermo,
 sed de his, quas sibi quisque ob cupiditatis, & carnis motus com-
 munes ad arbitrium suum statuit, atque præscribit, cuiusmo-
 di nunc sunt ab Ecclesia de ieiuniis, discriminibusq; tem-
 porum, ac ciborum legibus latas obseruantie indictæ. Vt autem
 intelligam illa imprimis firma, & valida ratio me mouet,
 quod si de differentiis esculentorum his, quæ à veteri lege sta-
 tutæ sunt, oratio haberetur, nequaquam hortaretur Paulus, ac
 peramitteret quidem eos, qui in fide iam robustiores delectum
 ciborum omisissent, ad eorum, qui in fide adhuc titubarent, ac
 variis ritibus tenerentur superstitionem inclinare. Non e-
 nim si esset alios in fide confirmare, sibi que eos adiungere, sed
 potius fidei præuicari. Quo igitur pacto intelligendum
 est primum vt fidem hic pro fiducia accipiamus. Etenim hu-
 ius verbi in hac sententia vis à Paulo non rard est vsurpata, ne-
 que ea tamen à communi intelligentia aliena abhorrensque
 est. Deinde vt credere, quod Græcè *πιστης*, transferamus confi-
 dentiam. Qui ergo sibi parum confidebant, nec se facile frenare cu-
 pientes suas, aut carni posse resistere arbitrabantur, opem sibi

M m m 2 & re.

& remedium à ciborum lautiorum abstinentia querebant; qui verò è contrario in fide, & amore Dei erant flagrantiores, facili illo ardore animi erga Deum inflammati cupiditatum humores omnes obrutebant, intenti que, & ablati rerum diuinarum investigatione nec cibos, nec tempora vlla disceiebant, patrem in omnibus honorem, & gratiam Deo habebant, quod iam erat potentioris, & firmiter fidei iudicium. Verum accidebat, ut in diuersis consiliis, & actionibus alteri de altis minus commode suspicarentur. Qui enim spiritu feruentes carnem non agnoscant, infirmiores illos luctantis aduersus carnem, & tentum, atque inediis imperum illius frangere mediantes quodammodo irridebant, & veluti molles, atque eneruatos habebant delicti, hocque agebant non vt parum fideles, aut spirituales parum prouidi, tanquam qui doctrina prudentis indigent. At illi è contrario, qui molestias carnis ne elu quidam olerant, duntaxat, & pomorum poterant propullare, primum horum habebantur ad omnia passim manus, osque adiuuantes, de his grauius etiam aliquis de eis suspicabantur, nec fieri posse caute habebant, vt cum virtute, & continentia, & religione vis ematior ciborum, & licentia iungeretur. Ita horum vitio; ordo alteri ordini peccandi aduersus fratrem, & charitatis vinculum volandi præbebat occasionem, à quo nunc vitio eos Paulus, atque errore dimouere nititur, redigereque in vnum studet omnes. Si in consensu mutuo, ac fraterna societate continere. Sed quid est Laogee, quod inceptas? Video enim ex gestu, atque vultu habere te aliquid, quod nostris sermonibus pures opponendum. Et a s o enim uerò, inquit ille. Et profecto quando de sequas & obseruationibus inducta est mentio, aut hodie quo die, magna ac diuina anima mei dubitatione exoluat, aut nunquam illis. Etiam quod illæ obseruatione temporum, & ciborum, que prædictæ, & tradita in lege Moysis sunt, minimum sine aded nihil ad comparandam salutem valeant, planè persuasus sum, idque iam in & Paulo totiens affirmanti, & fidei Christianæ credidi, sed quod eadem mox in fide C H R I S T I, & in nostris moribus, ac ritibus magna ex parte relatæ sunt, quam obsecro te causam, aut quam habere rectam rationem ista res potest. Neque ego nunc consilium reprehendo Ecclesie, quam & semper sincera mente reuoror, & omnia eam sanctè ac sapienter instruisse iudico. Sed non intelligo hoc planè cuiusmodi sit, cupioque id mihi explari per te, & differi. Equidè hereticos hostes, legibusque ruptis & cibos, & tempora ad suum arbitrium, libidinemque reuocare, non in istam accufandos, verum etiam detestandos, & cum horrore quodam eorum contagionis à cunctis, qui in fide C H R I S T I continentur, re-

...quod cum mo...
...et pietate licitum sit, & quari de his rebus, & disputari
...congruum. Quare itaque de te, cum legis veteris de-
...ad differentias ciborum, & ad dierum quorun-
...discrimina pertinent, mundarumque, & iniqui-
...in se rerum distinctiones, necnon purgationum, &
...continent præcepta, noua CHRISTI fide abro-
...quæque sint, nosque ab his oneribus, & vinculis so-
...Christiana libertate perfrui debeamus, cur sanctorum pa-
...decretis, & Romanorum Pontificum institutis ad eadem
...aut grauiora etiam perferenda rursus simus pedacti atque
...cum si vis veræ religionis capienda sit, in vna fide erga
...in spirituali nostro Dei cultu, nostræ salutis ratio po-
...intelligatur. Quid sibi ergo voluerunt summi Pontifi-
...autemque Romani? qui quasi hac re potissimum sui pon-
...tificatus memoriam ad sermones hominum commendare eu-
...ant, addiderunt penè vnusquisque aliquid, de antiquioribus
...quo nostra seruitus in obseruandis eorum scitis, at-
...ceptis indices fieret grauior, & maioribus propè quam
...onibus oneribus premeretur. Ac vt nonnulla, ex vetustis Iu-
...ritibus, & obseruationibus ciborum atque temporum,
...parorum impurorumque contactuum (nam de cerimo-
...abundè dictum est) in medium adducam, eaque cum
...conferam moribus, festum illi diem obseruabant septi-
...redierunt in orbem tempore suo semper, dieque eo ab o-
...omnino gerendis, tractandis, communicandisque rebus
...ebant, ea ratione quidem, quod Deus item illo ipso die,
...antecequentibus sex diebus mundum, & omnes mundi
...fabricatus esset, quietem sibi demum, & ab omni opere ces-
...sationem constitisset. Nos hoc sabbatum ipsum exauthorantes,
...prophanos dies numerantes, diem solis, quem Domini-
...appellamus, hebdomadis primum, & initium dierum con-
...pro septimo illo in honorem adduximus, ocioque,
...rationi totum consecrauimus. Esto, sit huiusce quidem rei
...bona ratio, non enim minor videtur deberi honor luci
...in nouam vitam exurgente à mortuis CHRISTO pro-
...quam illi, qua à veteri vita, & occupata cessauimus.
...illud mihi mirari sæpe in mentem venit, quod cum extra
...septimum, & nouarum lunarum exordia, quibus vnum
...singulis mensibus Iudæa tribuebat, ceteri penè o-
...festi solennesque Iudæorum dies, neque numero multi, &
...penè in vnum collati mensem essent, quem illi septimum,
...tembrem appellamus. Etenim excepto Phasæ die festo, qui
...illis primo, hoc est apud nos, quo ad ratio mensum con-
...grue-

M m m 3

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

gruere potest, Martio celebrabatur, & Pentecostes, quae post Pascha die quinquagesimo celebrabatur, quinq; celebritates reliquae, neq; enim plures apud Iudeos existerant, in mensis Septembris erant collatae. Nos neq; mensis certum, nec moderatum dierum numerum diebus nostris festis videmur tribuisse, sed etiam multos solennes, & statos dies in honorem, & memoriam rerum earum, quas Dominus noster Iesus vs aut gessit pro nobis, aut perpeffus est, in varia anni tempora dispersos agamus. Datum quidem hunc honorem Deo & Dei filio à nobis debitum, neq; tam pura, & religiosa mente à nobis quicquam, quam hinc dies colendos, & venerandos ducimus. Addamus his & illos, quos sanctissimam, & immaculatissimam virginis eius, quae Dei filium seruata semper corporis, & animi integritate ex suo viro hominibus effudit, honor à nobis, & tanti beneficij memoria requirit. Principibus item Apostolorum Petro, & Paulo diem suum concedamus, quo & ipsorum singularis ac diuina virtus, & Apostolici collegij totius memoria in honore à nobis habita esse videatur. Tantum quidem praeterea festorum, otiosorumque dierum numerum, quantus ab Ecclesia in nostros mores, & institutus est, & colitur, nonne sunt, qui arbitrentur magis ad dissolutionem animorum, & corporum, quam ad villam egregiam pietatis vtilitatem vim habere: quanquam sanctè quidem omnia ab Ecclesia constituta, & optimo animo inducta fuisse non dubito. Veruntamen euentus rerum effecit, vt nonnulli, qui veterum eorum, & iacturam ex nimio ocio sentiebant, consilia procerum Ecclesiae non ita planè perspiciebant, alium sibi ordinem ipsi, & alium modum festorum colendorum dierum circa Ecclesiae consensum adficerent, suiq; huiusmodi consilij, atq; facti approbationem non ex aliorum autoritate, sed ex sua rememorate ipsi sibi constituerent, qui vt licenter, audacterque fecerint, feruè quidem fecerunt, cum ad caput & ad auctoritatem Ecclesiae deferre ista omnia multò aequius sit, & opem sibi ac consilium ex illa petere, tamen ipso exitu rerum apparuit tantam multitudine factorum, feriatorumque dierum populo Christiano non minus ferre incommodi, quam vtilitatis. Et sanè videntur, qui de huiusmodi disputant, idque agunt modeste, & temperate, intelligunt tantum causam, non vt haeretici superbe, & insolenter, aliquas deferre rationes pra se ferentes ius & aequitatem. Aut eam, inquit, opulenti & diuites homines sunt, & his talibus diem feriatorum numerus augendus etiam magis, quam minus idoneus est, quippe qui omni tempore anni, atque in his potissimum dilectis, consecratisque diebus gratiarum Deo agendarum, & colendi spiritus praecipue sunt debitores, idq; nullo domi decore mento tunc agere possunt. Aut ex eo sunt genere, quod maxime

...victom, & labore corporis quatit, quibus cum damno sa o
...cessario, operaq; vacatio sit, conveniret certe multoru pau
...atq; egeno commodo & necessitatibus prospici. Quod
...omnes, qui a diurnis operis, & officii interdictione dierum
...laborum prohibentur, homines essent spirituales, menti, & con
...plationi reru diuinarum dediti, conduceret forsitan magis,
...esset vacare, quam operari. Quando maior semper vtili
...tati praponenda est. Nihil autem omnium rerum est vti
...quam in Deo, & in Dei beneficioru memoria perpetuo de
...esse. Sed cum tales vulgo homines sint celestium rudes re
...terre que addicti, & sensibus magis, quam ratione viuentes,
...obscure patet, manifestumq; est, hanc illos cessationem, quam sa
...dicant dies, non ad meditationem reru diuinarum, sed ad
...dicationem humanarum conuertere: cum matutinis exceptis
...dies illis ferè in cantibus & iustibus, & in comestationibus,
...agantur: Sed vt abeamus a festis diebus, atq; sacris, in qui
...non tam onus nobis impositu, quam nimia licentia esse tra
...videtur, ad illa veniamus, qua verè, & proprie sunt onera,
...operum longe maximum, & vt plerisq; videtur durum, ac perdis
...ie ieiunium est, quod in veteri lege vno tantum singulis an
...Israëlitico populo indictu, qui dies festum tabernaculoru
...nos in omne tempus anni ita diffudimus, & sparsimus,
...vnam penè anuum in seruitute viuere, & nunquam vacuo a
...esse posse videamur. Ac Iudæi quidem præter illum diem
...statum, atq; solennem, qui illis vnicus in toto annuo or
...Deo seruandus propositus est, quatuor sibi præterea ieiunio
...adseruunt dies, quos quasi atro sibi obseruant in luctum
...et, & in præcarum memoriam calamitatum institutos.
...Nos verò & triduana quater in anno ieiunia, & omnium festo
...dierum pridianos dies, & quadragenarium præcipue die
...num numerum coactum, & cumularum in vnum ieiunare sumus
...sati, quibus quidem quadraginta diebus, quasi exiguis iste die
...numerus esset, sex postea alij etiam adiecti sunt, vt dierum
...et & quadraginta perpes, & continuatum ieiunium nobis exi
...dret. Atque cum hæc, quæ ad ieiunium pertinent grauiora no
...bit mul. d; quam populo quondam Iudaico sunt imposita: rum
...verò Iudæis licitum est seruato adusque solis occasum ieiunio,
...eos demum cibos adhibere, quos illis liberit. Nobis verò in iei
...uando etiam illa lex est posita, vt ab esu omnium eorum pen
...itus abstineamus, semelque tantum cibum sumamus, idq; cir
...citer meridiem, qui autem fecerit secus, cunctisque legibus iei
...norum, dierumque festorum sextæ quoq; & septimæ in hebdo
...madibus dici, quarum vtraq; si minus seuerio illo, strictoq; iei
...no, carniu tamen abstinentia, & interdictione ab Ecclesia ipsa

M m m 4 nota

notata est, qui inquam, omnibus his legibus ad unguem non paruerit, non poena adiecit. Est aliqua moderata, atque mitis, ut providentia pastorum nobiscum agi videatur, aut lenitate, indulgentiaque parentum, sed perinde ac nostrarum iactura animarum apud rectores nostros parvi momenti sit, capitalis peccati poena, & ademptione regni caelestis qui contraherent, puniunt. In quo quantum lex Iudaeorum fuit tolerabilior, quae praecipue rebus legis non animae mortem, sed corporis praeferebat. Quaedam in Graecia sapientem ferunt, cum leges conderet civibus suis, etiam mediocrium, & leuium peccatorum mortem poenam constituisse. Ex quo cum quaereretur, quid ita requeret pariterata magnis, ut omnia iuxta mortis supplicio plectendis effereferet, dicitur respondisse, quia tenuia etiam peccata morte digna esse existimaret, maioribus delictis grauius supplicium non nominet. Quae dura imprimis, & aspera visa est sententia. Itaque crebruit hominum illorum proetio, leges illas non aramento, sed sanguine fuisse scriptas. Quantum nostri legumlatores acerbis: qui cum id, quod per se, & suapte sponte non est improbum, ipsi verando, ut vitaretur, effecissent, cum in super poenam acuta obtemperantibus addiderunt, qua nulla esse possit durior, atque asperior, siquidem aeterna morte damnari deterius multo est, quam hanc mortalem vitam amittere. Haec, ut dico, disputant isti sapienter, qui hoc ab se iugum nimium aspera sententis, ut ipsi praedicant, cuperent excutere, non hi solum, qui iam excusserunt, quorum quidem scelus, & arrogantiam nulla verquam satis digna poena ulcisci posse videatur. Non enim carissimum, sed sed libidine, nec ut spiritum ab onere seruitutis liberarent, sed ut cupiditatibus obsequerentur, ad id faciendum suam adhibent. Verum nos qui Ecclesiae decretis facile obediunt, semperque illi parendum, non semper flagitandum eorum, quae ab ea deternuntur, rationem existimamus, possumus tamen causas horum rerum & rationes, & petere inter nos, & dare, non ut motum ipsi consilium aliquod capiamus, sed vel ut reperta ratione haereticis respondeamus, qui & imperantem Ecclesiam, & nos & parentes ludibrio, & irrisui habere non desinunt: vel si quid intractabile ratio nobis monstrauerit esse corrigendum id tam ad summi Pontificis iudicium, & ad Ecclesiae auctoritatem referimus. Quod item si tibi videbitur, de hac religionum & ordinum, ut appellant, multitudine, atque turba, quae habitu amulhaque vestium vario, nouis, & inter se dissimilibus institutis in unitate fidei, & simplicitate CHRISTI locum habere non debuisset videbatur, estque item ab his improbis illis, atque reiecta, faciendum erit, ut aliquid dicas, ut posthac mitiores ad respondendum contradicentibus & magis parati esse possis.

...em non pe...
...is, ut pro...
...ate, ind...
...ura anim...
...ali peccat...
...it, punit...
...epunitio...
...erit. Quia...
...eret cuius...
...em poram...
...et parat...
...da esse...
...nondega...
...non uo...
...a. Itaque...
...a a trame...
...mores aet...
...improbam...
...entiam non...
...urior, neq...
...mulo est...
...disponit...
...ne ferunt...
...qui iam...
...pula va...
...a caritate...
...arent, sed...
...adhibet...
...semperque...
...ca deca...
...alia hanc...
...nomum p...
...ne hanc...
...nos ad p...
...si quis h...
...ad summi...
...refertur...
...ocidit, ...
...a amicit...
...nitenti in...
...abere non...
...ata, et q...
...ac nunc...
...parati esse...
...po...

Mmm m § gius

gius ad stipulabatur, hoc ab legū interpretibus defecit, ut mem-
 morans, cum ieiunium ad eam rem indictum esset, ut per ab-
 stinentiam quorundam esculentorum fractis cupiditatis fac-
 tis vnicuique fieret virtutis, continentiaque exercitatio, sed cum
 ipsam continentiam iam obtineret, cuius assequenda cum ieiunio
 essent ieiunia instricta, cupiditatesque suas haberet in potestate, non
 tantopere eum ad observationem ieiuniorum, nec tanto eum in
 periculo adstrictum esse. Repugnabat acriter ex aduerso Cam-
 pegio, & Campegio quidem respondebat, si ieiunij indictio, sub-
 tantum esset, & non præceptum legis sequetur ac diligens con-
 habituram utique esse eius rationem, quoniam quicquid ab
 rei adipiscendæ gratia suadeatur, aut consulari, si ea ipsa ratione
 quadam via & ratione obtenta sit, recte id, quod suabum sit, præ-
 termitti posse videatur, ubi vero præceptum in imperando, & non
 suasio sit, sine peccato graui præteriti id non posse. Ad Thomam
 vero dicebat eodem modo posse concludi de binis hebdomadarum
 diebus, quibus eius carniū interdictus esset, ac de ceteris festis
 solennibusque diebus, qui cum essent ad Dei cultum instituti, ut-
 que dicati, dum coleretur Deus, qui quidem pura simplicitate, ma-
 gis, & religione colitur, licitum fore sine peccato ad illam contem-
 platiuum munus, suaque officia redire. Ac multa cum quidem in
 omnem partem dicta disputata sunt, quæ hominibus doctrinam
 erant in promptu, ex quibus Thomas plura, & præcisa argenti-
 sui, & doctrinæ monumenta iam in scriptis edidit, reliqua autem
 duo idem existimantur esse facturi. In summa ab illis in eam
 continentiam conueniebatur, æquum fore, ut summus Pontifex, cui
 vniuersa esset potestas, hunc scrupulum ex animi fideliū ex-
 pererit, ieiunijque hanc legem, & conditionem ediceret, ut qui
 uassent illud, magnis à Deo indulgentiarum, quas appellat, pro-
 miis afficerentur, qui uero non seruassent, dum ipsam ab eorum
 contemptu, & contumacia, non propterea tamen capitis pro-
 caci scelere intelligerentur obstricti. Distinguebatur porro ab aliis
 aliud ieiunium esse, aliud abstinentiam. Ac abstinentiam quæ
 eodem in eodem intelligi, cum statis temporibus, & diebus à quorundam
 esculentorum genere, utpote carnibus abstineretur. In ieiunio
 autem præter abstinentiam id etiam adiungi, ut semel in die
 tantum cibum caperetur. Quod quidem postea illi arbitratu
 rectè, & rursus posse corrigi, si summi auctoritas pontificis
 recederet, ea quidem ratione, quoniam & qui illam legem
 ieiunij retinerent, cum darent hoc legi, ut semel tantum in die
 essent, suæ mox dabant in temperantia & voluptate, ut ieiunium
 fieret, atque immoderatus in epulando explerent, quos uero illa
 lex ieiunij non contineret, quominus in die plus quàm semel com-
 essent, eos in graue suarum animarum periculum incedere, cui

mento præberi occasionem, & sterni quodammodo ab ipsa
 viciam, longe alienum à mansuetudine Christiana esse opti-
 mus illis viris, & dignitate omni præstantibus videbatur. T V M
 TERTIVS, Mihi accidit, inquit, qua primum tempesta-
 ta hanc urbem admodum adolecens veni, ut ad salutandum
 Olierium Carapham Cardinalem Neapolitanum accederem,
 tu tu Jacobo in domo & disciplina aliquot annis educatus
 ærenim eius ego vivendi & alloquendi miro desiderio tenebar,
 quo tot, tantaque absens virtutis & sapientiæ, & singula-
 ris cuiusdam integritatis testimonia cognoueram. Atque is ut
 humanissimus, summamque grauitatem cum illa humani-
 tate coniunctam obtinebat, accepit me quidem iucunde, atque
 carere, cum ita diceret, neminem sibi dari potuisse, cuius li-
 berius aspectu, quam meo frueretur, id adeo & mea causa, & fa-
 miliaris nostræ nobilissimæ (sic enim loquebatur) in qua lumen
 adhaerescere præfæ fortitudinis affirmabat. Erat enim ut sci-
 ent, qui cum norunt, Ioanni Iacobo patruo meo, qui tunc præ-
 stantissimus rei militaris author & dux habebatur, amore, officii-
 que coniunctus. Sed ego summi illius viri aspectu, & sermoni-
 bus tum perfruens, cum esset cum eo vnâ Nicolaus Fliscus eius-
 dem ordinis vir egregia doctrina, & autoritate, quem nuper ut
 mortuum, cum gemitu, & lachrymis profecuti sumus o-
 mnes, sensi hac de re inter eos agitari vitum istas religiosorum
 hominum societates, quas fratrum religiones vulgo nominamus
 tam præferim, & tam varias, habitu, institutis, appellationi-
 busque differentes, sic permitti, & tolerari expedire Christiano
 nomini, an eas certum ad numerum, eumque exiguum redigi vri-
 bus esset. Et manarar fortè illis diebus rumor in populo prospici
 societate à summo pontifice, & de hac redactione in senatu actum
 Atque illi quidem leuiter inter se dissidebant, cum Oliuerius
 florissimus semper antiquitatis defensor diceret, non fuisse bo-
 nocum pontificum eos, qui sese nouis quotidie legibus obligare,
 ac seponere ad carnis motus magis coercendos, Deumque li-
 berius contemplandum sponte sua vellent, non in illorum opti-
 ma voluntate confirmare, necesseque item fuisse dari illis potesta-
 tem proprios quosdam cætus, conuenticulaque constituendi, ha-
 bitusque, & nominibus à cæteris se distinguendi, quo & ipsi inter ipsos
 nolle possent, & à reliquis internoscerentur. Contradicebat
 Nicolaus exitum rei declarare hanc varietatem religionum Chri-
 stiano nomini parum commodam esse, quod & qui eorum ad ma-
 rinas dititias peruenissent, his ferè illi iam ad alenda corpora
 daretis, non ad misericordiã, neque ad bonitatem vterentur, & que
 potestate inopiam ac paupertatem religiones victum sibi ostia-
 tum aut à prætereuntibus mendicarent, genus in Christia-
 nos

nos mores inducerent minimè ingenuum, neq; liberale, quippe cum quotidiana illa flagitatio & pudorem in hominibus extingueret, & authoritati religionis detraheret, & impediret etiam rudia de Deo cogitandi, atq; in eius vnus contemplatione acquiescendi. Quòd si contractis, & in minoribus dissimilitudinibus vna tantum monachorum, quos vocamus, religio loqueretur, qui in solitudine, & silentio, à turba, & fluctibus huius seculi remoti in inuestigando Deo præcipue insisterent, dum illi tanta id, quod minimè faciunt, optimis literis, & studijs dare operam cogerentur: Duæ verò reliquæ darentur religiones, quibus versari inter homines docendo, atque hortando, annuntiare penitentiam, insinuare in populo sensum scripturarum, laborare, iudicare, seruire publicæ utilitati necesse esset, se iudicare multo commodius cum populo Christiano actum fore, quam quomodo nunc agitur in tanta tot ordinum dissimiliorum differentia, & varietate. Duas autem illas iudeo se velle esse religiones aiebat, quæ negotiosam, & laboriosam perferrent vitam, vt sancta & pia æmulatione inter se æterni ordines contenderent, veterum maiorum, & plurium bonorum author Christiano populo existeret. Hæc tum duorum amplissimorum hominum, & in Ecclesia principum disputatio cum infueto mihi audientium teslium ad aures prima accidisset, aculeos quosdam mihi in animo reliquit, qui me postea crebro admonuerunt, vt de hisce rebus mihi meditandum, & aliquanto diligentius considerandum parerem. Itaque re sæpius excussa, atque examinata possum vobis liquidò de meo sensu pronuciare. Harum tot religionum, & tam variarum consilium si ad rationem eorum referatur, qui aut petuerunt primi instigari, aut qui indulserunt petentibus, & insurrexerunt, sanctum illud, & iustum, & imprimis graue, ac sapienter editum. Non enim alium ad finem tam multa ista fraternitates inducuntur, nisi vt homines illi, quos leges istæ communes, & tam vsu contrita minus in officio continent, actionibus quibusdam vinculis in pietatis studio, & continentia tenerentur, quasque propterea leges sibi adiscerent, in quas voluntaria primo inductione animi cum iurassent, earum mox seruandam necessitate constringerentur. Consultebatur igitur hac ratione vel maximè hominum virtuti, & integritati, si humana infirmitas perpetuò manere in robore animi, & constanter, quod sperat, nauare potuisset. Sed cum pleraque videamus nostris temporibus commutata esse, atq; inuersa, equidem dicere sententiam si liceret, & si licebit vnquam, dicam videri mihi nostræ religioni, ac Christianæ Reip. melius consultum fore, si expleta illa ordinum institutio induceretur, quæ non tam quidem de numero religionum diminueret, quàm varietatem, & dissimilitudinem.

religionum prohiberet. Quod si explanatus de hac re ali-
 quid dicendum est, placeret admodum mihi, & mendicitare tol-
 lere speculationi, & pudori, & opum affluentiam, quae integri-
 tate est aduersaria. Quid ergo est potissimum, quod ego de hac re
 tractari arbitrer? Illud nimirum, si habito censu huiusmodi
 suorum, & facultatum, dimidiam totius summae partem, dua-
 tum illis sodalitatibus assignari viderem, quas in opere, & in ne-
 cesso docendi homines, ac cohortandi versari assidue, ac labora-
 tionem tenent: Alteram vero partem dimidiam ei religioni refer-
 am, quam tranquillam, & tacitam, Deoque, & sibi seorsum vi-
 uentem Graeco vocabulo monasticam appellamus. Atque
 nam tamen silentem, atque pacatam fratrum, religiosorumque ho-
 minum colitionis eas vellem esse leges primum, vel literis bonis in-
 & liberalibus studijs ab omnibus opera daretur, quorum stu-
 dium, atque eruditionis exordia ducta à grammatica, & dein-
 de rhetorici, dialecticisque instructa ad extremum termina-
 tur, in philosophia, theologiaque. Deinde ut liceret ex quoli-
 bet hominum genere parentibus liberos eò mittere in discipli-
 nam, qui acutiores natura, & ad literas perdiscendas apti essent,
 quorumque ingenij bonam praeseferrent, qui si ab ipsis praesidi-
 bus, & collegiorum rectoribus, qui recipi deberent idonei iudi-
 carentur, cum alerentur sumptibus religionis communibus, tum
 eorum industrie, diligenterque instituerentur ad omnem exerci-
 tationem, & studium adipiscendae doctrinae, atque virtutis, quan-
 tumque manerent in conuentu illo, quod illis ad certum tempus
 deditur, quoad videlicet in literis & moribus probe instructi
 essent, eodem omnes vestitu, eodem victu, eademque prorsus vi-
 uenda uterentur, post vero tempore exacto liberum foret vni-
 cuique leges sibi vitae recte degenda, quas vellet, & quibus vel-
 let, locis domicilium eligere. Etenim siquid est humani, quod
 praestari à nobis possit, audenter vobis confirmo hoc huiusmodi
 more inducto in consuetudinem, quemadmodum ex seminario
 arborum, & per sua deinde spacia dispositas hortos vide-
 mus, & vitidia ornare, atque illustrare, sic hos ex optima discipli-
 nae educationeque profectos, & in diuersis missos vitae functio-
 nes, eas regiones orbis terrarum, in quibus insedissent, optimis
 & moribus, & praestantibus virtutibus illustraturos. Quod si id
 potius accederet, ut à principibus, & à maximis regibus, sum-
 mique imprimis pontificibus prouidentia, curaque adhibere-
 tur, ut ex horum numero potissimum eligerentur, qui praesice-
 rant Ecclesijs, & sacerdotijs, & qui ad magnas res gerendas ad-
 aptarentur: ne ego pro certo aulam polliceri statum orbis ter-
 re, qui nunc perturbatione legum, atque morum, omniumque
 incursu propemodum calamitatum collapsescere videtur. estque
 ruinae,

ruinæ, & confuſioni proximus, firmitatem ac ſtabilitatem, eleuati
 que & ordinem bene agende vitæ facile recuperaturum. Sed
 quoniam nos hoc tempore leges non ſcribimus, tantum querimus
 numimus, quid noſtræ ſententiæ, & opinionis ſit, concludamus il-
 lud Langee, quod in tua oratione poſitum fuit extremum, hos,
 qui hæc religionum ſectas accuſant, ſi conſilium reprehendant,
 inſtituendarum, falſa illos ratione duci, atque aberrare. Si mo-
 res, vitæque quorundam inſeſcentur, iam hoc eſſe hominibus,
 non rei ipſi detrahere, in quo ego cum illis vna conſentio, ſatis
 que non pauca eſſe in abuſionem his temporibus inducta, atque
 prolapſa, quod quidem ad religiones atinet, quæ prudentiam
 iudicio minime poſſunt probari. Illud dico, neminem, qui ſanus
 ſit, æquo ferre animo, ac pati inuentos eſſe homines perditionem
 annis permultis in religione cum fuiſſent, legibusque illis, quibus
 voluntate ſua primò ſe obligauerant, diutius paruiſſent, repetere
 mox nulla idonea de cauſa, neque expectata autoritate man-
 rum ipſi inde ſe protulerint, à veterèque religionis inſtitu-
 tiſe abdicauerint, quanquam hæcenus fortaliſis fuerit illis co-
 ceſſum, ſed vt appareret, quæ eos ratio, aut que amantia potius
 impuliſſet, non modo ad prophanam de integro vitam, ſed ad om-
 nne genus intemperantiæ fuerint relapſi, quorum alij neclarij
 nuptijs ſe obligauerunt, alij dierum, & ciborum obſeruantias ſe-
 tulerunt, mandataque omnia eccleſiæ iriſui habuere, cum diuero
 ſuperbas, & impias aduerſus Deum, ipſaque Dei præcepta, quæ in
 humilitate animi, & erga proximum charitate præcipue conſi-
 ſtunt, exulerunt mentes. Hic recolere iſtis talibus inſeſcenti Tri-
 vlti, & hominum damnas temeritatem. Sed quod ad obſerua-
 tiam ieiuniorum atinet, hæc ita quaquam dies multi ſunt, cum
 me appellauit Clemens VII. Pontif. Max. quaſiſſique et me,
 quid mihi videretur de ieiunijs: num ego ea populi recte reli-
 xari cenſerem. Querebar autem hæcenus, non vt percontare-
 tur, liceretne paſſim veſci cibis omnibus, id enim incontra-
 ſum eſt, nec dubium non licere, ſed an ſemel tantum ieiunium ve-
 ſci id neceſſarium eſſe exiſtimarem. Cui cum dixiſſem ieiunium ve-
 iuſmodi, quod temperatis hominibus detrimento eſſet, bellas
 nibus cauſam grauioris intemperantiæ afferret, quodq; moni-
 nus læderet prætermiſſum, quam prodeſſet ſeruatam, cum præ-
 fertim in tam diſſolutis morib. paruum ad continentiam homi-
 nes vim id iam haberet, recte mihi videri, remitti poſſe, ſpernit
 mihi ſententiam ſuam, ſedq; in eo velle proſpicere communi Chri-
 ſti gregis ſaluti affirmavit. Cuius ego laudata probitate, & clem-
 entia (eſt enim, vt ſcitis, omni proſus humanitate, & bonita-
 te leniſſimus, eamq; populorum ſibi creditorum curam gerit, quam
 ſuorum optimus pater) tamen dixi expectandum mihi videri,
 quod

petere ista remissio, non ut vltro illa, & inopinantibus
 erant. Quo ille responso vsque adhuc retardatus est. Itaque
 vltima istam in die sumptionem cibi pertinet, potestis
 intelligere sententiam meam nequaquam a Thomae Caie-
 stantia discrepare, qui etiam sui dicti rationem hanc red-
 dit, non se arbitrari pificos illos prodesse, & consulere
 voluisse homines ad capitale crimen obligare, qui prae-
 terea paternam quadam charitate cunctis prodesse, & consulere
 possent. Sed hoc illorum ieiunandi praeceptum modò abfit
 tempus, in eam potius partem accipi conuenire, ut docean-
 tur, quid recti moris sit, conducaturque ad vitæ continen-
 tiam, non ut cogantur, quæ mihi imprimis bona vifa est senten-
 tia. Ego hoc fortasse meæ imbecillitati tribuo, qui cum malo
 ieiunio sum, soleo equidem interdum semel tantum cibo vti,
 sed meae valetudinis ratio à me postulat. In ieiuniis autem i-
 terdum accidat, ut appetam cibum, diuidere libentius in duo tem-
 pora, ita ut in vtroque tempore me geram, quam moderate
 ieiunem, cum mihi necesse sit ob corporis periculum à legumi-
 nis omnino, & à fassamentis, maxima quoque ex parte oleosis,
 abstinere, quòd hæc esculentorum genera pernicio-
 sissima sunt. Ac sic equidem agendi veniam sum, & facultatem
 meam à Pontifice adeptus. Sed quoad auctoritate Ecclesie,
 & Pontificis vinculum istud ieiunandi retinetur, legibus pa-
 trum censeo. De cibis autem ipsis, de quibus dicitur pecu-
 ciantia, qui bini semper in singulis hebdomadibus in-
 terdicti sunt, necnon de aliis vigiliarum, & temporum, & qua-
 rumdam (sic enim appellamus) diebus vix quicquam ego pu-
 tero nullius, ac sanctius constitutum ab Ecclesia fuisse. Quid enim
 illi qui contra pugnant legem improbatam fuisse iudico-
 rum, quæ tanta superstitione cibos distinguunt, ut alios rejice-
 re, alios vero admitteret, iure ego improbatam patefacta verita-
 te censeo, nullaque nobis cibos superstitione inter se differre.
 Nam omnibus passim vtimur. Cur ergo aliquos aliquando repu-
 gnant? quia rationum & temporum discrimen est, non ciborum.
 Cibus est, quod Paulus reprehendit, Ne quis nos iudicet in cibo,
 ut potus, iniquus, aut in parte diei festi, aut nouilunij, aut sab-
 batorum. Et rursus abiciens decreta legis, Ne tetigeris, ne gusta-
 re, ne contrectaris, quæ ipso pereunt abusu, inquit: alioque item
 hoc sub elementis mundi in seruitutem adactos nos minimè
 tenuit. Quæ ego omnia ita esse concedo, nullamque censeo in
 eis, & potionibus ad inquinandum esse, & ad commaculandum
 vitam. Sed neque item in temporibus, quatenus ipsa per
 tempora spectentur. Verum si agitur in illis memoria aliqua
 placuisse scru, si & pro illis, quæ nobis leuata, & salutaria diuinitus
 tribu-

tributa sunt, in agendis Deo gratijs dies nonnullos ponimus, quod festorum, & solennium dierum proprium est, & recordatione rerum tristium, quæ obenerunt, aliquam speciem pietatis meritis ferimus, quam maximè ciborum quorundam iedat abstinentia, quis hunc optimum, & sanctissimum morem in Christiano populo indictum, indicem gratæ aduersus Deum voluntatis, coarguere iure possit: nisi sit is, qui redarguent, ab omni ipse hominis sensu, & humanitate remotissimus. Nulla unquam gens fuit, neque tam corrupta, & profligata moribus, neque natura tam immanis, ac barbara, quæ non aliquas dierum quorundam religiones haberet, quos dies partim artos cultoret, partim celebraret lætos. Sed sit hic humanus mos, non tamen à bona ratione abhorrens, neque ijs non concedenda, qui sua laboris, & quietis tempora cum honore Dei immortalis dispartiant. Nos ut longius rem aliquanto repetamus, dicimus eam istam rationem festorum, solenniumque dierum iudeico inuentam fuisse primò, in consuetudinemque adductam, veterumque fragilitas, quæ continenter ferre corporis laborem, & contritionem animi non potest, festos huiuscemodi dies habere, tanquam interualla, & spiramenta occupationum, atque curarum, quod necessitati primò datum, & hominem deinde sapientiam prouidentia ad honorem deorum contulit. In quo orbi terre communis prope fuit error, ut in opinione olim deorum homines fallerentur, quos commentitios, & falsos pro veris accipiebant. Eum porro errorem verus Deus genti ab se delictæ laudum cum eripisset, festosque agi ab illis dies in honorem sui præcepisset, remissionem illam animorum à terrenis curis humanæ infirmitati attribuit, honorem & celebritatem lætæ suæ, quod in nostros mores, ritusque relatum, quis iure queat reprehendere, aut condemnare? at cur ieiunamus pridianis festorum diebus? quia decet, rectumque est, quem diem tribuere debemus laudibus, & commemoratiõibus beneficiorum summi Dei, quæ ab eo in nos beneficia, vel in ipsomet, vel in sanctis eius cellas sunt, ad eam nos diem imprimis castos, sobriosque accedere, ut expectiore & vigilantiore animo cogitemus, quantum pro de nobis meritis sit, quarum illi agendarum, & ferendarum gratiarum sumus debitores. Sexti vero quique, & septimi in hebdomadibus dies idcirco à cibus laucioribus, eluque carnis demerpti sunt, quò speciem habeant misericordiam, atque lugubrem, quòd illorum dierum altero in crucem sublatu seruatoris est, altero iacuit sepultus, quamquam & in utroque altera pariter spectata ratio est, quoniam enim sextum illum diem tanquam Veneris sacrum in ludis, & epulis, nequitijsque omnibus gestis consumebant, Sabbathum autem Iudæi præcipue in honore, & in obsequio

gerantia gerebant, sapienter, & pie maiores nostri eosdem
 dies, quos illi hilares, latosque ducerent, nobis tanquam
 turbabundos constituerunt, ne quos a ritibus illis, & supersti-
 tiis auocare cuperent, eos viderentur, si essent in dierum
 imitatio, non tam auocare, quam in suis pristinis erroribus
 errare. Verum & in sabbato eadem illa concurrat, quae in
 diebus festis celebratae antecedentibus ratio. Est enim hic dies
 dominico pridianus, qui imprimis status apud nos, celebra-
 tur. Quadraginta autem dierum ieiunium Dei omnipoten-
 tis ita datum est, vt quasi decumas in eo anni temporis
 pendere instituerimus. Verum id potuit diebus sex, & triginta
 quatuor potè reliqui adiecti sunt, ad imitationem qua-
 draginta ieiunij, quod Dominus I E S V S C H R I S T V S in so-
 litudine continens, & perpetuum seruasse legitur, quod etiam
 in monte Syna à Moysè tanquam simulacrum rerum futu-
 rarum usurparum est. Demptis enim dominicis diebus dies inte-
 rum quadraginta in ieiunio isto numeramus, additi trini præ-
 sentis in singulorum trium mensium spatia dies, veluti indices
 temporum, quae aut accedens sol, aut recedens
 in se voluendo distinguit, & variat, quasi fas rectumque sit
 à Dei immortalis honore, & nomine temporum cun-
 ctis mutari. Verum vt à reddendis dierum rationibus abeamus,
 etiam omnes à maioribus nostris cum inuenta sapienter, tum
 sanctè constituta. Si opponatur nobis in differentijs
 consistere ciborum, & temporum, atque eo pacto Iudaicam su-
 perstitionem referre, negabimus planè vtrunque, atque id profi-
 temur, habere nos, & ducere in obseruationibus nostris non
 cibus, neque ciborum, sed sobrietatis nostrae, ac temperantiae,
 atque summum Deum honoris rationem. Nam discrimina illa
 ad abstinentiam minimè pertinebant: hanc dico san-
 ctam, & spiritualem. Quid enim aut solidis animantium vngulis,
 aut multitudine, autibus quoque rapacibus, & piscibus squa-
 mosis contectis, cum spiritu, cum sanctitate, cum abstinentia
 cogit: quae si Iudaeis verita sunt, vt in moribus illi erudiren-
 tur, humanam redolent philosophiam, non diuinam. Sin quo-
 rum sunt in salubria, iccirco illis fuerunt interdicta, quis est, qui
 non intellegat Moysen Aegyptiorum artibus imbutum extitisse?
 Quod si id quod verius est, simulacra quaedam, illae res fuerunt,
 etiam argumenta futurae veritatis, inducta iam veritate simu-
 latae amplius non indigemus. Iudaei ergo in cibus, & in tempo-
 ribus inhaerebant. Nos ad Deum, & ad spiritum omnia referi-
 mus, neque in hoc genere abstinenti, aut obseruandi aliud quid
 cogitamus, nisi & vt nostrorum laborum interualla consecremus
 commemorationi diuinorum beneficiorum, & nos ipsi ad reco-

Nun leuda

Tenda illa eadem Dei beneficia vigilantiores, ac paratius per
abstinentiam reddamur. At enim vis (inquunt) non debet ad
ferri, sed cunctos suo ipsorum arbitrio oportuit permitti, quoniam
do fides CHRISTI libertatem omnibus dat, neque iniquitate
quam veteris legis vinculo, aut eiusmodi necessitate aliquo obli-
ctum esse. Quibus ego respondeo, ut se ita habeatis, quomodo
modum exponunt ipsi, vtrum tamen fuit aequus, & Christiane
mansuetudini conuenientius his de rebus modeste erudiri,
& conquiri, caulamque ad caput, & ad principes Ecclesie delin-
re, an ipsosmet per temeritatem, & arrogantiam nouum discipulo-
re consilium, seque a communi more fidelium abscondere. Non
quod dicunt non se concedere, vt Ecclesie caput Romanus apo-
stifex sit, omnes semper concesserunt, quicunque ante in Christo
no nomine filire, exceptis paucis quibusdam, qui eo ipso nomine
apud maiores nostros condemnati sunt. At illi hostes, exco-
fuerunt, omnesque errore opinionis sunt lapsi. Vos ergo solum
omnibus seculis, in omnibus hominibus, vestra praedicatione re-
flis sapientes. Quid ergo ait Salomon? Vidistis hominem, qui li-
bi ipse sapiens videtur: spes est de stulto, quam de colonge manet.
Certe hanc vobis sapientiam, quam assumitis ipsi, nemo facile
concedit. Quid potius sentiant de vobis carere ratione, ego
non dicam, varia est enim, & multiplex viruperatio, tamen libe-
haereticorum nomen, atque appellationem omnia etiam fabu-
re, & succedere videantur, vosque penitus amentissimi esse, si hoc
non intelligitis. Sed vt veniam ad libertatem fidei, quae vobis
proposita est, fateor CHRISTI fidem esse libertatem angustiam,
nullisque eiusmodi legibus, nec seruitutibus eam nos adtingere,
quae ad corporum cultum, curamque pertineant, sed tamen vt
Apostolus Petrus inquit, non debet illa libertas inane, & inuoluntaria
litiæ esse. Quicunque enim spiritu intentus in Deum est, huius
omnia corporea, & terrea minimi momenti sunt, neque illi obtem-
perosum à seculo, nec eficas ab eis, portionésue dicuntur, quae
qui aliis curis, aliis studiis, contemplationibusque dancant, par-
perque in sobrietate sit, & in Deo corde, cogitationeque inuol-
reat. Atque illud quoque adicio, si tales Christi fideles, quales
quidem esse debuerunt, extitissent, non hanc futuram facile ne-
cessariam legum condendarum sollicitudinem, & curam, perquam
in officio homines, & in sobrietate continerentur, fuisset tantum
bi tum vnusquisque lex, neque in se solum, sed in ceteris quoque
exemplo, & doctrina moderandis habuisset auctoritatem. Sed si
perquam sanè pauci isti sunt, qui spiritum sequantur, qui Christi
fidem, quemadmodum quidem oportet, teneant, si maxima bonae
multitudo ad carnem, corpusque delabatur, & ab his, quae huius
sunt, non solum vsu, sed etiam intelligentia est remota, quae ratio-

pen decuit fieri? Quero enim abs te Luthere, qui primus hæc
 leges, & obseruantias damnare ausus es, Cum peccarent homines
 non laborerent, cum ad libidines, & ad facinora præeluces essent,
 cum epulis, vino, luxuriæ se dederent, cum verbis tantum, & voce
 in christum confiterentur, cætera gentium similes existerent,
 si fieri fuit necesse: Sineret eos, & suo arbitratu ferri, sua libidi-
 nes permittere: qui ergo non male, & perperam leges imperato-
 riarum sunt, quæ delinquentibus pœnas, & summum scilicet sup-
 plicium proponunt: quas te auctore antiquari oportet, & impe-
 ratorum consilium condemnari. Astringunt enim homines fer-
 uente leges istæ, quos christus liberos esse omnes voluit.
 Quam igitur vitæ spem, aut quem ordinem rerum, aut publica-
 rum aut etiam priuatarum hominibus relinquis? Quod si in his,
 quæ ad societatem pertinent civilem, cœtusque hominum, quas
 ciuitates vocamus, in officiis mutuis, & in concordia continent,
 necessario fuit prouidendum, legesque ponenda, quæ delicta
 hominum pœnis comprimerent, ne facinorosis, & audacibus
 prædæ aut ludibrio esset, fideique christi in eo, quo
 mansueti fuerit, non est spectata, neque animaduersa libertas, ti-
 llic minus iusta, aut minus idonea videbatur ratio homines ad
 abstinentiam, & sobrietatem legibus adigendi, quo nomen o-
 mnipotens Dei, & ratio vera fidei nostræ, quæ in spiritus liber-
 tate, non quæ in carnis licentia posita est, etiam ab iniuris quo-
 quo pacto coleretur? Equidem video monumentis esse traditum,
 immo illo inductu fidei nostræ, cum increbresceret quotidie
 christi nomen, hominesque ardore quodam amoris ad
 Deum se adiungerent, nullas huiusmodi leges, neque conditio-
 nes rerum necessario seruandarum impositas hominibus fuisse,
 cum ipsum studium fidei, atque Dei sit valida per se lex esset o-
 mnes a corporeis studiis ad spiritualia reuocandi. Itaque & qua-
 dragesimam legimus nulla indicta lege, quæ communiter tene-
 ret omnes, tantum suo cuique arbitratu, & sua sponte obserua-
 tam esse fuisse. Quæ de re in antiquis historiis est scriptum, quod
 in ipso quadragesimæ ieiuniis aliæ apud alios obseruationes vi-
 geant. Romani treis ante pascha hebdomadas continuato ieiunio
 obseruabant: Illyrium, & Græcia, necnon Alexandria, tota-
 que Ægyptus hebdomadas sex, quod ieiunii tempus vocabant
 quadragesimam. Alii vero septem ante pascha hebdomadibus iei-
 unium inchoantes, primis tribus confectis duas intermittebant
 deinde in duas reliquas hebdomadas resumebant ieiunium,
 quos dictum numerum non tenentes, quadragesimam tamen id
 tempus appellare parum congruum etiam temporibus illis vi-
 debatur. Ciborum quoque mos, & abstinentia non omnibus par.
 Nam alii omnino ab animalis abstinebant, alii ex animalibus

Nunc autem pisces

pisces solos recipiebant, addebant alij & volucres, tanquam is
 reum id genus à Moysè, non terrestre fuisse iudicatum, quoniam
 ne oleribus quidem utebantur, sed arido tantum vescebantur po-
 ne. Nonnulli panem quoque ipsùm rejiciebant, olea cibum
 adhibebant. Alij ad nonam usque horam ieiunantes, quocum-
 que cibo post indifferentem resiciebantur. Ita variaz apud gentes
 vigeant consuetudines. Et quoniam huius rei est enim hoc res-
 que in historia ascriptum, nullum vetus præceptum invenitur,
 creditibile fuit Apostolos hoc vniuersumque arbitrio libertate
 reliquisse, ut timore nemo nec necessitate, sed voluntate, & libe-
 ro corde sibi id præscriberet, quod salutare, & bonum spiritibus
 casset. Videmus igitur hoc vetustatis testimonio, quod ante
 Constantini tempora, aut paulo infra licetis mandatum est, quo
 ad vis fidei in cordibus hominum fortiter versata sit, nullum
 præceptum abstinendi, aut ieiunandi hominibus datum, nec
 vim impositam legibus laici fuisse. Non enim tum erat cura præ-
 cipiendi, cum equaliter omnes voluntariam moderationem ab-
 stinentiamque præstarent. Quod si præcipere tunc oportuissimum
 in communi illo more, & hominum bonorum, & temperantiam
 concedere postea necessarium fuisse, quam homines ferunt non
 more Dei, & celestium rerum cura solari indulgere legimus, &
 in omne genus intemperantiam dedere se ceperunt. Quibus ad
 quæ ratione obuiam non fuisset iterum, nonne ignorantia Dei, &
 gentilitas penè ipsa in Christianum nomen reuertisset, & ieiunium
 igitur, & salutare fuit Ecclesie institutum talibus immo-
 dem legibus, & licentiam coercendi, quibus eorum qui volentes
 ad curam aliquam tamen & ad cogitationem celestium Deo se
 rentur. Quod si altior quoque horum ieiuniorum ratio suble-
 da est, & cum CHRISTI, indeique mystico coniunctione, & in-
 telligendum est, accessum, atque aditum ad regnum Dei, & ad
 honorem beate immortalitatis in eo maxime consistat, & qui in
 id ingredi conantur, omne imprimis onus, & carnalem laborum
 mundanarum curarum, voluptatumque deponant, & diuisis
 terræ impedimentis ad Deum se conferant expediti, & quæ
 ctes. Quod si gula, & palatum, & ciborum omnium suauitatem
 voluptas corporea maxime est nec solum ipsa per se vituperanda
 sed quæ pluribus præterea indecoris, & inhonestis voluptatibus
 præbeat ortum, ut plurimarum turpitudinum sit mater, & in
 tem eadem in amore præcipue nos continet, immo
 liumque virtutum & operationum sit inimica, necesse ieiunium
 rum ad Deum, & ad spiritum nos inuitantibus hinc eripit bono-
 rum, & corporea labi, culpaque oblitere. Itaque & CHRISTI
 ipse suo primus exemplo à baptismo Ioannis, tanquam ad ipsos
 foribus, adituque fidei, in cognationem Dei, & regni ipsius

missus, ut careris iter ostenderet, quā transituri essent, qui idem
 regnum appeterent euestigio in desertum, & ad ieiunium trans-
 itus est. Et populus Hebraeorum, cum Ægyptum tanquam mun-
 danum, & regnum carnis relinqueret, atque in promissam terram,
 que figura, & simulacro celestem patriam referebat, iter esse
 habitus, ante eō quā perueniret, atque in illis speratis, atque
 expectatis sedibus collocaretur, per annos quadraginta in des-
 erto, & in desertis, & instructis, & omnibus patientiæ operibus ex-
 aminatus est. Moyses quoque neque congregari cum Deo, neq; ta-
 bulas accipere diuinæ legis potuit, nisi quadraginta diebus præ-
 cæte ieiunio, quem eundem numerum dierum Helias ieiunauit,
 ut ad montem Dei posset se conferre. Ac deniq; si & documenta
 veteris, & scripturæ sacræ testimonia diligentius inspiciantur,
 facile apparebit intuentibus, atque intelligetur hanc esse ieiunij,
 & abstinentiæ vim, ut ea homines maxime, & in spiritualibus vir-
 tibus confirmet, & ad regnū celeste obtinendum faciat aptos.
 Quod etiam in illo genere malorum demonum difficiliore ad
 expellendum ostendit nobis CHRISTVS, cum illud tantum
 opus posse dixit in oratione, & ieiunio. Cur autem quadragen-
 a ieiunij numerus potissimum spectatus sit, qui a quaternario du-
 ctus, qui & ipse est in quaternis temporibus anni ieiunio conse-
 cratus, ut nesciam, aut, ut illud dicam, quod à plerisque dicitur,
 hunc numerum imprimis corporum esse, vel ex quaterno ele-
 mentorum numero, vel quod quaternarius primus plures acci-
 piones in paria membra diuisas, quæ natura corporum pro-
 pria videtur esse, verum ut magis istud nesciam, neq; enim omnia
 scire nobis est fas, illud quidem scio, quod video hunc semper se-
 re numerum in tristitia, & mœroribus à scriptura adhiberi. Ita-
 que & in ieiunio CHRISTI, & Helie, & Moysis is numerus po-
 nitur, & in commemoratione populi in deserto, & quadraginta,
 in tertis diebus post exurrectionem CHRISTVS, & totidem Ni-
 nivitæ ad pœnitendum præscripti dies, & XL. annis desertam
 fore Ægyptum Ezechiel testatus est. Idemq; tot dierum somnum
 in dextrum latus pro tribu Iuda obdormijit. Pluuiæ quoque di-
 bus XL. in terram se effudere, ut cum tot exemplis, &
 monumentis antiquarum rerum videamus hunc præcipuè nu-
 merum comprimenda corporis, carnisque luxuria diuino confi-
 lio imprimis consecratum quasi fuisse, iure is in ieiunium qua-
 dragimale relatus, & summa cum ratione indicus esse videa-
 tur. In quo sanè pudor, & moderatio veterum Romanorum Pon-
 tificum iure laudanda est, qui non domesticum quadragesima iei-
 unium, quod ipsi obseruabant, ne nimium sibi tribuere, & ad
 suam auctoritatem omnia retrahere viderentur, sed illud Ægy-
 ptiacum, & Alexandrinum Christiano populo indixere, seque ea
 Nann 3. lege

lege primum, cum ceteros deinde omnes voluere esse contin-
 ctos, quæ lex voluntarium antea morem illum ceteris, & ad-
 finendi fluentem iam desidia, & ad luxuriam, in reuolutione
 que collabentem necessaria quadam obseruatione vincit. Nam
 quod sancti quoque & spirituales viri his legibus comprehen-
 sunt, non fuit hoc quidem consilium legis hos tales comprehen-
 dere, neque enim hi præcepti, aut admonitionis indigent. Cum
 lex in vniuersum posita sit, nec fieri commode quæritur, ut
 cum lex in vniuersum posita sit, nec fieri commode quæritur, ut
 functio, æquius multo fuit paucos subici legi, quam vniuersum
 sine lege viuere. Quid autem, num hi legibus tenebantur, quia
 superuacanea est præceptio legis? tenebantur enimvero. Im-
 nim præclarum est bono exemplo continere in officio ceteros
 neque minus necessaria probis, & rectis exercitatio virtutis, quam
 lubricis, & inconstantibus vitij interdictio. Atque ego illis vo-
 cte si noui, qui spiritum, non carnem diligenter exculant, nec
 quam vereor, quin se libenter hi sub præceptum subiciant, in in-
 perium legis non grauate accepturi sint. Non enim illi elatione
 animi, & arrogantia, sed humilitate, & sobrietate sunt sapientes.
 Quod si qui sunt, qui aut valetudine infirma sint, aut à pueris
 moribus agre dimoueantur, aut etiam qui sibi indulgentissimi
 tum plus velint, causasque dicant qualibet, non solum graues
 & necessarias, verum etiam leuiiores, ut itinera, ut sudorem,
 ut laborum. Denique qui quoquo modo remitti sibi hanc nec-
 cessitatem possulent, quid est ad indulgendum his, minus ge-
 rendum Ecclesia Romana, & hac apostolica benignitate propo-
 sitis? quæ non modo hanc veniam poscentes, nunquam non pe-
 dit, sed sepe etiam vitro nil postulantibus offert. Cuius arbitrio
 tatem infringere, & clementiam aspernari hominum est, non in-
 libertatis ius, nec veritatem fidei tutantium, sed totos in superbia,
 malevolentia que permittentium. Verum de his quorum senten-
 dictum est, ad Apostoli verba, si placet, redcamus. *Act. 15. 10.*
 inquit, Langens, quando sedaro iam incipio esse animo, im-
 pulosque mihi eos disputatio tua extraxit, qui me ante & cro-
 vò, & valde stimulabant. Facile enim nunc intelligo oportunitatem
 consilio, & à catholica Ecclesia indicta, & à populis in ecclesiis
 cepta, obseruataque fuisse, nempe quæ viris temperatis, & spiritus
 sua spiritum excolentibus, ingrata esse non possunt. In tempera-
 res vero, & carnos ad aliquam habendam modestiam, & sobri-
 tatis rationem compellunt, ut compressis per abstinentiam estis-
 sis illis animorum motibus castus in hominibus mos & probitas
 insinuetur. Denique quod caput est, homines a terrenis, & car-
 neis voluptatibus ad illa diuina, & spiritualia gaudia per hanc ab-
 finendi præcepta video reuocari. Quamobrem istos placet non
 probo, qui tam prolece, & petulantur aduersus principes, ambro-
 que p

Ecclēſiæ & contra abſtinentiæ decreta non verbis irruunt
 ſed etiam factis, cum præſertim, vt dicis, nemini cupi-
 tis ſe legibus exolui ſuam eccleſiaſtica manuſuetudo beni-
 genter intercludat. Et ſanè ita eſt, vt non ſunt leges conſilio, &
 conſilio late, tenere, atque ad arbitrium cuiuſlibet inſerenda,
 ſed ipſe minime, que diuturno vſu vetuſtatis comprobate
 ſunt, ſed earum moderatio, ſi quid fore incidat nouæ rationis,
 temporum inclinatio ſe poſtulet, vt mutandum aliquid in eis,
 accingendum eſſe videatur, ab illis ipſis petenda, qui earum
 obſeruari poterint poteſtatem. A quibus equidem id po-
 ſtulat, vt ſaluis præceptionibus cæteris cibum tamen icui-
 ſis ſemel tantum in die ſuſcipi non foret neceſſe, cum, vt tu
 reſpondiſti, id temperatis hominibus ſit detrimento, intem-
 perantibus vero nullam vtilitatem afferat, neque enim pro-
 pterea hi ſunt continentiores. **Quadrageſimæ** autem tem-
 poris, que dominicis quoque diebus in eandem abſtinentiam
 inſeruit ad dierum ſex & quadraginta numerum excreueſe, ſic
 ſanè moderanda, vt maneret quidem icuium vetus Roma-
 na illud, quod tribus hebdomadibus ante paſcha religioſiſſi-
 me ſeruabatur, idque ita præcepto, & lege ſanciretur, vt graue
 eſſet crimen, & ſpiritualis mulcta illud violantibus, reliquos au-
 tem quinque, & viginti dies non tam metus criminis, quam
 metus apud Deum ipſe faceret religioſos: quos vt qui poſſent,
 libentius retinerent dierum illorum abſtinentiam ſpiritualibus
 bonis indulgentiarum prouocari, & populis commendari puta-
 rem cognoſcere, hoc quidem etiam magis, quòd in hac vulgo ho-
 minum inſolentia, & temeritate, hiſque contaminatis moribus
 cum contra leges & loqui, & facere iam populare eſſe videatur,
 que ad continendos in virtute, & religione homines ſanctiſſi-
 mo conſilio reperta ſunt, ea non tam nunc continere, quam
 ad delinquendum grauius illicium, & cauſam ſubiicere viden-
 tur. **D i s s o** e videbitur, inquam, alio tempore, ſic accider,
 vt illa res veniat in diſceptationem. Nunc quidem illud con-
 tinere nobis eſt neceſſe, ſi volumus eſſe hi, qui debemus, hoc eſt,
 ſi in Chriſtiana humilitate, & modeſtia conſtituimus viuere,
 leges maiorum noſtrorum à nobis diligenter eſſe retinen-
 das, quas præſertim optima ab illis mente, & ſalutari conſilio la-
 tas conſtitit fuiſſe. Etenim poſt fidei, & charitatis erga Deum, &
 erga proximum præcepta, quid magis nobis præſcriptum,
 iudicandumque eſt, & in euangelis, & in Paulo, quam reſpreſſio
 carnis, & ſuſque icuium, & oratio ad Deum continens? Qui enim
 corpus ſuum in ſeruitutem redigebat, ne, cum aliis prædicaf-
 ſet, ipſe incontinens reperiretur, nonne leges abſtinentiæ, icuium
 que prædicabat: quanquam illas tunc voluntarias, quas poſtea in
 Nnn 4 legem

legem scriptam, necessitatemque relatas, si temporum necessitas ex parte aliqua peruellit, ac duriores, quam antea fuerit volu-
ri, non id est vitio legis, sed nostro attribuendum, qui si in ea
intenti mansissemus, ut spiritu viueremus, non corpore, hoc est
ut cum Deo, non cum mundo rationes nostras duceremus, ac
animaduertendi quidem, & distinguendi spatium habueremus,
quo quisque ex genere cibus, aut quota diei hora sumendus esset.
Sed tantum cum flagitaret corporis necessitas, ad ea, quae prima
nobis oblata essent, eadem prouocati, ut primum naturae de-
mi satisficissemus, ad beatas statim coelestium rerum conuer-
ueremur. Atqui hoc fortioris est, & constantioris fidei
primum, nullum facere discrimen in eis, & potioribus omnino
ista paria, atque vniuersimodi ducere. Quod si cibus, qui distinguitur,
ut lautioribus abstineant, veluti infirmiores habentur, quod
magis, qui eos discernunt, ut exquisitissimis videntur, hoc sunt
prehendendi: Quamquam Paulo hic quidem nos de sumptuo-
sioribus & luxuriosis est oratio, sed de his, qui panem in cibis
temporibus discrimen nullum faciebant ea fiducia, quod illi
fidei firmæ perniciosum in illis, neque aduersarum virtutum
arbitrabantur, partim, qui carnis motum sentientes ad vitam
rurandam, & debilitandam carnem temporum, & ciborum ob-
seruantias adhibebant, quos tanquam dissidentes, & inuicem
suscipi a fortioribus, & foueri, ac sustentari iudicari debent. Hoc
enim est, quod ait, Assumite ne fiat sectio, id est, ne dissimulatio
opinionum, ac morum dissidium aliquod gignat ac partem, ag-
gregate vobis illos, & si illi se erigere, atque arroganter
vobiscum fiduciam non possunt, inclinamini ad illos, neque de-
mittite, ut coeant in vnum fraterna vestra consensio. Eius vero re-
prehensionibus, ac disceptationibus, quæ inimicæ sunt, sunt
exasperantque animos, non placant, penitus supercile. Non
enim litigando, neque arguendo, sed pariter agendo, cum illi
vnâ abstinendo multo eos facilius in vestrum sensum, iudicium
pertrahetis. Et qui ergo fidit posse absque periculo omnibus
se, dissidentem is ne spernat. Et qui dissidit, ne iudicet fidem,
hoc est, illam in cibis communiter admittendis animi liberta-
tem, ac fiduciam male ne interpretetur. Qui enim cohibet in
Deo assumptus est, hoc est per fidem, & professionem Christi-
nam homo iam Dei factus, ad eumque aggregatus, qui videtur
eo hætere etiâ constantius, quando illius amore reclusus, atque
nitus, carnis lapsus, & pericula haud ita pertimescit, cum
dem Deo iam mancipati, & traditi serui ad te neutiquam peruenit
iudicatio. Sive enim steterit ille seu cadet, Dominum tantum habet
iudicem, cui & stat, & cadit, & a quo si ceciderit, etiam restitue-
tur. Iudicare porrò diem, ad diem, inter dies & tempora differre

ne est, iudicare omnem diem, est dies omnes pares, & eorum
illum eximium habere, quod responder illi, quod sequitur, Qui
considerat diem, Domino non considerat. Siue enim absti-
neatur, siue non, siue tempora discernantur, siue paria ducantur,
siue vtrumque in Dei honorem fiat, & in vtroque Deo gratia
liberatur, in neutro est quicquam, quod iure possit reprehendi.
Nam quod interponit Paulus, Vnusquisque in his animo suo
faciat, minimè certè interposuisset, si de obseruantis, & ri-
gidè Mosaicæ legis, ac non de priuatis legibus abstinendi, quas
hic quique fert, fuisset dicendum. Illæ enim semper Christiano
tempore interdixit sunt, propterque earum obseruantiam gra-
tiam à Paulo Petrus fuit inreptus. Nec verò ex eo sunt genere,
quod ad comprimendam carnis petulantiam valeat, sed quod
ad superstitionem animis afferendam. Qui enim adhibet illas,
et in epistola ad Galatas est scriptum, is a CHRISTI gratia, &
merito crucis deseritur, neque simul potest idem & operum, &
illam iustitiam exhibere, consideretque sibi ipsi, & in DEO spem
sua salutis ponere.

Nemo enim nostrum sibi ipsi viuit, & nemo sibi ipsi moritur.
Nos enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino
morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, Domini sumus.
Id hoc enim Christus & mortuus est, & surrexit, ac reuixit, ut
mortuorum, & uiuentium sit Dominus. Tu verò quid iudi-
cas fratrem tuum? Et tu quid aspernaris fratrem tuum? O-
mnis enim sistemur ad tribunal Christi. Scriptum est enim, vi-
uus ego dicit Dominus: Mibi curuabitur omne genu, & omnis
lingua confitebitur Deo. Itaque vnusquisque nostrum de seipso
rationem dabit Deo. Ne amplius igitur inter nos iudicemus.
Sed hoc iudicare potius, ne ponatur offendiculum fratri, vel scan-
dalum.

DETERRET semper Paulus à iudicando proximo, & ab eo
iudicio, quod sit in deteriorem partem. Nam bene sentire de al-
terio, commodeque opinari, atque in melius interpretando ac-
cipere omnia, non solum Christianæ est charitatis, sed commu-
nitatis etiam humanitatis officium, cuiusmodi quidem iudicia de
proximo facere rectè possumus. Capere autem ea, quæ sunt,
quæque dicuntur, in non bonam partem, & iudicium illis no-
tæ peruersæ existimationis adiungere, animi est non alienam
pauitatem coarguentis, sed suam potius indicantis. Quid ita ce-
nari si ad te nihil eiusmodi quicquam pertineat, de alieno facto
sententiam, in qua ferenda non dolore, & misericordia
Nnnn 5 com-

commoueris, quasi alterius damnum ægrè patiare. Nam id magis
 dem forsitan tolerabile sit, aut atcribendum etiam christianis. Sed
 tuam malvolentiam cura illa oblectas, perinde ac tibi accedat,
 quicquid bonæ de altero opinionis detrahitur. Hoc genus mulla
 candi de altero, inaleque sentiendi, cum de principio bonæ opi-
 stole grauius confutauit Paulus, cum nullo loco, cum ueritate
 omittit, quin infectetur. Nec Paulus tamen magis, quam ipse
 CHRIS TVS. Illam enim sinceritatem Christiani animi, dis-
 tamque simplicitatem, quæ pura semper, & integra nititur con-
 scientia, iste curiositatis & malvolentie suor tanquam fuligine
 quadam sic infuscat, ut non amplius queat Deus in illa, tanquam
 in domicilio mundo residere. Ad nostrum igitur neminem
 stat iudicium tale facere de eo, qui seruus CHRIS TI fidei
 est. Est enim is non nostra, sed aliena possessio, habetque à
 iudicetur, & cuius vel lucro stet, vel detrimento concidat. Quo-
 quam nequit Deus quidem vllum in se exiactura nostra detri-
 mentum accipere, sed ad amplificationem tamen gloriæ illius
 pertinet, plurimos esse, qui ei cum fide, & cum honore defertur,
 quorum salus, & vita lucrum est gloriæ Dei, damnumque con-
 trario eorum mors, atque interitus. Est enim propria hæc tem-
 ram, quatenus serui sunt, conditio, ut nemo eorum sibi ipse
 uat, aut moriatur, sed vtrumque agat Domino suo. Nec verò
 quisquam vlla pecunia empruzam sui Domini seruus fuit, quæ
 nos sumus serui Iesu CHRIS TI. Empti enim sumus pretio mag-
 gno, ut Apostolus inquit, & vitam, quam viuimus, potius debe-
 mus Deo. Etenim ipse CHRIS TVS ob hoc ipsum & mortuus
 est, & surrexit, ac reuixit, quo fieret Dominus mortuorum ac vi-
 uentium. Mortuorum porò hoc loco intelligendum est, eorum,
 qui in hac vita stantes, ac spirantes, Deo tamen summo ac spi-
 rabant, neque vivebant, quorum ipse CHRIS TVS mortuorum
 suscitator secum vnâ factus est. Nam & mortui ipse est, ut cum
 cum eo simul commorerentur, & reuixit, ut iidem illi in aera
 & incorruptam vitam restituerentur. Quod verò ad iudicandum
 hominum consilia, atque facta vel proba, vel secus pertinet, pe-
 mo sibi assumat hanc curam, sollicitudinemque iudicandi. Non
 deicit enim iudicium, cum sistendi sumus omnes in nouissimo
 die ante tribunal CHRIS TI, neque fideles tantum qui fideles
 & erimus, verum omnes profus. Sic enim Dominus per illam
 Viuo ego, inquit, quæ est intrisurandi formula vulgata apud
 Hebræos, ut cum aiebant, Viuit Dominus, quoniam iuratur,
 quod erat idem, ac si iuraret ille, & diceret, per D E V M viuo
 tem. Ita, viuo ego vsurpatur, cum per semetipsum iuratur. Deo.
 Sed quid ait Dominus in Elia? Viuo ego, quod mihi dicitur
 omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Reddet quoque

quique tunc nostrum suorum factorum rationem, quam nequaquam inter nos nunc quidem iudicemus. Illud pos agendum, & iudicandum est a quoque nostrum, ne creet offendiculum fratri suo, neque cum in duram suspensionem. Habere videmini, in quo vos alter alterum coarguatis. quidem illum, ut imbecillum, & diffidentem spernit. Ille ter, quod nimis cum fidere, longiusque progredi suspicatur. praeceperet vestrum unusquisque ansam, qua occasionem alteri dat sentiendi, tu qui confidis, de ista tua fiducia aliquid remittis non in opinione quidem, & fide, sed in opere, ne quod cunctis pallium & liberè vteris, id tam videre facere, quia ipse firmus, quam ut proximi tui infirmitas contemnatur. Tu autem munitio, qui alterius fiduciam condemas, plus statue in fide tua roboris, & virtutis esse ad consistendum, quam in cibis ad edendum, ut & tu quoque addifcas melius tibi in Domino, in spiritualibus operibus fidere. Sic enim agendo, & remittendoque ordo aliquid in accommodationem alterius, stabit, conturbabit domus Dei, ac edificatio, quae fidelium est societas, mutuae charitatis spiritu iuncta, & coagmentata. Et cum omnes quidem pertinet sic facere, tum multo magis ad roborem, hi sunt enim, qui se inclinare debent, ac summittere, ut talis sublevent, & secum deinde attollant, quando illi sua vi valere se non possunt.

Sic, & confusus sum in Domino Iesu, quod nihil commune est nisi reputanti aliquid commune esse, illi est commune. Si enim propter edulium frater tuus contristatur, non iam secundum charitatem ambulas, ne esu tuo illum interimas, pro quo CHRISTVS mortuus est. Ne accusetur igitur vestrum bonum. Non enim est regnum Dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in his servit CHRISTO, gratus Deo est, & probatus hominibus. Proinde ut, quae pacis sunt, sectemur, & quae sunt adificationis mutuae. Ne propter escam dissoluas opus Dei.

Haec est remotio scrupuli cuiusdam, & suspitionis, quam videtur ingenerare Paulus in animis eorum, quos ad humilitatem se debitorum fratrum opinioni hortabatur, cum monebat, & obsecraret, ut desisterent potius ab illo libero vii omnium liberum, quam fratrem imbecilliolem offensum illa libertate, ac culpam, & crimen male opinandi conjicerent. Nam & si illos oportet infirmiores est hortatus, ut ne facerent iudicium de alieno, quando quidem omnes servi CHRISTI essent, neque

alic-

alienum ab se, & ad Deum pertinens sibi usurpare non debet officium, tamen cum robustioribus hoc agere diligenter, quod eos intelligit dociles magis existere. Nam illi quidem imbecillitate imprudentia labebantur, usum esculentorum, non verum, sed ex animi, & ingenij sui imbecillitate metientes. Vix autem hos fortiores inducere ad sese demittendum, quando hoc sibi facilius est, quam illis infirmioribus nisi ad se egerint. Remouet ergo a verbis suis, & a monitionibus suspitionem per se, tē videatur illos ab usu promiscuo ciborum deterere, potius aliqua genera esculentorum immunda, & sordida sunt, quod in prima illa Ecclesia paulo ante ab Iudaismo egerent, deinde menter suspiciosum. Non enim se inquit ea de causa facere, nec se arbitrari quicquam esse inquinatum, sed ut feruente adificatio que est fractum pax inter se, & concordia spiritibus, eto consilata atque conspirans. Scio equidem, inquit, & scilicet habeo in CHRISTO IESU, qui has ciborum differentias creauit, quod nihil est commune ex se, id est, sua ut, immundum commune. Est autem commune vitato scripturae vocabulo, quod immundum, quod gentes communia omnia, sicut in selecta genera escarum, eduliorumque habebant, quorum obsequario non erat cum gentibus communis. Ita in Actis Petrus, demisso ē casio linteo, in quo cuncta animantium genera continebantur, iussus macrare vulgo, & velci. Minime, inquit, domine. Non enim quicquam commune, aut immundum ingeritur in os meum. Cui vox est reddita. Quod Deus mandauit, tu ne commune dixeris. Nihil igitur per se commune est. Vnde enim Deus omnia, quae fecerat, & erant valde bona, & in commune opinione sua cuique, si quis videlicet, quod commune, & immundum esse arbitratur, eo nihilominus veltur. Et sic enim sibi comparat inquinamentum, non ab eis quidem, sed ab opinione sua. Facit enim id, quod minime existimat esse factum, estque ipsemet suae conscientiae aduersarius. Ne ergo parum quae illos dehortatur ab illis sumendis cibis, qui de ciborum differentiis inijciunt scrupulum, facere id videatur ipsa ciborum differentia, tanquam communium, ac inquinantium, segete se quicquam existimare commune eorum, quae in eam accipiunt, nec reuera esse commune, nisi ei, qui reputet aliquid esse commune. Sed & si omnia recte edulia sumi possunt, non est tamen cibi, & epularum causa frater in tristitiam, & suspitionem conijciendus, qui in eo, quod spernitur, doleat necesse est, in quo potest alterum intruetur, siue delecta cibus omnibus vescentem suspicatur aliquid grauius, illamque libertatem edendi non ad habere, sed ad intemperantiam putat pertinere. Est ergo haec illi causa de suspicandi auferenda. Alioquin non secundum eorum sententiam

Porro hoc vult charitas, vt frater tibi tuus, quam cibum
 carere sit, quem si in animi hesitationem esu tuo inducis, absti-
 nentis ab edendo, neque enim perime, pro quo Christus mor-
 tuus est, hoc est, ne illi tribuito peccandi occasionem, qui a per-
 uisus vt exegeretur, Christus pro eo mortuus est. Et simul hic
 monetur, quantum fratris causa nos velle debeamus, cui ipse et
 Christus vita, & sanguinis sui putauerit se debitorem. Ac
 tamen quidem est nullum adhibere delectum ad cibos, sed hoc
 tamen ex altera parte noxium esse non debet, vt ob sit fratri. Plus
 enim mali est charitate violanda, quam boni in eo, si illud cibo-
 rum discrimen sustuleris. Neque enim regnum Dei esca, aut po-
 tect, inquit, quae magna per se non sunt neque habent vim in
 carne, & religione admodum animaduertendam, sed regnum
 dei iustitia, paxque est, & gaudium spirituale. Id enim est in Spi-
 ritu sancto ne hoc gaudium, quod regnum Dei est, villo pacto ad
 carnes, & ad carnem referatur. Nam qui in his, inquit, seruit
 carnali, ille & Deo acceptus est, & hominibus probatus. Qua-
 propter cedant minora maioribus, si occasio ferat, vt simul stare
 non possint. bonum est ciborum tollere differentias, nec habere
 tantum occupatum in discernendo, bonum auitum, habemus
 tamen potiora in quibus melius, & sanctius curam animi ponat.
 Sed si frater tuus ex tua ista libertate offenditur, melius
 tibi est prospicere, & consulere fratri ac charitatem retinere
 licentiam. Namque distinctio illa ciborum, atque aded etiam
 coactio parum admodum pertinet ad regnum Dei. Pax au-
 tem, & charitas ipsum est Dei regnum. Abstine ergo & tu, ne tua
 distinctio, ciborumque coactio sanctum hoc charitatis vin-
 dictum interrumpat, ne pacem violet, neque illam humanitatem,
 quam debemus fratri, quae quidem germana, & propria iustitia
 est ac bonitatis summi Dei imitatio, inficiat, ac turbet. Ex quo
 spirituale gaudium illud corrumpatur, quod non ex cibo nasci-
 tur, sed ex concordia inter fratres, & ex charitate, quod quidem
 gaudium ex Spiritu sancto regnum etiam Dei a CHRISTO est
 appellatum, cum dixit, Regnum Dei intra vos est in hoc gaudio,
 in hac bonitate, & pace, qui Christo seruiunt, illi & Deo proba-
 bantur, & hominibus. Quapropter quae pacis sunt, praecipue se-
 detur, retineamusque adificationem mutuam, qua inuicem
 nos adiuuamus, vt alter alteri vicissim demus causam laetandi de
 nobis, beneque suspicandi, quam adificationem concordia, &
 abstinentionis exemplis mutuis iustitiae, humanitatisque consti-
 tutum, proprium Dei opus, minimè debet quicquam escarum
 causa dissoluere.

*Omnia quidem pura, sed malum homini est, qui per offen-
 sionem*

fronem vescitur. Bonum est non esse carnes, neq; bibere vinum, neq; in quo frater tuus offenditur, aut perturbatur, aut incedit. Tu fiduciam habes per teipsum. Habe in conspectu Dei. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo, quod prohi. Quaretem ambigit, si comedat, condemnatus est, quia non ex fide. Quare autem, quod non ex fide, peccatum est.

Quæ per se munda sunt, inquit, quæ quidem sunt communi facta, & creata à summo Deo, sunt immunda tamen si gurgulio & excitent in fratris animo scrupulum, & offensivum. Nam quod ex se bonum alioquin est, illo modo fit malum, sicut et frater perturbatur. Itaque idem ipse ad Corinthios scribens, inquit, Si esca perturbat fratrem meum, non edam illo tempore carnes, ne perturbem fratrem. Quare etiam è contrario, quod per se est malum abominari, & evitare esulentorum genera quadam videlicet propter ipsa, tanquam ea sua peccata, & insita labe immunda sint, efficiunt bonum, si propter eam causam vitentur, ut inde oriatur edificatio fratris. Ac quod de illis legem inquinamentis, quæ sunt certis generibus edulcorum attributa, nequaquam loquitur Paulus, satis ex eo perspicuum est, quod etiam vino differit bonum abstinere, a quo frater abstinere debet, rarus est, ut luxuriam fomentum subijci. Quare non Pauli rora est, ut offendat, & doceat in rebus quidem ipsas, quantum ad discrimen, aut æqualitatem ciborum attinet, bonum malum accidere, si aut per superstitionem discernantur, arrecta, & lebera animi fiducia exæquentur, sed hoc bonum, malum est, quod in æquando, aut discernendo est, non tanti tamen momenti ipsum esse, ut cum maiore bono, malum collatum non immutet naturam suam, atq; in naturam illius maioris transeat, vel perfitio discernendi & deligendi, etiam si non bona sit, quæ inanis, & cura inutili occupata, si tamen fratris concurrens pacificationem, veluti bona adsciscenda sit, contraq; ex quo bona ex sese, si sedatur ex ea, & turberet animus fratris pro mala habenda sit, & rejicienda. Siquidem paci, & charitati, commoq; prius proximi, quam esca, & vino consulere obligati sumus, in quo fit, ut quod non bonum ex sese est, abstinere videlicet, & atque carnibus, efficiatur bonum, si in eo fratris saluti, & tranquillitati animi consulatur. Et si enim tu, qui eam ipsam non abstinens, rectè confidis, & persuasus es, nihil in carnis, & viniq; usu vitij, labisq; inesse, istam tamen rationem habere, cum habe, & adversus Deum. Actionem verò eius rei viliam habere, qua tuus frater offenditur, abstinere, & desine. Ac beatus quidem ille est, qui expertus in semetipso, & viliam edulcorum

sibi genus cibi officere, neque ad luxuriam, neque ad diltra-
 tionem animi à summo Deo, neque ad fratris damnum, aut of-
 fensionem in eo, quod probat, esseque rectum existimat, sine
 conscientie scrupulo villo versatur. Qui verò conscientis sibi ipse
 si defulentis quibuslibet liberè vescatur, aliquod sibi vnum ho-
 mocommodorum euenturum esse, si comedit is nihilomi-
 nus, & vescitur, incidit in crimen, atque ea re incidit, quod non
 esse comedit, hoc est, non ex fiducia interiore, non ex libera
 conscientia, quæ cum reclamet, admonetque periculum esse
 abstineatur, in non abstinendo commissum iam peccatum
 quicquid enim contra iudicium conscientie committitur,
 criminis, & vitij parte id numeratur, peccatumque iudicatur.
 Ergo iudicat quis non se posse absq; proximi offensione car-
 nis, & vino vii, & tamen vititur, quod non per se malum est,
 efficiatur malum, quia suæ conscientie iudicio ille condemna-
 tur. Etenim illa intima cordis approbatio, atque consensio in-
 ambus spectanda est, quæ si non reclamet solum, ac dissen-
 sit, verum hæreat modò, & titubet, quod non de illius senten-
 tiæ, & sensatione factum sit, vim nanciscitur criminis, vt non ne-
 cessarium antiquo proverbio vsurparum sit, non esse facien-
 tum, quod dubites. Sanctè quoque & rectè Iob, Nunquam me
 mea cor meum adhuc reprehendit, inquit, tanquam omnis
 cogitatio, animaduersioque peccati ab illo intestino mentis
 iudicem tunc oculo sit ducenda, qui cum solus suam intuea-
 tur, quod tenditur, solus habet etiam veri, falsique, nec non recti,
 vitijque iudicium.

*Debemus autem nos fortes imbecillitati impotentium sub-
 iacere, & non placere nobis ipsis. Quilibet enim nostrum proxi-
 mo placeat in bonum ad adificationem. Etenim Christus non
 sibi placuit, sed sicut scriptum est, Opprobria opprobriorum
 meo inciderunt in me. Quacunque enim antea scripta sunt, in
 scriptam doctrinam sunt scripta, vt per patientiam, & consolati-
 onem scripturarum spem habeamus.*

Hæc est charitas vera, atque plena, vt suam mittamus nos
 ad utilitatem fratris, quo illum paulatim parem nobis in virtute,
 & recte firmitate faciamus, Tu potis es vino abstinere, habes
 etiam fratrem, qui te vult quidem, sed nequit imitari, ideoq; in
 periculum vitæ se demittit, aut stomacho languente a pietatis
 operibus abducitur. Declina, & subueni fratri tuo, vino q;
 vitare, vt illum ab illa opinione dimoueas. Aut è contrario
 vitum non obest, obest autè fratri tuo, atq; ille putans luxuriam
 esse in vino, quod & Paulus alibi admonuit, suadens ne inebrie-
 mur

mur vino, quod in eo est luxuria, ipse abstinere sibi cauens, re-
 rō, qui non abstineas, miratur, & tacita sua suspitione de re malè
 iudicat, demitte te ad fratris opinionem, vt ne causam illi prece
 suspicandi afferas. Denique piorum est, & prudentum, & conser-
 uatione bona, consilioque charitatem sectantium, non sua tan-
 tum niti sententia nec suo ipsorum solum iudicio vtueret, sed se
 commodare sese, atque infectere ad aliorum quoque senten-
 tiam, & iudicium, siquidem illa inflexio, ad bonum illius, quo-
 rum voluntati te dedas, & ad illos in fide & charitate, omnia
 que Christiana virtutis operibus construendos intenta, vt magis
 est. Atque ex hoc illi meliores, & fortiores futuri sunt, postquam
 tecum vnā ad sublimiorem gradū virtutis ascenderit, vt cum eos
 quasi manu traxeris in locum stabilem, atque tutum, ipsa quæ
 dem nihil de firmitate tua constantiaque perdidit, proinde
 autem tuo pacatoris animi, & conscientie sedantis fuerit au-
 thor. Faciendum igitur nobis semper est, vt vix a nostris actiones,
 & consilia ad vtilitatem, ac salutem proximi dirigamus, nec tam
 studeamus nobis ipsis, quam fratribus satisficere. Atque vt om-
 nia Paulus sua consilia inde maximè comprobet, vnde omnia
 veritas, & sapientia lumen omne est exortum, Christum exem-
 plo inducit, quem hoc modo operatum nos imitari cuncti de-
 beamus. Ille enim cum haberet, quare sibi meritis, in tantumque
 placeret, quod Dei filius cum esset, pari cum patre gloria, po-
 tentiaque fruebatur, demisit tamen sese, & tradidit in conditio-
 nem longè inferiorem, factusque homo est, vt eos, qui humanæ
 erant conditionis, posset ad suam gloriam, regnumque perducere,
 descenditque ex alto, vt nos deinde attolleret ad altum. Et
 sanè vltimum admodum Paulo est, cum suaderet aliquod, aut
 dissuadere vult, exemplum ducere a Christo. Ad miseret illam
 vbi nos hortatur, Agnoscite, inquit, gratiam Domini, qui est
 cum esset, pauper propter nos est effectus. Erantius, cum ad mo-
 riuam charitatem hortatur, sicut Christus nos dilexit ait, Tuo-
 rantiam quoque contumeliarum, & infectationum, crucis, &
 ignominia Domini nostri saepe confirmat. Hoc quidem in loco
 testimonium Psalms adducit, in quo Dauid cecinit ex peccatis
 Christi, Opprobria opprobantium tibi ceciderunt in me. Quo-
 bus in verbis duplex Christi humilitas cernitur. Et quod cum es-
 set Deus, cui nulla ex hominibus digna potest redari gloria, factus
 est is, qui probris esset, despiciationibusque subiectus, hoc ho-
 minum causa. Et quod patris quoque sui omnipotentis et eter-
 num subit, cum submisit sese Iudeorum insolentia, & prauitate,
 qua sibi patrem Deum & in iustitudine a principio, vt patrem
 gressi ex Aegypto, & postea terra iam parua, atque possessa diuisis
 saepe mandatis obrectantes, falsosque nos eos in contem-
 tuum

verum veri Dei adfiscientes, omnibus modis exasperare conati
 sunt. Namque omnia illa gentis praepostera conuitia, & ex-
 tributa, quibus aduersus Deum vbi saepe fuerant, in Chri-
 sto sunt collata. Scripta potro haec, quorum vetus, & constans
 per seculis auctoritas, in Christo Iesu postea & in eius vita,
 & actibus, factisque declarata est: propter hanc causam iam diu
 scripta sunt, vt nos illis edocti, & confirmati in patientia & spe
 vestram traducamus. Nam idcirco Prophetae praedixerunt,
 postea euentus rerum, illorum praedictiones cum probasset,
 & constans, & perpetuum consilium Dei duobus preclaris te-
 stimonijs cognosceremus, quorum alterum futura nobis indi-
 catur, alterum iam facta, quae praenunciabantur, ostenderet,
 neque ex utroque solatium ingens in hisce mundi agitationibus
 caperetur, & pateremur fortiter aduersa, & speraremus felicia. Feli-
 citas eiusmodi, in quibus non dolor, non mortis timor, non
 incerti casus rerum humanarum partem aut locum vllum habe-
 re, sed quae futura essent summa, & immortalia, qualia apud
 Deum in altera illa vita tantum consequi licitum est. Et fa-
 ctum alio loco dictum est, spes & patientia ita se inuicem ful-
 cent, vt altera alteram & augeat, & sustineat. **Quantum enim du-
 ra & difficiliora propter Deum patimur, hoc meliore in spe
 sumus, & quo speramus alacrius, hoc sumus in perferendis rebus
 certius magis fortes.**

*Deus autem patientiae, & consolationis det vobis idem sapere
 & vobis mutuo secundum Christum Iesum, vt vnanimiter in v-
 tre glorificetis Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi.
 Vos suscipite inuicem vos, sicut & Christus suscepit nos in glo-
 riam Dei. Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse cir-
 cumcisionis pro veritate Dei, ad confirmandum promissiones
 veterum. Gentes autem vt pro misericordia glorificarent Deum,
 non scriptum est. Propter hoc confitebor tibi in gentibus, & no-
 mine tuo psallam. Et rursus dicit, Letamini gentes cum populo
 tuo. Et rursus, Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate
 eius omnes populi. Et item Esaias inquit, Erit radix Iesse & ere-
 ditur ad imperandum gentibus, in eo gentes sperabunt.*

SCRIPTA sunt omnia, inquit, ad doctrinam nostram, vt per
 patientiam, & consolationem scripturarum spem habeamus. Ve-
 rum hanc patientiam, & consolationem plenam habere, vt pos-
 sitas, tribuat nobis Deus, vt simus inter nos concordēs, eadem-
 que sentiamus, quod idem saepe ad Corinthios scribens illos ad-
 mouet, Id ipsum dicatis omnes, inquiens. Et alio loco, Idem
 senti-

○○○○ senti-

sentite, pacem habere. Quem tamen unanimes concorde consensum secundum CHRISTUM IESUM esse vult. Est enim consensus earundem voluntatum etiam mundanae inter homines amicitiae praecipuum. Sed nos divinae querimus, et ad unum Deum omnipotentem omnia referimus. In cuius honorem, & venerationem, & gloriam consensus proprium est celestis, perfectaeque amicitiae. Consentire autem per IESUM CHRISTUM in Christo IESU, inquit ea fide, quae à Christo nobis praecipitur. Et est ad eum finem dictum, ut & Iudaei, & gentes in eum consentiant, quando inter se alioquin sint dissidentes. Nam legem attendas, illa vni soli Iudaeorum nationi, non ceteris gentibus lata est, siue Dei cultum, in eo gentes longe aberant. Quod si dicatur ad legem licitum fuisse accedere etiam gentibus, Profelytosque ex eo numero fuisse, qui se ex alienis tribus, & gentibus legi Moisaicae servandae addixissent, idcirco ad illam faciebant, ut esset populo Israelitico illa superbia, qua in construendo templo solos se liberos, familia autem operis per huncmodi profelytos fieri debere omnia commemorabant. Non est idoneum profecto vinculum communis concordiae superbia, cui quidem superbia lex causam praebat. Vera est, & sola vinculum exaequatio Christus IESUS, apud quem non est diuisio, nec praepar: Dominus, vel seruus, homo, aut scemina, sed omnes in honore pari, & gratia sunt locati. Fidei enim mysterium humilitas tota est, atque ubi de humanis agitur necessitatibus, magis pro alio, quam pro seipso sollicitudo, si aeternae salutaris curae dicantur, pacem certe de aliis, ac de semetipso cura ac diligentia. Quae generat duntaxat, vitaeque instruit fides ergo Deum, & charitas perficitur inest. Est enim ipsa charitas alteri velle, ac studere illud aliam, quod sibi, neque sua quaeque causa scilicet laborare, sed omnia ut eodem aequo labore fratri consulatur, quod alteri fieri, quam in Christo non potest. Qui vero inimicem se sic foveant, & amittuntur, qui in se hoc pacto diligunt, ut in Deo omnes eandemque sentiant, hi Dei ministri veri sunt, & unanimes eandemque ore glorificant Deum. Ab uno enim spirant, & unanimes eandem voluntate ad praedicandam Deo gloriam, gratiamque adducuntur. Atque, ut dico, hoc in solo Christo factus est fieri. Non enim iniuria Christus ad patrem operum deo discipulis suis, & praesidium deprecans, in hoc cognoscitur omnes, inquit, quod tu me misisti, si fuerint unum. Ac nemo eandem potest, nisi à Deo missus, vel potius ipse Deus, hanc conspirantem in cordibus hominum mutuum inter ipsos voluntatem creare, in unumque sic consistere, ut nemo alius alio patre omnino antecellere velit, sed omnes studeant esse patres, vel etiam qui praestantiores virtute, prudentiaque sunt, antecellentes illis

1316 IAC. SADOL. COMMENT. LIB. III.
spirans, contentiensq; procedat Dei laudatio, quoniam delectio
charitatis inter nos iucundissimaq; concordia, & omnium bo-
norum nostrorum vnus author nobis Deus est, ad eum in omni
orandum, ac precandum Deum conuertitur Paulus.

*Deus autem spei impleat vos omni letitia, & pace in con-
do, vt abundetis in spe, in potentia Spiritus sancti.*

DEVS spei, inquit, in quo spes nostras firmamus, qui hinc est
noster, & extremum bonorum omnium, vel vnicum ipse bonum
potius, quo aspiramus atque contendimus, quicq; nobis erit
author missione CHRISTI Iesu filij sui, vt in eo in locum
spes nostras, impleat vos omni letitia, & pace, hoc est, quod
dixit supra, Deus consolationis. Et vetè letitiam, pacemq; in
vita, nisi spei huius in Deum munere habere non possimus. Nam
nec læti esse illo sancto, spiritualiq; gaudio sine spe possumus
futurorum bonorum, neque habere stabilem pacem, si nos a
mundi huius bonis spem nostram dimoueamus, & in celum tra-
tam transferamus. Quapropter ista in Deo spes omnis nobis est
letitia, pacisq; firmamentum. Porro autem spes ab ipse habet
nequit. Deus ergo spei impleat vos omni letitia, & pace in con-
dendo, vt tanto magis abundet in vobis spes, quò firmiore dicit
fuerit nixa. Quorum vtumque in vobis sit à Spiritu sancto. Est
enim hæc quasi functio propria Spiritus sancti influendi in mentem
fidem, spem, amorem. In quo quidem amore præcipue est leti-
tia, atque his tribus tota Christianæ religionis tractatio conti-
netur. Pater enim filium misit, vt doceremur ab eo, cuius præ
voce è cælo edita, vt audiremus, hortatus est. Filius secundu ad
nos, verboque, & exemplo nos erudit. Vim autè doctrine, & ro-
nitionis Spiritus sanctus ad cor nostrum, & ad iustitiam animi
sensus influendo accommodat, iccircoque est dictum. Qui pro-
cauerint in Spiritum sanctum, hoc est, qui eum exultant, qui
intimos animi sensus ei non patefecerint, veniam illos non re-
peturos. Et reuera parum prodest crucis, & mortis Domini
Iesu Christi audisse mysterium, cuiusque fidem, & vnam
professum fuisse, si intro ad animum non allabatur via de po-
tentia Spiritus sancti, quæ molliat corda nostra, illaque Deo
prompta; parataq; exhibeat, vt ea cum præceptis Dei huius, im-
itæq; imitatione formari, tu diuino amore incendi facile possint.

*Persuasus sum porrò, fratres mei, & ipse ego de vobis, quod
& ipsi pleni estis bonitatis, referri omni cognitione, vultu, et
aliis precipere. Audacius autem scripsi vobis fratres in aliqua
parte, vt commonescians vos propter gratiam datam mihi à
Deo, vt sim minister Iesu Christi erga gentes, sacrum per-*

*Euangelij Dei, ut sit oblatio gentium bene accepta-
ta, sanctificata in Spiritu sancto.*

PRVDENS Paulus & humilis, cum & doctoris officium, & preceptoris curam, diligentiamque praestitisset, partimque doctus fidei CHRISTI mysteria, nimirum ex diuinis hausta illo consilio, partim etiam quae ad mores pertinent, & ad communi- pacem, concordiamque sunt idonea, admonuisset, fecissetque utrumque; ob eam rem, quod egebant illi utroque, declinans erat offensioem, excusat audaciam suam, quasi non ignorans eandem & doctos illos quoque, & probos eximie esse, sed ut im- petret munus à Deo sibi commissum, iccirco pro parte sua illos admonuisset. Porro suum esse munus datum sibi à Deo per gratiam, non ob meritum, ut foret ipse minister IESU Christi, erga gentes, delectus qui illud Dei Euangelium, quod à Christo IESU è caelo deportatum, & hominibus communicatum fuisset, disseminaret vbique & spargeret, veluti sacerdos sacram cura- re gerens, & diuinam rem inter homines tractans, ut quae ex gentibus Deo futura esset oblatio, illa eidem Deo grata, optabileque existeret, tanquam sanctificata, non in sanguine neque in aspersione cineris, aut aquae, sed in Spiritu sancto, quae quidem propria est, & peculiaris in fide CHRISTI mundatio. Atque ut consilium Dei de se ostendat, tanquam diploma officij, & mu- nus sui breuiter narrare ingreditur, quam late CHRISTI Eu- angelium praedicauerit.

Habeo igitur gloriationem in Christo Iesu in his, quae ad Deum pertinent. Non enim audebo loqui quicquam eorum, quae non operatus sit Christus per me ad credulitatem gentium, ser- mone & opere in potentia signorum, & miraculorum, in poten- tia Spiritus Dei, ut ab Hierusalem, & circum illam regionibus, usque ad Illyrium refererem Euangelium Christi, sic conten- dens euangelizare, non vbi nominatus erat Christus, ne in alie- nam fundamentum ponerem adificium, sed quemadmodum scriptum est, Quibus non nunciatum fuit, de eo videntur, Et qui non audierunt, intelligent. Ideoque interruptus fui saepe, quod minus venirem ad vos. Nunc autem non amplius locum ha- bens in regionibus his, desiderium verò habens veniendi ad vos à multis iam annis, cum iter faciam in Hispaniam, accedam ad vos. Spero enim prateriens videre vos, & quod prosequimini me eun- tem illuc, cum vobis prius aliqua ex parte fuero saturatus. Nunc autem proficiscor in Hierusalem, ministrans sanctis. Placuit e-

O O O O 3 nim

nam Macedonia, & Achaia communionem quandam habent
pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalcm. Placuit igitur, ut illi
illis debitores sunt, Et enim si spiritualibus illorum communi-
ca sunt gentes, debent haec in carnalibus suppeditare. Illi
igitur ubi per fecero, & consignauero illi fructum bonae doc-
trinae per vos in Hispaniam. Scio autem, quid venis ad vos, in
complemento benedictionis Euangelij Christi venturam.

Hæc dicit suis factis prædicatio, quoniam videtur præ se ferre
quandam gloriam. Idcirco Paulus quicquid gloriæ est ad illam
eorum conuertit, nihil sibi, neque virtuti suæ, sed omnia Deo, Chri-
stoque tribuens, a quibus ipse minister adhibitus fuerat. Gloriatur
quod, mea in CHRISTO Iesu est, & de eius rebus demeritum que
pertinent ad Deum. Nihil enim meum proloquor, sed quæ per
me operatus est CHRISTVS, ex quibus fides, & credulitas gen-
tium, sermone, & opere, meo quidem ut ministrantis, sed Deo
operantis, in potestate signorum, & miraculorum, & in virtute
Spiritus sancti excitata est. Et sanè ista opera eiusmodi sunt, per
quæ sibi virtus illa non queat adsciscere. Diuina enim plura sunt,
& potentiam indicant immensam, omniaque valentem, quæ
per Paulum à Deo ad hominum salutem gentibus administrata,
& tradita. Quibus ego Deo fretus, inquit, ab Hierusalcm in
regiones vsque ad Illyrium in fessum Euangelium Christi, ad
ubi contendens prædicare, ubi iam nominatus fuisset Christus, ac
super alienum adificatum fundamentum, sed apud eos populos
& nationes, de quibus scripsit Esaias, Quibus non inuenerunt
fuit de ipso, hi videbunt. Et qui non audiuerunt, intelligant. Quod
ab illo Propheta prædictum est futurum, quoniam nec gentes
per Christum celebrandus esset Deus, ideoque, inquit Paulus,
hoc euangelizandi negotio sæpius recordatus sum, quod minus
cum cuperem proficisci possem ad vos. Et respondet Eusebius
la conclusio processit etiam sententiam, quatenus & ex illa
quandam affert libertatis suæ in docendo, monendoque, & ob-
dicerim eos visendi præ se fert. Sed nunc, inquit, cum non amplius
locum habeam in his regionibus, cum quod per me fuerit haec
dem, effectum sit, itaque hoc negotio sum vacuus, obsequar de-
betis approperiam multorum meorum, ut veniam ad vos, cum
iter in Hispaniam faciam. Quid est autem, Locum non habet
Num omnes ad inde iam conuersi in tantis terrarum partibus,
salutaribus documentis plene erant instructi. Neque quæ sententia
sed quos per Paulum Deus voluit conuertere, hi conuersi iam, au-
ruditi in fidei doctrina fuerant: Sic & Dominus Paulo Corinthi
animum sibi esse in illa ciuitate populum dixit. Sed quodammodo

nam profecturus, & quasi corollarium itineris sui diversio-
 nis ad urbem Romam facturus eos se iniurum pollicetur,
 nec illis futurum erat hoc molestum tanquam exigui amoris
 signum esset: Erat fortasse, verum id veretur Paulus, ne gravius
 viderent, si ad eos ipse tanquam magister, & censor videatur ac-
 cedere. Hinc ergo suspitioni, quæ est acrior, medetur, quod eum
 inquam hospitem pergentem in alias terras, non ut assiduū do-
 mum essent accepturi. Et tamen illa amoris verba affert, se tunc
 iter in Hispaniam egressurum ipsis etiam profecturi-
 bus, eorum vultu, & familiaritate, quando omnino non pote-
 rat, quo est significatio vehemens cum amoris sui, & desiderij,
 illorum virtutis, atq; humanitatis, aliqua tamen ex parte
 ipse saturatus. Nunc autem, inquit, proficiscor Hierusa-
 lem subsidium pauperibus sanctis, qui sunt illic, à Macedonibus,
 Achaïis, defersens, quod subsidium communionem vocat ipse,
 ut communiter munus sanctis collatum, siue ut denotetur
 ista quadam permutatio inter utrosq; facta, cum isti suppedi-
 cant carnalia, & suppeditati sint spiritualibus, quod & ipse pauld
 ubi quasi interpretatur, iustum, & debitum esse demonstrans, ut
 tributus fiat, quando ipsi adiuti in spiritualibus vicissim debent
 carnalibus suppetias sanctis ferre. Hanc communionem cum
 fac tolero, & consignauero sanctis, inquit, tum decedam per
 iter in Hispaniam, quod deinde & fecit, ad urbem uti accederet,
 tam accederet tamen, quam traheretur: Vincit enim Hie-
 rosolymam, & ad Cesarem, ad quem prouocauerat reiectus, Romam
 custodiâ perductus est, in qua per biennium ex Actis Lucæ
 mansit, neq; de eius potest in Hispaniam profectio, sed de mor-
 tu, & martyrio in eadem urbe plurimorum literis, & vetustatis me-
 moria est traditū. Scio enim, inquit, cum accessero ad vos, quod
 in complemento benedictionis Euangelij CHRISTI accedam,
 expectet: si quid deerit, si quid erit faciendum, aut intelligendum
 amplius, noster congressus, & aliquot dierum consuetudo, ad
 vram unicationem sermonis, & consiliorum explebit id, ac perficiet,
 vel fortasse melius, quod eos offenderit iracundatos benedictio-
 ne ea, quæ per Euangelium CHRISTI hominibus allata est:
 quæ quidem est in fide posita, & in virtutibus illis, quæ veram fi-
 dem sequuntur, ut non sit operæ pretium futurū diuitiis apud eos
 sperari orari, quæ quasi quedam sit facti sui defensio, & ratio con-
 silij iniiti, quod eos in transitu, & non data opera sit iniururus.

*Obsecro autem vos fratres per Dominum nostrum Iesum
 Christum, & per dilectionem spiritus, ut collaborate mecum
 in depressionibus pro me, ad Deum, quo liberer à non credenti-
 bus in Iudæa, & vi ministratio hæc mea in Hierusalem gratia sit
 sanctis.*

sanctis, vt in gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, & requiescam vobiscum. Deus autem pacis cum omnibus vobis, Amen.

R V R S V S elenat severitatem superiorum monitionum, & preceptorum, tanquam non ea scripserit indigentibus, sed vt officij sui munus impleret. Itaq; & modo exculavit audacia, & amara optimam suam de illis indicat opinionem, quando eorum ad Dei orationibus se iuvari cupit. Per dilectionem autem spiritus sui, quia cum ex vultu & facie Paulum nondum nosset, spiritu enim amabant, non sensu, quasi dicat, per amorem illum quo me cognovimus, & non visum, mentibus tamen vestris amatis. Postea rotem supplicari per eos Deo, vt ipse ab infidelibus Iudeis liberetur, quorum intelligebat acerbas, & implacabiles contra eum sententias, atq; vitam flagrare inimicitias, cum illi odio incerpulsi Paulum insequerentur. Quos illorum impetus, & quas acerbitate videntis iniquissimam iramq; & inimicitiam nulla lege moderatus, quibus in Paulum postea grassati, atq; incitati sunt, qui nosse vult, ex Apostolorum discat actis, non ab re quidem, nec maius metu ab illis Paulum se liberari optat, cunctorumq; sibi iudicio apud Deum aduocat preces, itemq; ab eodem Deo, & per se, & per alios obsecrando postulat, vt sedulitatem suam, & studium, quod ipse fert sanctis, illi, quibus id defertur, a quo, bonisq; consulant, gratumq; sibi habeant Pauli ministerium. Et tam opere confecto letum se reuersurum ad eos, qui sunt Romae, precatur, si Deo volente fuerit datum, vt cum illis conuocatus, non solum reficiendo ex labore itineris corpore, sed magis magis mente spiritualibus epulis, & gaudio fratrum pacis, caritatisq; recreanda. Atque vt mos ei est, post obtestationes, & monita, vt Deum semper aduocet, propitiumq; precetur, illis, quos est obtestatus, Deus pacis, inquit, sit cum omnibus vobis, Amen.

Commendo autem vobis Phoben sororem nostram, qua est ministra Ecclesiae in Cenchreis, vt eam excipiat in Damasco, sicut decet sanctos, & adsit ei in quocunque vobis egerit negotio, nam & ipsa assuit multis, ac mihi ipsi. Salutate Priscam, & Aquilam, cooperarios meos in Christo Iesu, qui pro vita mea struxerunt iugulum supposuerunt. Quibus non ego solum gratias habeo, sed & omnes Ecclesiae gentium. Et quae domi est apud Iudaeam congregationem. Salutate Epenetum dilectum meum, qui est promissa Achaiae in Christo. Salutate Mariam, quae multum laboravit vobiscum. Salutate Andronicum, & Iuniam, cognatos meos, & captiuos meos, qui sunt insignes in Apostolorum, qui & antea

in Christo. Salutate Ampliam dilectum meum in Do-
 mino. Salutate Urbanum cooperarium nostrum in Christo.
 Salutate Stachin dilectum meum. Salutate Apellem probatum in
 Christo. Salutate eos, qui sunt ex Arisobuli familia. Salutate
 Theonem cognatum meum. Salutate eos, qui sunt ex Nar-
 chis familia in Domino. Salutate Triphenam, & Tripfosam,
 qui laborant in Domino. Salutate Perfiden dilectam, que mul-
 tum matremq; ipsius, & meam. Salutate Asyncritum, Phlegon-
 tem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum his sunt fra-
 tres. Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & sororem eius
 Olympam, & qui cum his sunt omnes sanctos. Salutate in-
 vitem vos in osculo sancto. Salutant vos Ecclesie Christi.

Hec saluatio nominatim multis missa cum humanitatem o-
 sculante Pauli, virtutemque illorum, quibus salus missa est, tum
 vero nobis lumen præfert, vt intelligamus, quo pacto Christi no-
 men fuerat Romam allatum. Multi enim ex hoc numero Iudæi
 sunt, quos in illo furore persecutionis, quo Iudæi Christi discipu-
 los ex Iudæa expulerunt, nouæque fidei surgenti, & crebrescenti
 exterminatione interitum & obliuionem posse afferri rati,
 illam per orbem magis terrarum disseminauerunt feceruntque i-
 nquirare suæ iniuriæ claram inter gentes, ac illustrem, vrbs Ro-
 ma ad se venientes excepit, illorumque vocibus erudiri cæpta,
 popularim nomen Domini Iesu Christi didicit non aspernari. At-
 que hi quidem primo cum suæ gentis hominibus colloqui, quo-
 mos semper erat in vrbe magna copia quibusdam eorum persua-
 derunt, vt ad fidem Christi se conferrent. Deinde etiam inter na-
 tiones tales, aliarumque nationum homines sanctum Christi Iesu
 nomen vulgari, & adorari est cæptum. Cumque conuentus eun-
 ctorum gregatim fierent, coirentque in vnum Iudæi cum gentibus,
 leuitibus a principis exortæ erant discordiæ, quod Iudæi præfer-
 tim recens conuersi, legis nomen, & auctoritatem relinquere nõ
 poterant, gentes vero eum se faciles Christo, docilesque præbe-
 rent, legi obligari, & se addicere recusabant. Ita paulatim cre-
 scente dissensione, animi illorum inter se murus exasperabantur,
 nec tantum poterant habere auctoritatis Priscilla, & Aquila, An-
 dronicus, & Iunius, cæteri que ex Iudæa noui hospites, & aduenæ,
 vt comprimere penitus, & sedare valeret lites, contentiones que
 inter fratres commotas. Proinde alium quoque fructum illis af-
 fert ista saluatio, quod Apostoli testimonio, quod graue & san-
 ctum apud omnes habebatur, propter sapientiam quidem etiam

O o o o s & cc.

per preposteram, peruersamque doctrinam lites, & seditiones inter ipsos disseminant.

Adhortor autem vos fratres animaduerrere eos, qui dissidia in se ipsos praeferunt, quam vos didicisti faciunt, & inuicem ab eis. Hi enim tales Domino Iesu Christo non seruiunt, sed sibi ventri, & per bonum, benedictumque sermonem iniquant corda minime malorum. Nam obedientia vestra in manus peruenit. Gaudeo igitur de eo quod in vobis est. Volo autem vos sapientes quidem esse in bonum, simplices vero in malum. Deus autem pacis conteret Satanam, sub pedibus vestris eius. Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum sit.

Solent enim qui sunt fraudulentiores, & vasti prae texere homines, probosque sermones prauitati suae, ut cum auctoritatem sibi adueniunt, comparauerint, tum deum effundant venenum suae impietatis, sibi, ut commoda comparent, non illis consultant, quorum se profitentur doctores, ac magistros. Atque hi hoc se facilius agere posse confidunt, cum sunt, & versantur inter simplices, hoc est inter eos, qui audiunt quidem libenter omnia, quae audentem, & pietatem existimant pertinere, animum autem eorum, non docent, & consilij exitum haud ita perspiciunt, sed quo ipsi animo simplici, rectoque sunt, eodem doctores suos esse praeditos artemque, suntque ad auscultandum, & ad parendum imprimis faciunt. Quales nimirum isti erant, quibus Paulus annunciat obedientiam, & humilitatis ab omnibus gentibus dari testimonium. Igitur cum eos, & sancta monitione corrigit, ut hanc quidem bonitatem, puritatem adhibeant ad ea, quae mala sunt, quasi totius generis eius, quod in fraude, & malitia, & nimio amore suimet consistit, expertes penitus, rudesque sint, ad discernendum autem, & ad eligendum, quae sunt bona, prudentiam sibi, & calliditatem retineant, ut sciant se segregare mala, & deuitare. Qui autem potuerunt, dixerit aliquis, si ipsi malorum artium ignari omnino fuerint, illa in aliis vicia ad declinandum pernoscere? Quia inquam, quod bonum est, cum tenuerint, & scierint, omnem a bono, & recto declinationem facillime intelligent malum esse, nec se ab arte boni consilij, & illius malo consilio patientur deijci. Satis est enim conuictis in duobus illud experiri, & nosse, quod est praestantius, quando quidem alterum, quod est inferius huius praestantioris veluti discessus, & defectio quaedam est. Itaque & Dominus discipulos suos monuit, ut prudentes essent, sicut serpentes, simplices vero ut columbae. Et reuera nosse malum, ut malum est, praecleara est imprimis, vtilisque scientia. Fugit enim ab omnibus omnino malum,

malum, cum cognoscitur. Boni autem ignorantio maximam est malorum omnium. Hæc enim facit, ut sæpe pro bonis malis accipiamus, vitamque nostram propterea acerbis, & vatis moribus, & curis infestam habeamus. Quod si fuerimus ad iustitiam bona experrecti, & callidi, scientiam mali cognoscemus, minus esse fugam, & deuitationem, Deus autem pacis, inquit, conteret Satanam sub pedibus vestris, ut non perturbet pacem vestram, quam & inter vos tueri, & erga Deum ipsum præcipi debetis. Pax enim erga Deum sanctitas est vita, per quam etiam cum hominibus dissidia, dissensionesque excluduntur. Gratia autem Domini Iesu Christi fidei donum est, perfectæ illius videlicet, que viuuda spe, charitateque munita, & in hac vita solidam lætitudinem præbet hominibus, & in altera æternam beatitudinem.

Salutant vos Timotheus cooperarius meus, & Lucius, & Iulius, & Sosipater cognati mei. Saluto vos ego Terentius, qui scripsi hanc epistolam in domino. Salutat vos Caius baptesimus, & ecclesia totius. Salutat vos Erasmus gubernator ciuitatis, & Quartus frater. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis.

Hæc interpositæ, relatæque salutationes simplicitatem illarum cordium declarant, quæ Christianorum debet esse propria. Non enim ordinem lautum illum seruant, & elegantem, sed tanquam vndis quibusdam amoris feruntur, & referuntur, idque in primis præferunt, quod in os amantium continet, ut ne riserunt potesse à scribendo, quasi à colloquio charissimorum discedere. Acque ut omnis honorum operum inceptio à Deo oriatur, & recte ad Dei gloriam terminetur, subiungit tanquam hanc epistolæ Christiani mystetij breuem commemorationem ad summum Deum honorem, gloriaque relatum, sic inquit.

Ei autem, qui potens est nos firmare secundum Euangelium meum, & præconium Iesu Christi per reuelationem in scripturis temporibus æterni taciti, patefacti autem nunc, & per scripturas propheticas secundum præceptum æterni Dei in obedientiam ipsius dei in omnes gentes notificati, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui gloria in secula. Amen.

Hæc alio quodam huius epistolæ loco verba à doctissimis Græcis postea leguntur, quæ nobis visa sunt in hoc fine scripturæ satis comode quadrare. Est autem breuis commemoratio prædictorum, quæ ante dicta sunt. De hoc enim mystetio hinc potissimum est disputatum. Quod à nobis quoque hinc repetendum est. Etenim æternum Dei altissimi consilium hinc

principio extitit, hominem imprimis nobilem creationem
 esse sibi adiungere, & participem facere liberalitatis suae.
 Intra hoc voluit, vt tanti honoris premium non ignauia,
 sed industria, & fortitudini. Itaque illum
 quodam hunc inferiorem induxit, praefecitque rebus omni-
 bus, & comitatu locuplere sensum honestavit, quorum ductu,
 ut subsidio appeteret, & compararet sibi ipse ea, quae vtilia, ac
 contra esse cognouisset, deuitaretque contraria. Mentem au-
 tem eo, & rationem natam ad dominandum, principem totius
 mundi inleuit, quae in ipso ortus principio ignara quodammodo
 vim suam non sentiens, mox processu temporis, & rerum v-
 rundo cecidit agnosceret semetipsam, illudque primum intel-
 leret se id potissimum in homine existere, quod colendum ef-
 set omnibus modis in honore habendum, quod tum quidem
 mentio contingeret, si nosset ipsa praecipue, & modis omnib.
 auctorem, & principem, & conditorem sui Deum.
 In conditione, & natura primus homo factus & in possessione
 sanctissimae virtutis a Deo statim inductus, cum sua culpa, &
 imine haud ita multo post, defecisset, menti que imperium quod
 regendis sensibus habebat, conseruare proprium neglexisset,
 in detero imperio omnipotentis Dei, ipse quoque est aeternam in-
 uentionem, & continens bellum cum semetipso datus, atque re-
 fectus, sedibusque commutatis, cum e reque in laborem, & para-
 ditam cultam in terram immigrasset, curis, sollicitudinibus, ope-
 rum labore, cupiditatibus quoque variis, & turbulentis, falsis vt
 innumum gaudiis, veris doloribus implicatus est, atque ita impli-
 catus, vt exoluere se ipse, subleuareque deinceps, aut erigere ad
 opem, nisi illo opem sibi afferente non posset. Non desistebat
 opem Deus, quamuis rebeli homini, & ad deteriora semper
 proclini atque prono, humanitatem tamen, & misericordiam, &
 beneficentiam suam ostentare, nunc docendo illum, nunc adiuuan-
 do, nunc somniis, visis, oraculisque deterrendo, multa quoque i-
 mprobabat, alia dissimulabat, quae quanquam crimina essent, ta-
 men quod a summi sceleris culpa aberant, nequaquam homini
 improbabantur. Sed cum corrupta hominis natura longius
 a Deo semper abduceret, cumque bonitatem omnipotentis
 Dei, memoriamque accepti ab eo beneficii non obliuione solum,
 sed contemptu etiam, & impietate obrueret, ad obruendum
 hoc vicissim genus nostrum illuione aquarum est adductus, qua-
 noniam de integro creationem instruens. Atque vt experiretur,
 cum genus humanum, quod sancti beneficio ad colendum impri-
 mo creatorem suum non potuisset, compressum poena, atque sup-
 plicio ad meliorem aliquando mentem se conuerteret, cui etiam
 iudicio, & rationi summi Dei cum improbitas hominum aduer-
 saretur,

faretur, omnesque ferè communi quasi constituto, acque pacto ad ementitos, & falsos pro spei quisque sue etrote colendos Deos se conferrent, nõ amplius ratus hominem temerari suæ permitti penitus oportere, aliquot sibi ipse elegit ex illa præca, & celebrata antiquitate viros, quos maiore quodam conatu, & clarioribus suæ benevolentia signis in sui nominis honore, & cultu retineret, quod potissimum Dei occulto, inscrutabili, incho parenti fidei nostræ Abraam contigit, ex quo gens descendens, profectaq; est, quæ lege per Moysen a Deo lata, a nationibus reliquis hac vna re distincta est, quod sola persistit, atq; manifestè in veneratione, & cultu vnius Dei, anceps illa quidem sapientia, & lubrica, sed tamen quæ diuinis fulta subsidiis hoc in obsequio exemplum intermori non sineret, vnum esse solum in celo, & in terra hominibus colendum & adorandum Deum. Hoc potè genti ita electæ a Deo, atq; adscitæ eiulmodi erat tradita lex, quæ eos quidem in terra spes suas, & suorum optata honoru colligere non prohiberet, sed illos ea ipsa bona expetere, & possidere, a summo tamen Deo, atq; illi accepta referre consuefaceret, ut in vna parte natio illa mundana esset, & altera tamen parte cælestis. Non enim ab vno extremorū ad contrariū extremū alterum illico transitus est, sed oportet per interstitia, & merita ad finem optimū peruenire. Hac igitur lege diuinitis manente temporib. cum illius quoq; sensim diminui vis, & obsolescere virtus cœpisset, aut si qui constantius eam retinuisset, omnia illi iam non ad sinceram veritatem, & ad intestinam animi virtutē, sed ad superstitionis cultū magis conuerterent, essentq; peccata & facinora inter homines hoc grauiora, quod obich. postitas, & tanquam repagulis continentia refractis, vniuersa improbitas cæteruatim se effuderat: tum vero statuit Deus bonitati semper suæ, & misericordie memor maximo, & vltimo suo beneficio electum hominū genus sibi obligare, & adtingere, multoq; illo tempore in carne, naturaq; hominis non solum veritatem nobis ab se impetrem, sed patrium etiam nomen, illamq; charitatem, quæ in patris affectu erga filios est innata obtulit, & pollicetur esse, si nos vultissim infidos illos & turbidos mundi amores deponerent, ipsū Deum amorem omnem nostrum, omne animi studium contulisset, neq; in his, quæ mundi sunt, sed in ipis, quæ ab ipso sunt, & cupiditate illorum flagrare instituissemus. Hoc mihi necesse iijciat, quid ita per hosce gradus Deus tam confessorū favorū temporum, ac non de principio statim hac optulisset rationem, si sit, ut benigne magis, quam poena nos vinceret. Nescio qui talia opponit, profecto cogitare, quæ sit curricula, & profectus diuinæ providentiæ, quæ in seipsa stabili, vnaq; semper sit

in creatis reb. interualla, neq. se aliter ostenderet, si non distin-
gueret spariis, & operib. Quid enim dixerim ego fructib. terræ
pendis, cur annum tempus datum est, ac non protinus sata
continuo demessa sunt. Quod si his ad pubem, frugemq. per du-
centis ortus, & auctio, & maturitas est attributa, alioquin si pro-
prios istis non fiant, & veluti gradus, neq. tempora distingui, ne-
cessarium est ut necesse sit, & motus rerum, &
creas, & differentia fuerit sublara, si inquam, omnibus in reb.
sue sub motu naturæ sunt, quædam primum ingressiones, dein-
de, mox reprehensiones insinuati conatus, & aduersus im-
peritia luctationes, cuius deinde liberior, appropriacionesq.
potendum finem suum existunt, quæ omnes interuallis qui-
busdam, & velut passib. paulatim producat, curriculum tandem
conuenienter emetuntur, cuius stultitia est querere, & sciscitari hoc in
Deo, cuius consilia ætatis ponderata rationib. ad opportu-
nitate temporu dimensa, effectibus dispersita, vno tamen, atque
idem fini ad salutem hominum gradatim ab eo deprompta, &
peracta sunt? Voluit igitur Deus in extremo tempore, æterno
sua ex consilio nouum, & inexpectatum beneficium hominibus
ostendere, ut vniuersum filium suum pro nobis vitæ mortali, & vitam
æternam consequentibus ærumnis, nec non ludibriis, ignominiiis, mor-
tificationib. addiceret, ad eum finem, ut nos præclaro illo, admirabili
recepto è mundo penitus euelleret, sibiq. cõiungeret. Et quoniam
durius esse hoc videbatur, tam multarū rerū iucundissima-
rum, quæ è terra nobis blandiunt, tanta varietate diuelli, in Chri-
sti susceptione ascensurū, in cælum ostenderet, quanto maiora
contemptorib. terrenorū bonorum, & in cælo mentes suas collo-
caturū, ac diuiniora apud Deū præmia essent propofita. Vt n. he-
re, & nondulterius disputauimus, Christus ipse oratio est, & sermo
Dei patris habitus ad homines, per quem veram doctrinam nacti
sumus ad ipsam salutis, & immortalitatis, si Deo ipsi credere,
& sibi illi habere summi, & æterni boni nostri in animū induxe-
rimus, quod quoniam sine Christo facere non possumus, ipse n.
Dei veritas est, & Dei consiliū, idemq. via nostra, atq. iter, quo
ad Deum perueniamus, totū in Christo sitū est salutis hominum
mysteriū. De quo quædo satis hoc biduo dictū est, illaq. à nobis,
quæ inspirante Deo, præsertim de eo exposita sunt, omnia tulus fra-
ter habere se dixit, in cõmentario relata, petitis ab eo, cū vobis li-
berit, q. quidem ad hac pertinet Pauli verba, patere vobis iam
revelat hoc mysteriū æterno ex tempore absconditū omnib.
& occultū fuisse, neq. hominib. solum, verum etiam angelis, non
quoniam parte eius aliq. aliqui aliquando p̄p̄exerint, cum angeli, cū
etiam homines, sed quod totū planè nunquam cuiquam est pa-
triatum. Vidit Hieremias vim nouæ legis, quæ in cordibus ho-

minura

minum vocem suam, non autem in litera amplius expressa
 fet, Vidit Elías ducem melioris seculi deformatum, & contem-
 prum, suo mœrore & luctu lætitiâ ceteris, gaudiumque affert-
 tem, Videre multi prophetarum, & patriarcharum de Christo
 multa, neque enim omnia hic referri est necesse, sed ut plura
 plura viderint, illud tamen fœdus inenarrabileque coniugium
 diuinitatis cum humanitate nemo satis videre, aut percipere po-
 tuit vnquam. Qui vero præpotenti Deo propiores, & consueti-
 mentes relique facillè quidem illi noscebant collegam propitium,
 & socium eiusdem naturæ hominem in errore ideo lapsum, &
 uersumque planè à Deo, quod nimis magnam rationem temerari-
 rum honorum duceret, huicque malo, quod lex non fecerat, sta-
 tum iri remedium à Deo præuidebant, tantam illam rationem
 manitatem, tam inauditam, in iustitiamque clementiam, tam
 incredibilem Dei erga homines amorem ne potuerunt qualem
 suspicari, ut filium is mitteret veluti legatum suæ voluntatis. Præ
 hoc quanti? Deinde ut ad mortem & ad ignominiam mitteret,
 hoc vero est, quod cum attendere, & considerare incipimus, si
 sumus planè ferrei, in lachrymas, & gemitus erumpamus opte-
 ter, tantumne amorem, tantumne de nobis studium, tantam
 cupiditatem, & curam salutis incolumitatisque nostræ suscipit Deus,
 nos ut iudicari dignos, quorum gratia æqualem filii filium
 minorem solum angelis, sed ne potentibus quidem & clarior
 homines viris parem efficeret? Cum & antea sæpe parricidii, &
 prophetis, ipsoque ad nos angelorum ministerio aduersus, & ab-
 iuuandos usus esset. Verum hoc, quod postea factum, præ
 stitit exercitus multitudo nato in paupere tugurio Christo admi-
 ra ta voce imprimis, cantuque celebravit, passos nos cognos-
 uerunt, nos mortales reliqui maximo nostro cum bono, incom-
 parabili erga nos omnipotentis Dei beneficio sentimus ante
 quot secula prophetarum vaticiniis, & prædictionibus signifi-
 catum, annunciatum, promulgatum, non tamen quantum necesse
 iusmodi futurum esset, potuit planè intelligi, quo quidem datus
 suo munere, & filii sui exemplo nos instruit Deus, ut illi, quod
 homini fas est, fieri velimus similes, vnamque in hac Dei inspi-
 ratione, & similitudine, quæ ex fide iustificatio sæpe dicta Paulus
 virtutis veræ, & constantis rationem constituit. Nam certum
 quidem, quæ ex mundanis honoribus, atque laudibus velim
 etiam traduntur philosophia virtutum curricula, atque iustiti-
 atatis præmium nos deducunt. Hæc similitudo Dei eximitur
 Iesu Christi vna sola est crepido stabilitatis nostræ, eadem
 seculis, immota cupiditatibus, quæ cum veluti procellæ quædam
 & com-

tempestates vitam nostram assidue quatiant, hac fide CHR
 istum sola frangi, & propullari queunt. Firmati enim à Deo per fi
 dem ac iustitiam, in eaque statuti, cum Christum habeamus ver
 um patris, viam nobis per aspera, & ardua aperientem, quam et
 ipsam subeunt videmus, atq; excipientē durissimos mundi
 dolores, quo illi leuiores deinde, & tolerabiliores in nos incidant,
 atque prætereuntem quoque nobis in cælum, & suo illuc a
 nimo eodem nos vocantem, nos spe illorum cœlestium bonorum
 certari, neque abducimur postea mundi blanditiis, nec asperita
 tibus detremur, quin certi, atque constantes eriam si offendi
 mus in iterum in via, & labimur, mente tamen, atque animo in
 hoc hæreamus. Hæc itaque firmitas nobis à Deo ex Euangelio
 collata est, quod est totum præconium Iesu Christi, in quo mysteriū
 salutis nunc demum reuelatum est, quod ex æternis secu
 laribus obsecratumque permansit, tamen Deus per prophetas
 nos aliquas eius partes in omnes mundi oras voluit promulgari,
 neco quoque effecit, vt late diffusum Iudeorum nomen, & in o
 mnibus ferè provinciis, ac ciuitatibus disseminata illa natio le
 gibus vim, & notionem hominibus proponeret, quo Iesu Chris
 ti seruatoris testimonio prædicato vbique inter homines,
 publicato cum ipse postea Christus aduentasset, facilius à gen
 tibus, planiusque agnosceretur, fidesque eius, tanquam vnici filij
 Dei acciperetur. Huic igitur sic nos firmanti, & curanti, & tanto
 nos amanti soli sapienti Deo honor à nobis, & gloria per Ie
 sum Christum Dominum nostrum in seculorum sempiternas æ
 res, Amen. Hic TRIVLTIVS, Iure sanè, inquit, atque addecer ira
 tum. Solus enim & sapiens, & laudabilis est Deus, qui si etiam non
 suo nobis indicio suam beniuolentiam ostendisset, quam quod
 mundo inferiori nos præfecit, cæterorumque animantium cur
 atorem constituit dominos, esset tamen eius liberalitas & sapien
 tia cum amore nobis, & cum veneratione omni recolenda. Cum
 vero humanis beneficiis non contentus, diuinæ etiam heredita
 tis præmium nobis proposuisset, atque id nos facilius, vt adipisci
 possemus post multa, variaque suæ providentiæ, doctrinæque in
 dicia, filium suum vnicum postremo legauerit ad terras, morique
 cum pro nobis, & in crucem tolli permisisset, quo nos cum eo vnâ
 in terrenis nostris affectibus mundo crucifixi, nihil nisi cœlestia,
 & alta cogitaremus, quid possumus quaeso amoris, & gratiæ Deo,
 quod tanto illius, & tam singulari beneficio respondeat, à nostra
 parte exhibere? Equidem angor animo non hæc vbique gentium
 cognita, & diuulgata esse, quæ disputata heri à te & nudiusterti
 us, nos hodie tantum quasi delibando tractauimus, & ea tamen
 breui ipsa commemoratione perspicuam ostendunt sui luminis
 veritatem. Quid enim potest esse illustrius quam esse vnicum hūc

ppp æternæ

aeternae, & verae assequendae beatitudinis modum, si a Deo pro-
 mum egressi, ad Deum item nos recipiamus: quod nostrae pro-
 pter salutis mysterium totum abstrusum olim gentibus Iudaicae
 media ex parte datum, nos integrum, & plenum in omni par-
 tem accepimus. Dux porro, & monstrator huius mysterii
 Christus, vel potius ipse mysterium, (sic enim te exponere cog-
 noui id quod magis, magisque deinceps animo voluisti accipere,
 esse verissimum,) Christum ipsum doctrinam, & veritatem
 patris nos monentis, & condocelantis, si caelestium ho-
 norum compotes esse velimus, eius omnia praecepta nobis
 se perdenda, hoc est Christum induendum, & quod videri
 interpretetur, terrenarum rerum amoribus deservendis, app-
 abiliendis & caelestibus capessendis solam Dei gratiam. Ac-
 eo cognationem nobis esse appetendam. Cuius rei documentum
 nobis est ipse Christus, missus ob hoc ipsum e caelo, & quoniam
 homo ad hanc ipsam rem creatus totus, atque factus, non est
 nobis filiorum Dei, & paternam secum caeli hereditatem
 charissimis fratribus communicaret. Hoc igitur videtur, non
 speculativa sapientiae, & veritatis lumen, quod veluti fulgur
 olim regionibus terrae in omnis circumcincta rerum hinc con-
 it, voceque ea insonuit, ut non illa ab homine procreata, sed
 caelo edita plane intelligeretur, quo quidem tempore caelestis
 propemodum gentes & nationes quantumvis ferre & habitare ad
 Deum sese facere, & ad Christum contulerunt, hoc, inquam, ho-
 men nunc relinquit, usque adeo, ut non iam firmo, & recto in-
 tuentibus oculo, sed quasi hallucinantibus appareat. De
 his loquor, qui illud quoquo modo tamen accipiunt, si aliquid
 ferre suis actionibus profitentur, à multo maxima vero parte
 ignorant idem illud, aut etiam contemni, quis pro hominibus
 praeditis grauisime potest non dolere? Certissime Christianum
 nomen eo deductum esse, primum ut qui illud tenent, & notant,
 verbo quidem vsurpent, re autem, atque factis omnia alia potius
 consecratur, quam quae sunt huic professioni, & nominis con-
 tancia. Nolim equidem integris, probisque hominibus, qui
 que illi sunt, & ubicunque terrarum sunt, ullam meam
 maculamque afferre. Non enim hos reprehendere, aut vitare
 tendo, sed de communi hominum, qui se ostendunt, & vitare
 more, & de vitato genere viuendi loquor, quod in eo potius
 nunc est, ut videamus omnes ferè quarete, quae sua sunt, et
 stultus ait, non quae Iesu Christi. Atque vitam tamen quaerent
 sent verè quaerent, neque in alienis & externis rebus appa-
 dis occupantur vano profectò labore, dum sollicitudines suas ad
 eas res conferunt, quarum propria, & terra nunquam est profe-
 sio. Etenim quid magis proprium, magisque copulatum appe-
 tent?

conspicimus, quid timere oporteat, quid cauere recte dicitur. Atque
 tiq; à Deo, & derelicti, nec consilii capiendi, nec bonorum
 ineunda vim habemus facultatem. Atque ille quidem nulli
 in immensum, amplificatoq; imperio, quod ex tenuis totius
 stris coagmentauit, atq; extruxit non contentus Syria, & Egyp-
 que, quam paucis his annis, armis est adeptus, cum Africam
 nobis antea abstulisset, Græciam occupauisset, Illyrium esse
 uersam depopulatus, munitissima recens nunc quoque Pannonia
 oppida expugnauit, imminerque regno illi, quod se cepit, ut
 possederit, quanquam quo minus accipiat, nihil à nobis tem-
 dii paratum esse video, non posthac mari disiectum quoque
 do hostem, sed in faucibus Italiae habiturum sumus. Reuer-
 quotidie in senatu ex Pannonia litteræ, etenim illi legatione
 scitis, pro summo pontifice fungitur vir nobilissimus Sardinianus,
 idemque sine omni controuersia prudentissimus Antonius Pa-
 leo Burgius, tuus Sadolere vetus amicus, atque hospes, de quo
 tibi maxime debet esse notum, tua enim illæ est curatio, quam
 minus de his, quæ ad regnum illud, & legationem pertinet,
 pontificem quotidie consulendi, litterisq; accipiendi, ac tem-
 tendis rerum, ac temporum consilia communicandi. Sed re-
 te institueram, leguntur in senatu crebrius litteræ summorum
 nationum periculum significantes, nec tamen sperem illas im-
 dentes salutis, nisi forte tale quid eueniat, quo hostis inuadens,
 & voluntate huiusmodi deducatur, ita illi uolenti in multos re-
 etoriam esse legati nostri renunciant. Qua in re maxime nocet,
 & animaduertere soleo Clementis VII. Pontif. Max. merita,
 bonitatemque, qui cum & tanto pondere auri, quam raris do-
 effici potuit, regno illi subueniret, & labore, cura, negotioque
 fil prætermittat, quin omnia teneret, atque ex parte, quæ illi
 næ salutis collabentibus illis rebus queat asserere, cum auctore
 tu, aspectuque denunciatur dolore animi se contabescere, nec
 ullam diurnæ, aut nocturnæ parrem capere quietis, digressum
 fecerit, cuius & assiduas preces ex alto Deus, & quædam
 nita, atque consilia Christiani in terris principis exarant. Sed
 uidetis, quæ impedimenta sunt, flagramus in Italia bello
 ho, ac diuturno, duobus potentissimis regibus inter se deces-
 tibus, qui totum robur Christiani nominis seorsum delectant, quo-
 rû non meum quidem est diiudicare controuersas. Illud meum
 de Francisco rege Christianif. id dicam, quod aut meum in
 amor, aut meum perpetuum, & constans de ipsius uirtute, & re-
 gnitudine animi iudicium me cogit dicere. Sic enim meo
 suum habeo, si illi aliquando contigerit liberum esse ab his
 cialibus bellis, quæ dum res repetit suas, necessitate
 coactus est, hanc eum prouinciam, expeditionemque illam

hostibus Christianæ Reip. & suscepturum maximo animo, &
 maturum fortiter esse, quod ut sperem adducor, non solum ex
 his, quas perspicor in eo esse, virtutibus, quod honoris, quod lau-
 dis, quod eius gloriæ præcipuè cupidus est, quæ sit ad Deum i-
 tum, & ad Reip. commodū conuersa, sed eò etiam magis, quod
 in sermonibus, quotidianisq; colloquiis singulare quoddam
 imper eius rei studium, & insignem cupiditatem præ se fert. Et
 cum eo est animo præditus, ut se à nemine suorum proaurum,
 que maiorum, qui plures multa, & magna pro Christiana Re-
 ip. egerunt, in hac præclara laude passurus sit superari, vti nam
 modo acerbat ista discordiæ, exitiabilisque contentiones, quæ
 non publico officium bono, Dei primum ope, ac beneficio, tum
 etiam Clementis Pont. nostri consilio, qui nihil aliud dies no-
 stras, cogitat ad tolerabilem aliquam conditionem finiantur,
 necq; & compositione quandoq; terminentur. In qua quidē cu-
 ra, & labore pacificandi video te Sadolete cum in intimis rerum
 deliberationibus Pontifici assidue adsis, laborare præcipuè, &
 ceteros sollicitum esse. S V M enim uero, inquam, nec mi-
 nime quæquam est optatius, quàm intueri aliquando quiescentem
 Italiam, & ista ipsa arma, quæ tam faciliè vibrantur inter nos, pro
 propugnacione fidei Christi aduersus impios hostes conuersa
 esse. Habeo autem mecum eiusdem muneris, animiq; colle-
 gam, hunc, qui ætate quidem adhuc penè adolefcens, ingenio,
 uirtute, eloquentia, cum summis uiris est comparandus, Benedi-
 ctum Accolrum Archiepiscopum Rauennæ. Sed quàm facile sit
 in medijs ipsis ardoribus inimicitiarum animis contentione, tra-
 que exasperatis sanum, & salubre valere posse consiliū, existima-
 re ipsi per vosmetipsos potestis. Pontifex quidem optimo animo,
 & ineredibili uiget studio, ut molliantur corda, pacisque aliqua
 cogitatio suscipiatur. Sed nihil adhuc profectum est, Deo, ut ego
 suspicor, nostris rationibus suorum per fugia auxiliorum obstru-
 ctæ, qui quoniam vnde ipse abest, nihil ibi omnino recti, nec
 commodi capi potest consilij: à nobis Triulti orandus, atq; ob-
 ferandus est, ut populos aliquando sitos benigniore oculo aspi-
 cere dignetur. F A C I V N D V M id quidem est, inquit, & fuit his a-
 liquo tempore etiam factū, cum Leone X. Pontifice maximo quin-
 quennale illæ induciæ in omni Christiano nomine indictæ fue-
 rant, quo quidem tempore constare inter homines vsu rerum e-
 doctos, & sapientes intelligebam vno illo in consilio, & in illa v-
 na saltem ad tempus suscepta Christianorum principum con-
 cordia, salutem Christianæ Reipub. consistere. Sed ut reuertar ad
 Deum, cum essemus tunc in senatu, literasque omnium penè
 principum haberemus significantes animi mærorem, quem ex
 felicitate, & victoria hostis nostri Turcæ eorum quisq; cepisset:

P p p ;

[ereuim

(etenim tempore illo Turcarum rex Syriam, atq; Aegyptum occuparat, vi debaturq; nouis imperiis auctus, & maiore auctoritate quam prius, ac propè duplicata cumulatè potentia detrahendum nobis detrimenta, atq; clades futurus parator, conuenitum fuisse nobis repente id consilium, vt in quinque annis foedus, & amicitiam Christianis principibus indiceremus, & numeremur; omnipotenti Deo aliquot dierum ad omnia supplicia, & puluaria supplicationes, vt quando nos nostris operibus mereremur, sua is misericordia, & bonitate opem ferret Christianæ Reipub. eosque, qui ipsius sanctum nomen celebrant, atque adorant, a potestate, & libidine crudelitatum hostium redderet saluos, quas tum supplicationes omnium locis, a cunctis qui Christianam Reipub. saluam cuperent, coniugibus, & liberis iustissime celebrari. Dixit sententiam innotu homo omni grauitate, sapientia, auctoritate, amplissimus Antonius à Monte, qui iam diu in principibus et nobilitate, cui ad vnum omnes fuimus assensu, nec potuit meo eodem iudicio sapientius tum agi, quam actum fuit. Et tunc in tantis meroris, & tristitiæ tenebris, quantæ animos cunctos occupauerant, lux quædam spei bonæ, salutisq; communis sperat apparere, nisi illud lumen optimi consilij familiaritatis nostrarum caligo cupiditatum citò extinxisset. As 7. 45. 9. ait, Iulius cum in Gallia tunc essem, sui enim illius uos, vt meminisse potestis, biennium, cum Bernardus Durandus Beronensis summi ingenij, & magni consilij vir, ex vobis Tridactylus Cardinalis legatus ibidem summi Pontificis existeret, & omnibus illis in rebus, & consiliis semper interellem, cum quod vidi egomet, affuiq; præfens, cum fieret, neq; hinc clarum, & præstantissimum regem suæ virtutis, & gloriæ testimonium dabo, qui cum hac ipsa de re, inducitur, edictis, cautiq; quanto rem edictæ illæ fuissent, literas, & nuncios ab vobis acceptos itemq; de eadem re à nobis fuisset edoctus, vehementer commotus animo, & Christianæ detrimentum religionis grauius intelligenbat, non continuò respondit, diemq; sibi potestatis ad deliberandum, quæ cum venisset dies, electoque tempore coactum nobilissimorum procerum, & grauissimorum bonissimorumq; consilium, pro suggestu instituit respondendum, vt quod erat Deo, & fidei CHRISTI oblatum, & inuentu illustrium, grauiumq; virorum & reuerentium maiore firmitate ratum esset. Atque ibi commemorati sunt beneficia, quæ sibi tam in seipso, quam in maioribus suis collata fuissent, suaq; exposita cupiditate referenda ad liceret, Deo gratias, obulit ad extremum pollicentem, &

Christiani ceteri principes inducitur assensu essent, causamq; Dei
 iustas dissensionibus praevertendam esse constitissent, sese
 in quadraginta millibus pedum, duobus millibus cataphra-
 tarum equitum ad bellum, atque in expeditionem adversus
 facas iturum, neq; ante finem facturum, quam profigato bel-
 lorum, atque confecto, aut vitam suam quam deuoveret Deo, aut
 omnes provincias, quas Christianae iam pridem Reipublicae im-
 perio hostes eripuissent, eidem Deo restituisse. Quo ego spectacu-
 lum vniquam me arbitror maius visurum, neque magnifi-
 centius. Etenim cum virtus regis, atq; animus, illaq; mentis ma-
 gnitudo, qua insigni praeditus est, totam se in illo facto tunc
 exhibuit, ac perfecit: tum vero nos in eam spem, atque opinio-
 nem omnes discessimus, vt non amplius de metu, aut periculo,
 sed de victoriis, ac triumphis cogitari a nobis putaremus oport-
 ere, quae tamen spes, vt dixi, celeriter nobis e manibus elapsa
 est, quorum culpa non dico, est enim nobis positum ante oculos.
 Illud meo, grauiq; ex eo dolore animi afficior, quod iam ad
 nostrum perniciem, & certè ad perspicuam infamiam
 nominis Christiani pertinet, quod ex his nostris importunissimis
 dissensionibus principem Turcarum impium orbis terræ affe-
 ctum vagandi qua velit impune, omniaq; corripiendi intelli-
 gere video facultatem sibi esse concessam. **Tym Langevs,**
 regis tuuli de rege nostro palam ab eo facta, atq; dicta vidisse te
 es, ego qui illius consiliis intimus sum, totamq; eius vitam spec-
 tator, quippe qui in cubiculo semper illi sum proximus, facile
 dicere tibi possum eo animo fuisse dicta, vt non consilium
 repentinò capium, sed perpetuae in eo voluntatis testis oratio il-
 leuiterit. Atq; vti iam videre interius possitis domesticas illius
 actiones, & priuata studia, amaretis profectò humanitatem, li-
 bertatem, bonitatem, quae etsi extra quoque, & in publicum
 profertur, domi tamen, atq; intus expressiora sunt. Nam quod
 ad hanc in fidei hostes expeditionem pertinet, noui ego illius
 motus animi, & conatus, nil nisi de laude, & de gloria cogitan-
 tes, scioq; quanta is rerum magnarum flagret cupiditate geren-
 tarum, vtq; totus ad Deum, & ad studium tutandae religionis sit
 conuersus. Quod quidem in hac nouarum haeresum, atq; opinio-
 num labe a suis populis propulsanda facile potestis animadu-
 erere. Itaq; sperare iure debemus, si hac illius firmata, & stabili vo-
 luntate occasionem ipsi Deus & ab his ciuilibus penè, vt ita di-
 cam, quae inter Christianos agitantur, dissidiis pacem, ociumq;
 praeberit, futurum eum Christiani nominis in veterem potestatem,
 amplitudinemque vindicandi, & authorem, & principem
Vtinam, inquam, Lange hoc ita fiat, sicq; in ea ille, qui o-
 mnium potens est Deus, quem rogamus supplices, vt in confi-
 tuen-

tuenda quando illi cunq̄ue fuerit visum salute nominis nostri
quod certè externis, intestinisq̄. hostibus, sed multò etiam ma-
gis vita hominum corrupta, & contaminatis moribus graviter
laborat, hanc velit propriam esse gloriam Francisci regis nostri
Christianis. vt ipse electus præcipue à Deo ad hoc præclarum
munus virtute, & victoria, & felicitate Christianam republi-
cam stabiliat, cuius deinde gloria beneficij in vniuersa posteritate
perpetua, illustrisq̄. sit. Cui à nobis Deo soli potenti, & su-
periori, & optima semper volenti honor sit, & gloria in sempiterna
secula, Amen.

Hic idem omnes cùm precati essent, Deumq̄e suppliciter
cum pietate adorauissent, iamq̄e in Vaticanum nostrum
suas quæq̄. de Republica curas dici tempus re-
uocaret, soluto cœtu discessimus.

FINIS.

